

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Ühiskonnateaduste instituut
Ajakirjanduse õppekava

Kristi Karro
Eesti vabakutseliste ajakirjanike koostöö partnerettevõtetega
Magistritöö

Juhendaja: Marju Himma-Kadakas, MA

Tartu 2015

Sisukord

Sissejuhatus.....	5
1. Teoreetilised ja empiirilised lähtekohad	7
1.1 Välismaa vabakutseliste profiil	7
Koostööpartnerid.....	8
Kajastatavad teemad	9
Töötasu.....	9
Töö eripära.....	11
1.2 Rollikonfliktid	12
1.3 Ettevõtlus ja meediamajandus.....	17
1.4. Autonoomia.....	21
Teletöölised (<i>teleworkers</i>)	23
2. Meetod	25
2.1 Valim.....	28
3. Tulemused.....	33
3.1 Definiitsioon.....	33
3.2 Vabakutselise ajakirjaniku ja toimetuse vaheline koostöö.....	36
3.2.1 Koostöö alustamine	36
Toimetusega suhtlemine	38
Kaastöö tegemine.....	40
3.2.2 Koostööpartnerite ja lugude valik.....	42
3.2.3 Tööalased kokkulepped	44
3.2.4 Tasustamine	45
Tasustamise seos avaldamisega	48
3.2.5 Turg ja töötasu suurus.....	48
3.2.6 Palk ja äraelamine.....	51
Palk	52
Äraelamine.....	53

3.2.7	Autonoomia võrreldes toimetuse ajakirjanikuga	55
	Isiklik autonoomia	55
	Vabadus teemade osas	58
3.2.8	Meeskonnatunne	61
3.2.9	Tagasiside	62
3.3	Vabakutseline ajakirjanik kui ettevõtja	64
3.3.1	Vastutus	64
3.3.2	Ajajuhtimine ja töö planeerimine	66
	Viisid töö- ja eraelu kombineerimiseks	68
	Töö planeerimine	69
3.3.3	Väärarusaamad vabakutselistest ajakirjanikest	70
3.3.4	Ettevõtjana mõtlemine	72
3.3.5	Rollikonflikti tajumine	75
4.	Järeldused ja diskussioon	78
	Vabakutseliste ajakirjanike enesedefinitsioon	78
	Töö tasustamine	78
	Kommunikatsioon koostööpartneritega	80
	Töö planeerimine	82
	Ettevõtlus ja rollikonflikt	83
	Kokkuvõte	85
	Abstract	87
	Cooperation between Estonian freelance journalists and partner organizations	87
	Kasutatud kirjandus	89
	Lisa 1. Intervjuukava	91
	Lisa 2. Transkriptsioonid	Error! Bookmark not defined.
	2.1 Ajakirjanik A	Error! Bookmark not defined.
	2.2 Liis Kängsepp	Error! Bookmark not defined.
	2.3 Ajakirjanik B	Error! Bookmark not defined.
	2.4 Ajakirjanik C	Error! Bookmark not defined.
	2.5 Margus Mikomägi	Error! Bookmark not defined.

2.6 Getter Orusalu	Error! Bookmark not defined.
2.7 Aive Herja	Error! Bookmark not defined.
2.8 Elina Allas	Error! Bookmark not defined.
2.9 Elo Odres	Error! Bookmark not defined.
2.10 Anu Viita-Neuhaus.....	Error! Bookmark not defined.

Sissejuhatus

Meediamaaastikul on järjest olulisem ajakirjanike kohandumine muutuvate oludega, nende seas näiteks majanduskeskkond, toimetuste struktuurid ja ajakirjanduslikud töövõtted. Muutustega kohandumine eeldab ka suuremat paindlikkust nii ajakirjanikelt kui ka tööandjalt. Ajakirjanike puhul võib paindlikkus väljenduda osakoormusega töös või kaugtöös ning tööandjate poolelt võib see tähendada leppimist tõsiasjaga, et ajakirjanik ei pea töötama vaid ühe väljaande jaoks.

Vabakutseliste ajakirjanike võimalused tööks koostööpartneritega erinevad riigiti küllaltki palju. See sõltub erinevatest teguritest, näiteks koostööpartneri vastuvõtlikkusest, tasude suuruselt, väljaannete rohkusest ja paindlikkusest jpm. Peamiselt on see eeldusel, et vabakutseline ajakirjanik teeb oma tööd karjääri ja palga teenimise eesmärgil ning sobivate tingimuste puudumisel asendatakse vabakutseline töö võimalusel mõne palgatööga.

Edstrom ja Ladendorf leidsid (2012:714), et Rootsi vabakutselised ajakirjanikud elavad peamiselt linnades ja on paremini haritud kui töölepinguga Rootsi ajakirjanikud – lisaks nad on oma eluga rohkem rahul kui sealsed palgalised ajakirjanikud. Seega oleneb vabakutselise ajakirjaniku käekäik suuresti sellest, milline on kohalike toimetuste või ka üldine ajakirjanduskultuur. Seetõttu on oluline uurida ka koostööd.

Selle töö eesmärk on uurida vabakutselise koostööd partnerettevõtetega. Kuna vabakutselise ajakirjaniku amplituud ei pea jääma ainult ajakirjanduslik töö, vaid järjest rohkem tehakse selle kõrvalt suhtekorralduslikku tööd, jätan ma oma analüüsis kõrvale „toimetuse“ mõiste ja üldistan kõik vabakutselise ajakirjaniku „partnerettevõtte“ alla. Kuigi Eesti vabakutseliste ajakirjanike seas on veel vähe neid, kes tegelevad ka kommertsprojektidega, eeldan, et nende number on lähiaastatel järsult suurenemas.

Enamus vabakutselistest peab ennast professionaalsemaks ajakirjanikuks kui seda on nende toimetuses töötavad kolleegid (Das 2007:148-149). Kuna aga vabakutselised ajakirjanikud kompromiteerivad oma iseseisvust, alludes toimetajate mängureeglitele, on nende professionaalsuse väide üsna nõrk (Das 2007:158). Vabakutseliste ajakirjanike suurim tunnusjoon paistabki olevat „vabadus“, kuid kui nad lasevad endale toimetajal teemasid pakkuda, annavad tähtaegade või palga osas järele, on nad jätkuvalt toimetusega sõltuvus-, mitte koostöösuhtes.

Soovin uurida, kumb suhtevorm Eesti vabakutseliste ajakirjanike seas domineerib ning mis võivad olla selle põhjused.

Eesti kontekstis on raske öelda, kuidas ennast vabakutseline ajakirjanik defineerib ning kes on ta koostööpartnerid, sest Eestis pole vabakutselisi ajakirjanikke varem uuritud.

Uurimistöö põhiküsimused:

1. Kuidas vabakutselised ajakirjanikud ennast defineerivad?
2. Kuidas näeb välja vabakutselise ajakirjaniku koostöö partnerettevõtetega?
 - 2.1. Kuidas alustab vabakutseline ajakirjanik koostööd uue partneriga?
3. Kuidas majandavad ennast vabakutselised ajakirjanikud?

Uurimisküsimustele vastuse saamiseks kasutan semistruktureeritud intervjuu meetodit, mida kasutasin 10 vabakutselise ajakirjaniku intervjuueerimiseks.

Soovin tänada kõiki uuringus osalenud vabakutselisi ajakirjanikke, oma juhendajat Marju Himma-Kadakast ning retsensenti Signe Ivaskit.

1. Teoreetilised ja empiirilised lähtekohad

Jagasin teoreetilised ja empiirilised lähtekohad neljaks erinevaks teemaks. Esmalt uurin, milline on teiste riikide vabakutseliste ajakirjanike profiil, sest teadmata, kellega, kuidas ja mis tasu eest teevad vabakutselised ajakirjanikud tööd, ei saa koostööd uurida. Teises peatükis annan ülevaate rollikonfliktidest, mis võivad tekkida ajakirjandusliku ja kommertstöö kokkupuutel.

Kolmas peatükk keskendub ettevõtlusele ja meediamajandusele, mis on mõlemad olulised näitajad, millisel tasandil on erinevate partnerettevõtetega üldse koostöö võimalik ning milline on koostöö iseloom, ning neljandas peatükis annan ülevaate vabakutseliste ajakirjanike autonoomiast.

1.1 Välismaa vabakutseliste profiil

Edstrom ja Ladendorf leidsid (2012:716), et sõna „vabakutseline“ väljendab palgasõduri omadusi, kus sõduri lojaalsus on müüdav. Samas oma intervjuudest vabakutseliste ajakirjanikega järeldasid Edstrom ja Ladendorf, et sõnal „vaba“ ja vabadus“ on privilegeritud positsioon, see on justkui diskursuse sõlmpunkt. Kui arutleti vabakutseliseks ajakirjanikuks olemise plusside üle, mainisid kõik ajakirjanikud plussina suurenenud vabadustunnet (Edstrom ja Ladendorf, 2012:716). Milles seisneb vabakutselise ajakirjaniku jaoks vabadus, võib individuaalselt üsna erinev olla, kuid see tundub viitavat sellele, et vabakutseline ajakirjanik ei ole lihtsalt töötu, kes on sellisel positsioonil vaid olude sunnil - vabakutseliseks olemine pakub talle teatavat väärtust või rahulolu, mille omamist ta vastandab toimetuses või ühe organisatsiooni heaks töötamisele.

Hannis (2008:79) defineerib vabakutselist ajakirjanikku kui kedagi, kes on iseendale tööandja ning kes müüb oma teenust ajakirjandusväljaannetele. See on üsna traditsiooniline määratlus, mis minu hinnangul ei võta arvesse kõiki tänapäevaseid tahke vabakutselise ajakirjaniku töös, vähemalt Eestis. Esiteks seda, et „ajakirjandusväljaanne“ võib tänapäeval olla kitsama tähendusega kui kogu see meediaväli, mis jõuab meieni erinevate kanalite ja platvormide läbi - olgu selle sisu ajakirjanduslik või kommertslik. Reklaamtekstide, tellimustööde ja ajakirjanduslike tööde töövõtted on suures osas samad: ajakirjanik peab oskama n-ö lugu jutustada, infot koguda, enamasti ka intervjuuerida ning ka tehnikat kasutada.

Hannise määratluse järgi on oluline, et vabakutseline ajakirjanik vahendab oma teenust läbi oma ettevõtte ning see ongi tema peamine sissetulekuallikas. Samuti on tema jaoks oluline, et teenust pakutakse ajakirjanduslikele väljaannetele, mis välistab koostöö äriühendustega nende väliskommunikatsiooni osas, mida võib minu hinnangul siiski lugeda vabakutselise ajakirjaniku töövõimaluseks või -osaks.

18% Uus-Meremaa ajakirjanikest on vabakutselised ning 85% vabakutselistest töötab trükimeedias. (NZ Census 2006, viidatud Hannis 2008:82-83) Seda võib lugeda pigem suureks osakaaluks, kui võtta arvesse autori kitsa määratluse vabakutselise ajakirjaniku definitsiooni osas. Selge on see, et osakaal võib riigiti olla üsna erinev, kuid kuna sellise nurga alt on vabakutselisi ajakirjanikke üsna vähe uuritud, on tegelikult keeruline täpset statistikat välja tuua.

Koostööpartnerid

Hayes uuris juba seitsmekümnendate aastate lõpus ajalehtede sponsoreeritud ajakirjade (nädalalõpulisad, eriväljaanded jms) koostööd vabakutseliste ajakirjanikega ja leidis, et sellistest ajakirjadest teeb vabakutselistega koostööd 55 protsenti (Hayes 1979:587). See, kas võetakse vastu vabakutseliste ajakirjaniku tööd, sõltub Hayesi uurimuse põhjal suuresti kas väljaande tiraažist, riigist või ajakirjandusväljaande suuruselt. Ta leidis, et 73% ajakirjadest, mille tiraaž on üle 100 000 eksemplari, väljaandja riik on Kanada, või ettevõtte on mediafirmade liit (*syndicated magazines*), tellivad oma sisu vabakutselistelt ajakirjanikelt. Samas ajakirjadest, mille tiraaž oli alla 100 000 eksemplari, kasutas vabakutseliste ajakirjanike teenust vaid kolmandik. (Hayes 1979:587-588)

See on oluline mõttekoht Eesti vabakutselisele ajakirjanikele - kas meie ajakirjanduslikud väljaanded on piisavalt suured, et saada endale lubada suuremahulist vabakutseliste ajakirjanike teenuse kasutamist? Muidugi ei pruugi väiksetiraažiliste väljaannete vähene koostöö vabakutseliste ajakirjanikega seista ainult tasude taga - väikses mahus materjali kogumiseks ei pruugita vabakutseliste ajakirjanike teenust lihtsalt vajada. Teine võimalus on see, et Hayesi artikkel on selles osas natukene vananenud ja ajakirjanduslike väljaannete toimimismehhanismid on niivõrd oluliselt muutunud. Kuigi Hayesi artikkel sisaldab olulist infot, tuleks sellesse seega suhtuda teatud reservatsioonidega.

Uuemate uuringute põhjal toetub trükiajakirjandus ning just ajakirjad numbri kokkupanekul suuresti vabakutseliste ajakirjanike tööle (Hannis 2008:80). Edstromi ja Ladendorfi põhjal (2012) teeb 60 protsenti Rootsi vabakutselistest ajakirjanikest koostööd ajakirjadega (*factual magazines*), 37 protsenti päevalehtedega ning 23 protsenti eraettevõtetega. Ligilähedale või alla 10 protsenti tehakse koostööd ka raadio, televisiooni, meelelahutusliku meedia (*popular press*), veebimeedia või muu meedialiigiga. (Edstrom ja Ladendorf, 2012:715) Siin on taaskord näha, kui erinev võib riigiti olla see, millise väljaande või isegi meediumiga teeb vabakutseline koostööd: mitmed USA uuringud viitavad just veebimeediale kui põhilisele vabakutseliste ajakirjanike hõivajale (nt Adler 2012, Leigh 2008).

Kajastatavad teemad

Päevalehtedes kirjutab 30% Uus-Meremaa vabakutselistest elustiiliteemadel, 22% äriteemadel ja 18% arvamusteemadel ning nädalaväljaannetes kirjutab 40% vabakutselistest äriteemadel, 20% elustiiliteemadel ja 10% arvamusteemadel (Hannis 2008:90). 27% Rootsi vabakutselistest ajakirjanikest kajastavad kultuuriteemasid, 26% poliitikat, 12% äri- või tööturuuudiseid ning 11% meelelahutusuudiseid. Alla 10% ajakirjanikest kajastavad välispoliitikat, sporti, krimiuudiseid või pereteemasid. (Edstrom ja Ladendorf, 2012:716) Seega tundub, et Uus-Meremaal on vabakutseliste seas populaarsem just päevalehtedesse ja lühikese uudistsükliga väljaannetesse kirjutamine, samas kui teemad on samamoodi pehmed nagu Rootsi vabakutseliste ajakirjanike seas.

Kajastatavad teemad võivad sõltuda ka sellest, millise suunitlusega on vabakutselise ajakirjaniku koostööpartner. Näiteks Hayesi uuringust selgus, et 86% väljaannetest esitavad toodetud sisule nõudeid - näiteks, et avaldatud lood peavad kajastama just seda piirkonda, kus väljaannet avaldatakse (Hayes 1979:588). Mõne väljaande puhul võib rolli mängida ka keelekasutus.

Töötasu

Hayesi uuringu põhjal varieerusid vabakutselistele ajakirjanikele makstavad tasud ajakirjades mitmekümne või isegi mitmesaja kordselt. Tasu suurus olenes näiteks artikli pikkus, ajakirjaniku maine, toimetaja huvi artikli vastu, kui palju vajas tekst toimetamist jms (Hayes

1979:588). Järgnevate uurimuste puhul oleks huvitav teada, mille põhjal määravad Eesti toimetused ja muud ettevõtted vabakutselisele ajakirjanikule töötasu.

Hayes leidis, et suurema tiraažiga ajakirjad ja meediafirmade liidud maksid paremini kui teised ajakirjad – enamasti algasid tasud 250 dollarist. Seejuures 77% uuringus osalenud toimetajatest ütlesid, et tasumine on seotud avaldamise, mitte loo vastu võtmisega, ning neist lausa 70% teatas, et ei tasusta artikleid, mis ei jõuagi mingil põhjusel avaldamiseni (Hayes 1979:588). See annab väljaannetele ja teistele vabakutselise ajakirjaniku partnerettevõtetele tohutu trumbi: neil on õigus lükata juba valmis artikli ilmumine edasi järgmisesse numbrisse või jätta lugu üldse avaldamata. Nii on vabakutselise ajakirjaniku sõltuvus partnerettevõttest väga suur, samas kui partnerettevõtte ei kannu kahjusid loo avaldamata jätmisega, mis võib toimuda ajakirjandusvaldkonna eripärade tõttu (ei mahu lehte, järgmiseks numbriks on uudis vananenud), aga ka pahatahtlikult (toimetaja tellib mitu sarnasel teemal lugu ja soovib avaldada ainult endale meeldivama). See ei saa toimuda perioodiliselt, muidu ei hakka keegi väljaande jaoks enam kirjutama, aga juba iseenesest sellise võimu olemasolu toimetajal näitab vabakutselise ajakirjaniku madalamat staatust väljaande omast.

Kui Hannis võrdles töötundide arvu tasuga, leidis ta, et nii mitmelgi juhul teenib Uus-Meremaa vabakutseline ajakirjanik rohkem, kui sama palju tunde töötanud palgaline ajakirjanik. Hannis põhjendas seda asjaoluga, et vabakutseline on sunnitud teenima rohkem (näiteks küsima töö eest kõrgemat hinda), kuna tema ametihüvede hulka ei kuulu haiguste- või puhkusehüvitis. Samuti võivad sama arvu tunde töötavad vabakutselised ajakirjanikud olla erineva vanuse või kogemusega kui palgalised ajakirjanikud, mis võib Hannise meelest palka mõjutada. Üleüldiselt oli aga vabakutseliste aastane tasu madalam kui palgalistel (Hannis 2008:86).

Kolmandik Uus-Meremaa vabakutselistest teenib aastas üle 50 000 kohaliku dollari, veerand vabakutselistest teenib 30 000-50 000 dollarit ning ülejäänud vabakutseliste ajakirjanike tasu aastas jääb alla 30 000 dollari aastas. Samas peaaegu pooled palgalistest ajakirjanikest teenivad üle 50 000 dollari aastas (NZ Census 2006, viidatud Hannis 2008:86). Väiksema tasu taga võivad olla erinevad faktorid: vabakutselised ajakirjanikud töötavad väiksema koormusega kui palgalised ajakirjanikud, on väiksema kogemuse või madalama haridusega või ongi väljaannetel vabakutselistele ajakirjanikele antav keskmine tasu määratud olema väiksem kui palgaliste ajakirjanike keskmine tasu. Faktoreid aga Hannis selles uurimustöös ei kajastanud.

Töö eripära

Üks allikatest ütles Edstromi ja Ladendorfi uurimuses, et „peab olema distsiplineeritud, valmis töötama, võib-olla isegi rohkem kohanduma teistega ja andma neile, mida nad tahavad. Ei tohi kunagi olla keskpäraseid päevi nagu palgatööl. Kui oled näiteks haige ja oled võtnud töö, pead ikkagi selle tähtajal esitama.“ (2012:717). Sama allikas tegi vahet „vabaduse tundel“ ja „tegelikul vabadusel“, kus vabakutseline ajakirjanik ei tohi unustada, et vabaduse tunne on tegelikult vabadusest suurem. (Edstrom ja Ladendorf, 2012:717)

Seega võivad vabakutselised ajakirjanikud tunda, et nende töö kvaliteet peab olema kõrgem ja ühtlasem, mida toimetuse ajakirjanik ei pea endale tingimata alati lubama. Selles väljendub minu jaoks kõige rohkem öeldu „vabaduse tunne on tegelikult vabadusest suurem“: tegelik vabadus hõlmab endas kvaliteedimärki, vabaduse tunne rohkem seda, et ajakirjanik võib täpselt nii käituda oma tööga nagu tahab. Kvaliteedi hoidmiseks aga ei pruugi see olla alati võimalik.

Edstromi ja Ladendorfi uurimuses kirjeldas üks vabakutseline naisajakirjanik, kes töötas peamiselt erinevate kuuväljaannete jaoks, kuidas ajakirjadel on määratletud sihtrühmad: erinevas vanuserühmas naised või naiste spordiajakirjad, kus ei lubatud lasteteemadel kirjutada. Vabakutseline ajakirjanik kirjeldas, et ta pidi iga väljaande jaoks vastavalt kasutama konkreetset tooni või stiili – selline erinevates žanrides kirjutamise oskus on vabakutselise töö juures ülioluline (Edstrom ja Ladendorf, 2012:718).

Üks küsimus, mida tulevastes uurimustes võiks silmas pidada, oleks samuti seotud spetsialiseerumisega. Praegu on vähe teada, mil määral seda ootavad väljaanded või teised partnerettevõtted ning mil määral on sellest huvitatud vabakutselised ajakirjanikud ise – kas see annab vabakutselistele ajakirjanikele nende töös juurde lisandväärtuse või mitte. Kui võtta vabakutselist ajakirjanikku kui valdkonna spetsialisti, kes suudab valdkonna probleeme analüüsida kõrgemal tasemel kui ühe üksiku loo piires, on spetsialiseerumine suur väärtus. Kui aga võtta ajakirjanikku kui multitalenti, kes saab iga teemaga hakkama ning seetõttu on tal võimalik koostööd teha suuremal hulgal erinevate ettevõtetega, on spetsialiseerumine pigem traditsioon, mida kandev vabakutseline ajakirjanik ei pruugi praeguses infoühiskonnas olla edukas. Tundub, et Edstrom ja Ladendorf kalduvad teise kirjeldatud äärmuse poole, sest vabakutselisel ajakirjanikul on väga oluline kohanduda oma kliendi vajaduste, soovide ja nõudmistega. Üks selline

kohandamise viis oli toimetajatega heade suhete loomine, kuna oluline osa tööst sõltus headest kontaktidest ja mitteametlikest suhtvõrgustikest (*informal networks*) (Edstrom ja Ladendorf, 2012:718). See ei välista spetsialiseerumist, aga kohandumist lihtsustab lai oskuste ning teemade amplituuda kindlasti.

1.2 Rollikonfliktid

Lähtun oma töö kirjutamisel seisukohast, et vabakutselised ajakirjanikud ei pruugi koostööpartnerite valikul lähtuda ainult nende ajakirjanduslikust funktsioonist ning võivad koostööd teha ka kommertsprojektide raames. Suhtekorralduslikud projektid on vabakutseliste ajakirjanike seas populaarsed, kuna ajakirjanikuoskused – kirjutamine, lugemine, kriitiline mõtlemine, arusaam struktuuridest ja rutiinidest ja ajakirjandustoimetuse lugude valikukriteeriumite tundmine – on olulised ka suhtekorraldajatele (Koch & Obermaier 2013).

Ajakirjanikud teavad, kuidas toota edukas suhtekorralduslik artikkel, mis jõuab läbi toimetamisprotsessi avaldamiseni, ning neil võib olla ka mitmeid kasulikke kontakte teiste ajakirjanike seas, mis on hea suhtekorralduse eelduseks. Nii tundub loogiline selline kahes rollis töötamine, kus nõudlus suhtekorraldustöö järele tasakaalustab vabakutselise ajakirjandustöö madalat palka ja vähest nõudlust (Koch & Obermaier 2013:474). Siiski Rootsi ja Norra ajakirjanduslike liitude antud juhised ütlevad, et ajakirjaniku jaoks on sellise suhtekorraldus- või informatsioonitöö tegemine vastuoluline – mis siis, et üsnagi tavaline (Ladendorf 2012:87).

Ladendorfi uuringu põhjal (2012:90) eristavad ajakirjanikud ajakirjandust, informatsiooni ja reklaami. Näiteks võib vabakutseline ajakirjanik küll teha koostööd linna hallatava ajakirjaga, mis kirjutab lennukireisjate arvu suurenemisest või töötuse vähenemisest – mis tunduvad pigem kõvad teemad olevat –, aga ei kirjutaks, kui turistide arv väheneks või töötus suureneks. Kui ajakirjanduses kajastatakse negatiivseid uudiseid, siis reklaamis ainult positiivseid ning informatsioon on faktide kasutuselt ja neutraalsuselt kuskil nende kahe vahepeal (Ladendorf 2012:90).

Fröhlich, Koch ja Obermaier leidsid (2013:810), et vabakutselistele ajakirjanikele esitatud normatiivsete nõudmiste ja nende tööreaalsuse vahel on vahe. Kõige suurem vastuargument

mõlemas professionaalses rollis – ajakirjanik ja kommertskirjutaja – korraga olemisele on see, et ajakirjandus ja suhtekorraldus täidavad kahte erinevat rolli ühiskonnas, kus normatiivsest vaatenurgast on ajakirjandusel oluline panus avalikue hüve eest seismises, samal ajal suhtekorraldus seisab oma klientide eest (Fröhlich, Koch & Obermaier 2013). Niisiis on suur kartus, et vabakutseline ajakirjanik ei suuda korraga kahte rolli täita, saboteerides sellega ajakirjanduse traditsioonilisi pühiväärtusi või olles oma suhtekorraldus-kliendile ebaloojalne.

Ühe argumendina, mida kasutatakse informatsioonitöö tegemise õigustamiseks, on vabakutseliste ajakirjanike sõnul see, et ajakirjanduse kvaliteet on nõrgenenud ning informatsioonitöö ja traditsiooniline ajakirjandus erinevad üksteisest järjest vähem (Ladendorf 2012:91). On arusaadav, miks järjest enam võivad sarnaneda uudislugu ja meelelahutuslik kommertstoode, kuid seda ei tohiks seostada ajakirjanduse kvaliteedi nõrgenemise, vaid ajakirjanduse muutumise või isegi arenemisena. Traditsioonilisest kõvast uudisest kõrvale kaldumine ei tohiks seostuda ebakvaliteetusega, kuna kommertstoote (reklaamtekst või mõni muu infotoode) enda funktsioon ei sarnane kõva uudise funktsiooniga ning seega on ebakvaliteetsusele rõhumine vabakutselise ajakirjaniku suhtes patroneeriv. See sarnaneks arusaamale nagu ajalooline raamat võiks oma olemuselt olla kvaliteetsem näiteks krimiromaanist, mille mõlema puhul on võrreldavad sõnaosavus ja teema ülesehituse kvaliteet, aga mitte funktsioon. Ilukirjandus ei ole lihtsalt iseenesest tõsielust ebakvaliteetsem, küll võib olla ilukirjandusteostel erinev kvaliteet.

Fröhlichi *et al* uurimuse järgi (2013:817) teavad vabakutselised ajakirjanikud, et kahte erinevat rolli täites võivad need sattuda omavahel konflikti. Konflikti tekkena nimetati kahte põhjust: klientide või kolleegide ootuste vahel võib olla lahknevus, millega kaasneb kolleegide hukkamõist või kliendisuhete lõppemine. Teise põhjusena nimetati seda, kui vabakutseline ajakirjanik soovib korraga vastata nii klientide kui ka kolleegide poolsetele rolliga ootustele, kuid ei suuda neid omavahel ühildada (Fröhlich 2013:817).

Rollidele seotud ootuste kohta tõi Fröhlich *et al* klassikaliseks näiteks (2013:818) ajakirjaniku, kes kaalub, kas kirjutada oma suhtekorraldus- või infotöö kliendist ja tema konkurentidest ajakirjanduslik lugu või mitte. Kui lugu tehes selgub, et konkurendid on kliendist paremad, võib ajakirjanik sattuda konflikti oma kliendiga, sest kliendi jaoks oleks just selle ajakirjaniku poolne negatiivne meediakajastus ootamatu ning ta võiks ajakirjanikku karistada koostöö ülesütlemisega.

Teisalt võib ajakirjanik oma kliendi positiivse kajastamise tõttu ajakirjanduses seada ohtu enda usaldusväarsuse, mis võib tulevikus ajakirjandusliku töö muuta raskemaks (Fröhlich *et al* 2013:818). Samuti võib tekida konflikt, kui ajakirjaniku partnerettevõttest saadud siseinfot saaks kasutada ajakirjanduslikuks tööks, aga ajakirjanik jätab selle tegemata, et mitte mõjutada oma suhet kliendiga. (Fröhlich *et al* 2013:818). See on kõige suurem probleem vabakutselistel ajakirjanikel, kes tegelevad uudisajakirjandusega. Pehmed uudised, näiteks persoonlood või *infotainment*-tüüpi lood ajakirjades või saadetes suure tõenäosusega ei tekita sellist konflikti.

Kochi ja Obermaieri põhjal (2013:473) on rollikonfliktis oleval ajakirjanikul kolm võimalust: keelduda ajakirjanduslikust tööst, mis on seotud tema kliendiga, kaotades sellega ühe tööotsa ajakirjanikuna; nõustuda tööga ja kajastada klienti ainult positiivses valguses, saades endale küll tööotsa, aga reetes ajakirjanduseetika; kajastada erapooletult, kaotades sellega hästitasustatud suhtekorraldustöö ja kliendi (Koch & Obermaier 2013:473). Ainult positiivselt kajastades ja seega ajakirjanduseetikat reetes on vabakutseline ajakirjanik parim näide, kuidas ei tohiks rollid omavahel seguneda. Need sellisel juhul isegi ei segune, vaid ajakirjanduslik roll kaob ära, väljendudes ainult meediumis, mille kaudu lugu avaldatakse.

Fröhlichi *et al* uuringus osalenud arvasid (2013:818), et nende kolleegidel on rohkem muret rollidevahelise konfliktidega, samas kui nad ise on harva või mitte üldse mõjutatavad. Samuti leidsid uuringus osalejad, et nende teised kolleegid poleks nende endiga võrreldes nii võimekad rollikonflikti lahendajad (Fröhlich *et al* 2013:818). Sarnasele tulemusele jõudsid ka Koch ja Obermaier (2013:474), kes järeldasid, et selline vastumeelsus potentsiaalseid konflikte ära tunda ja tunnistada võib piirata vabakutseliste ajakirjanike võimet konflikte ennetada.

Samad autorid leidsid, et kui suhtekorraldus- või kommertstööd tegev vabakutseline ajakirjanik hindab oma positiivseid omadusi üle, võib ta alahinnata oma rollide potentsiaali konfliktideks ning ülehinnata oma võimet konflikte lahendada ja vältida (2013:480). Teine oht on see, et kui enda ja teiste tajumise erinevus põhineb ebarealistlikult pessimistlikul arusaamal oma kolleegidest, võib see tekitada kolleegide vahel usaldamatust ja takistada diskussiooni ajakirjanduslike ja suhtekorralduslike rollide vahel. (Koch & Obermaier 2013:480).

Paljude vabakutseliste jaoks on rahaliselt keeruline töötada ainult ajakirjanduslike väljaannetega – seda eriti kohalikul turul, mitte üleriiklikul turul tegutsedes (Ladendorf 2012:92-93). Seega

peamine põhjus, miks vabakutselised ajakirjanikud teevad suhtekorraldus- ja infotööd, on seotud rahaga (Fröhlich *et al* 2013:817). Samad autorid nimetasid ülejäänud põhjustena suuremat hulka tööülesandeid ja tööga seotud kindlustunnet ning kolmandik nende uuringus osalenutest ütlesid, et nad naudivad suhtekorralduslikke tööülesandeid ning on nende suhtes positiivselt meelestatud. Sellega nõustuvad Koch & Obermaier, kes lisasid (2013:477), et peamiselt raha tõttu suhtekorralduslikku tööd tegevad vabakutselised ajakirjanikud ei ole seda motiveeritud tegema ega pea seda endale loomumaseks.

Ladendorfi uuringu põhjal (2012:91) on üldine vabakutseliste ajakirjanike arvamus, et kuigi on oluline hoida lahus informatsioonitöö ja ajakirjanduslik töö, on nendega seotud ülesandeid võimalik paralleelselt teha ilma usaldusväärst kaotamata. Kahe rolli vahel laveerimisel pean kõige olulisemaks seda, et ajakirjanik ise tunneb ära olukorra, kus konflikt võib tekkida, mitte ei tegele probleemide lahendamisega pärast konflikti tekitavate sündmuste toimumist. Lisaks põhjusele, et konflikti lahendamine on keeruline ning enda, väljaande või kliendi mainet võib olla raske taastada, on põhjus ka see, et üksikute vabakutseliste ajakirjanike apside all võib kannatada saada terve kogukonna maine ning seega ka nende võimalused tööd teha ja koostööleppeid luua.

Kochi ja Obermaieri uuringust selgus (2013:479), et rahalistel põhjustel suhtekorralduslikku vabakutselist tööd tegevad ajakirjanikud peavad huvi tõttu sellist tööd tegevatest ajakirjanikest oluliselt probleemsemaks seda, kui ajakirjanikul on lisatöö suhtekorralduses. Samuti on nad suuremal arvamusel, et ajakirjanduses ja suhtekorralduses korruga töötamine võib viia huvide konfliktini ning nende hinnangul juhtub ka selliseid konfliktseid olukordi tihedamini (Koch & Obermaier 2013). Seda ilmselt põhjusel, et nad suhtuvad suhtekorralduslikku töösse kriitilisemalt ja ettevaatlikumalt (võib-olla isegi otsides põhjusi, miks mitte tööd vastu võtta) kui seda tööd mõnuga tegevad vabakutselised ajakirjanikud. Suhtekorralduslikku tööd ainult rahalistel põhjustel tegevad vabakutselistel ajakirjanikel võib minu hinnangul olla seega tugevam ajakirjanduslik identiteet.

Fröhlich *et al* nimetavad kolm strateegiat, millega vältida rollidavahelisi konflikte (2013:819): teemade eristamine, klientide valimine ja passiivne kaitse (*passive shielding*).

Selleks, et mitte eemale tõugata suhtekorralduslikke kliente ning samas jääda ajakirjanikuna usaldusväärseks, ei tohiks ajakirjanduslikud ja suhtekorralduslikud teemad olla sarnasest

valdkonnast: näiteks ajakirjanduslikud töö toimub poliitikavallas, suhtekorralduslik töö spordiettevõttele. Siiski tunnistasid Fröhlichi *et al* uurimuse põhjal vabakutselised ajakirjanikud, et sellist eristust on teinekord keeruline teha (2013:819). Lausa 71,6% Kochi ja Obermaieri informantidest teevad suhtekorraldust ja ajakirjandust samas teemavaldkonnas (2013:479).

Teine strateegia, kuidas vabakutselised ajakirjanikud hoiavad lahus oma ajakirjanduslikku ja suhtekorralduslikku rolli, on oma suhtekorraldusliku tegevuse varjus hoidmine (Fröhlich *et al* 2013:819). Nad ei valetaks oma ajakirjanduslikele kontaktidele selles osas ning tunnistasid seda avalikult, kui seda küsitaks, aga enamasti esitlevad nad ennast puhtalt kui ajakirjanikud (Fröhlich *et al* 2013:819). Koch ja Obermaier leidsid (2013:479), et 38.6% nende uuringus osalenud vabakutselistest ajakirjanikest ei informeerinud ise oma ajakirjanduslikke kontakte oma seostest suhtekorraldusliku tööga. 47,3% ajakirjanikest ei kirjuta PR-tekste oma nime alt. Üsna sarnane osakaal on mõlemas aspektis ajakirjanikel, kes aga informeerivad ise oma kontakte konfliktiohust ning avaldavad ka suhtekorralduslikku tööd oma nime alt (Koch & Obermaier 2013:479).

Kui ajakirjanik teeb suhtekorralduslikku tööd teises valdkonnas kui ajakirjanduslikku tööd, ei olegi informeerimine niivõrd oluline, sest konfliktioht on väga väike. Kui aga valdkonnad kattuvad, ei tohiks vabakutseline ajakirjanik esimese variandina emba-kumba tööd vastugi võtta ning teise variandina informeerida osapooli konfliktiohust. Seda kõike põhjusel, et ettevõtjana ei ole ajakirjanikul kohustust kõiki oma kontakte ja ettevõttesisesid tehinguid avalikkusega jagada, küll on tal kohustus avalikkuse ees, mis puudutab erapooletuks ja eetiliseks jäämist. Kohustus avalikkuse ees hõlmab endas ka kohustust kasutada vaid eetilisel teel saadud materjale ehk mitte kommertsinfot, mida on suhtekorralduslik koostööpartner vabakutselisele ajakirjanikule pakkunud raha eest.

Kolmas konflikti ennetav strateegia on ranged valikukriteeriumid PR-klientide osas. Enamus ajakirjanikke ei võtaks vastu ülesandeid organisatsioonidelt või isikutelt, kellel on küsitavad või ebaeetilised eesmärgid või kelle vaated vastanduvad ajakirjaniku enda vaadetele (Fröhlich *et al* 2013:819). 75,1% suhtekorralduslikku tööd tegevatest ajakirjanikest ütlesid, et nad töötavad ainult organisatsioonidega, mis on kooskõlas nende isiklike väärtustega (Koch & Obermaier 2013:479).

Fröhlich *et al* nimetasid ka strateegiaid, kuidas konfliktidega tegeleda juhul, kui nende vältimine oli võimatu või kukkus läbi (2013:820): rollide ühendamine, oma suhtekorraldusliku töö tähtsuse vähendamine, neutralisatsioon äraütlemise või vastutuse nihutamise läbi.

Pean rollikonflikti uurimist väga tähtsaks vabakutselise ajakirjaniku töö uurimise osaks ning kuigi minu valimisse sattus vaid kaks suhtekorralduslikku tööd tegevat vabakutselist ajakirjanikku (vt 2.1. Valim), on näha eelnimetatud uurimuste põhjal tendentsi sellise töö osakaalu suurenemisel vabakutselise ajakirjaniku töös. See võib aga tähendada, et senine koostöö ajakirjanduslike toimetustega muutub või väheneb veelgi ning vabakutselise ajakirjaniku partnerettevõtete hulgas tõuseb kommertsmaterjalide tellimuse osakaal. Seetõttu on minu uurimuses tähtsal kohal kogutud materjali põhjal rollikonfliktide uurimine ning kindlasti sarnasel teemal tulevikus täiendavate uurimuste tegemine.

1.3 Ettevõtlus ja meediamajandus

Jätakuvalt krahhist taastuvas majandusolukorras on oluline, et ajakirjanikud tunneksid ära enda lisandväärtuse ning oskaksid selle panna kasumit teenima. Vabakutselistel ajakirjanikel on üheks ja ilmselt parimaks võimaluseks oma ettevõtte loomine (Ladendorf 2012:89), tänu millele on võimalik paremini tulu jaotada - milline osa läheb palgaks, milline osa kulude katteks, millal dividende välja võtta jne. Teisalt kaasneb sellega mitmeid probleeme, sest ettevõtte loomine nõuab asutajalt investeringut ning selle ülalpidamine eeldab lisateadmisi ettevõtte toimimisest, raamatupidamisest ja lisanduvast seadusandlusest.

Investeeringu pool võib olla lihtsam, Picard kirjutab (2014:502), et mitmed algajad meediaettevõtted on saanud asutamise toetust, kuna neid peetakse kogukonnale olulisteks – nii jääb ettevõtjale tagada vaid piisav tulu, et olla jätkusuutlik. Ka Eestis pakutakse ettevõtlustoetust näiteks Töötukassa, Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse või mõne omavalitsuse poolt, olgu see rahaline toetus või täiendkoolituse pakkumine.

Ettevõtluse kasuks räägib ka järjest arenev meediamudel (Picard 2014), kus järjest väheneb traditsioonilise toimetuse ja uudiste pakkumise jätkusuutlikkus ning järjest rohkem palkavad meediaettevõtted toimetuseväliseid koostööpartnereid või arendavad kasumi teenimise viisi. 2012.

aasta lõpuks oli majanduskrahi järgses Hispaanias peaaegu 28 000 töötut ajakirjaniku – aasta hiljem oli neid kolm korda rohkem. (Soengas Pérez, Rodríguez Vázquez & Abuín Vences 2014:107) 31 protsenti tööd omavatest ajakirjanikest kartis, et toimetus hakkab rohkem teenuseid väljast sisse tellima, laseb kulude vähendamiseks osa palgalistest ajakirjanikest lahti ning hakkavad kasutama vabakutseliste ajakirjanike teenust. (Soengas Pérez *et al* 2014:113) See võib olla alus uuele toimetuse süsteemile, kus füüsilisest koosviibimise ruumist on olulisem laiahaardeline geograafiline või virtuaalne võrgustik koostööpartnereid. Nii ei peaks ajakirjanik jääma lootma ainult ühe toimetuse või koostööpartneri poolt pakutavale tööle, vaid saaks töötada mitmetega korraga, ning ettevõttel oleks võimalik vähendada või ümber jaotada töökohtadega seotud kulutusi.

Selle toetuseks räägib fakt, et alates 2008. aasta majanduskriisist vähendasid 87% Hispaania meediaettevõtetest oma töötajaskonda ning mõnel juhul lõpetati töösuhe ettevõttes koguni 15% ajakirjanikega (Soengas Pérez *et al* 2014:114). Samas tuli nende uuringust välja, et püsivate töösuhete lõpetamine ei tähenda tingimata välise tööjõu palkamist, vaid samuti seda, et töökoormus jaotatakse alles jäänud ajakirjanike vahel ära ka juhul, kui lisaülesanded pole nende tööga otseselt seotud. See on halb näide toimetuse restruktureerimisest, kuna ei pruugi tagada jätkusuutlikkust: võib vähendada nii töötajate motivatsiooni kui ka töövõime. Seetõttu oleks oluline uurida, mil viisil oleks võimalik toimetusi ümber organiseerida ja ajakirjanikel (näiteks vabakutselisena) ennast realiseerida. Minu uurimustöös on rõhk teisel poolel.

Picardi põhjal on rohkem kui sajandi vältel uudiseid toodetud industriaalses töörežiimis (*industrial mode*, 2014:503), kus ettevõtted tagasid uudiste kogumiseks, massiliseks tootmiseks ja avaldamiseks vajalikud ressursid ja varustuse, ning koolitatud professionaalsed uudistetöötajad viisid eelpool nimetatud ülesanded ellu. Kuigi suures osas kehtib see ka tänapäeval, tekivad juurde ja segunevad industriaalse töörežiimiga uued režiimid, jagades traditsioonilise uudiste tootmise kaheks: teenusel põhinev töörežiim (*service mode*) ja oskustel põhinev töörežiim (*craft mode*). (Picard 2014:503)

Teenusel põhinev töörežiim eeldab, et uudislugu pole saadaval ainult traditsioonilisel kujul paberil või eetris, vaid erinevatel platvormidel (trükimeedia, veeb, tahvelarvuti, nutitelefon jms) korraga, ning seega on uudise tootmisest olulisem selle levitamine. Nii muutuvad tähtsaks auditooriumi

sisend uudiste tootmisesse ja teistele väljaannetele viitamine, mistõttu muutub ajakirjanduslike organisatsioonide funktsioon selles osas, mis tööd tehakse organisatsioonisiselt, millised oskused on selleks vajalikud ning milline on organisatsioonide suhted ajakirjandusliku tööjõuga. (Picard 2014:503)

Picard leidis, et oskustel põhinev töörežiim on ennast n-õ uuesti leiutanud tänapäevases uudiste tootmise süsteemis, kus uudiseid tootavad ettevõtlikud ajakirjanikud individuaalselt ja väikekoosseisulised ajakirjanduslikud ühendused, mis rõhuvad enda toodetud uudiste kvaliteedile ja unikaalsusele (Picard 2014:503). Eestis on ilmselt vara rääkida väikekoosseisulistest *ajakirjanduslikest* ühendustest, küll võib selle näitena tuua välja väiksed meediaühendused nagu Telegram ja Külauudis, mis kumbki ei tooda sisu ise väga palju või üldse, aga rõhuvad selgelt oma nišile.

Ajakirjanikud, kes töötavad oskustel põhinev töörežiimis on spetsialiseerunud konkreetsetele teemavaldkondadele ning kasutavad selleks spetsiifilisi töövõtteid nagu tehakse näiteks uurivas ajakirjanduses – teine võimalus sellistel ajakirjanikel on olla üldiste uudiste avaldaja väiksemates kogukondades. Ajakirjanikest, kes pakuvad oma materjali teistele ettevõtetele avaldamiseks, käituvad Picardi põhjal nagu varustajad ning ärisuhtes olevad partnerid, mis on väga erinev sellest, millised olid vabakutselised ajakirjanikud möödunud sajandil. (Picard 2014:503-504) Ilmselt eristab Picard siinkohal vabakutselisi ajakirjanikke, kes teevad tööd traditsiooniliselt ühele toimetusele (nagu on USA-s kombeks olnud), ja ajakirjanikke, kes teevad koostööd samaaegselt mitme erineva partnerettevõttega.

Ben Adler avaldas ajakirjas *Columbian Journalism Review* *feature*-stiilis artikli (2012:21), kus kirjutas, et traditsiooniline tee üleriiklikus ajakirjas kirjutamiseni algab väikese stipendiumiga praktikakohast, seejärel madala tasuga vabakutselise ajakirjaniku tööst kuni hetkeni, kui ajakirjanik tööle võetakse. Traditsioonilisele viisile vastandab Adler tänapäevast, kus algaja kirjutaja alustab tasustamata tööde avaldamisest mõnes portaalis ja loodab, et see hakkab levima, või blogib mitmeid kordi päevas, töötades kodust ilma toimetaja juhendamisetä. Selline ajakirjanik ei pruugi teenida raha või ei pruugi teada ette, kui palju tema pangakontole ühes kuus palka laekub. (Adler 2012:21) Palk ei pruugi samuti sõltuda enam kokkulepetest, vaid portaalide puhul näiteks sellest, kui palju on lugu kogunud klikke. (Adler 2012:23)

Ettevõtluse seisukohalt on selline ebaregulaarne sissetulekuallikas jätkusuutmatu, kuna klikkide arv ei pruugi sõltuda sellest, kui hea loo on ajakirjanik teinud või kui populaarne see on. Ka Adler kirjutab (2012:23), et see, kui paljud inimesed looni jõuavad, võib sõltuda ka sellest, millisele kohale on toimetaja portaali esilehel loo lisanud või kas väljaanne ise reklaamib lugu läbi sotsiaalmeedia või mitte.

Adler kirjeldab veel kahte erinevat raha teenimise mudelit, mille oli Gawker Media portaal välja töötanud oma vabakutseliste ajakirjanike jaoks. Alguses nõuti selle ettevõtte jaoks töötavalt vabakutselistelt ajakirjanikelt 12 blogipostitust päevas, mille pealt maksti neile raha siis, kui postituse vaatamiste arv (*pageview*) jõudis teatud eesmärgini. Aga igas kvartalis tõsteti seda eesmärki olenevalt sellest, kui suur oli möödunud kvartalis vaatamiste arv - mida suurem, seda kõrgem oli uus eesmärk. (Adler 2012:23) Selline mudel mitte ainult ei pruugi langetada postituste sisukvaliteeti, vaid see ei ole majanduslikult toimiv. Esiteks jõuab ühel hetkel kätte aeg, kui blogija ei suuda enam klikkide arvu loomulikult teel suurendada, vaid võib hakata seda forsseerima, teiseks on nendele vabakutselistele ajakirjanikele kui ettevõtjatele ette antud ärimudel, mille välja töötamine oleks tegelikult nende enda töö. Sellise mudeli puhul on kasumi teenimise võimalus nii väike ja töökoormus nii suur, et ettevõtja seisukohalt oleks selle rakendamine liiga suur risk.

Gawker Media on nüüdseks Adleri põhjal (2012:23) palganud täiskohaga kirjutajad, kes ei pea enam tootma 12 postitust päevas ning rahalist boonust makstakse hoopis unikaalsete klikkide, mitte lehekülje vaatamiste põhjal. Suuremates Gawker Media portaalides on ühine boonusefond, mis jagatakse blogijate vahel laiali - parimate lugude kõrgemalt tasustamine toob uuesti fookusesse lugude kvaliteedi ja reporteritöö olulisuse. (Adler 2012:23) Jätkuvalt on sellises mudelis väike roll individuaalsetel kokkulepetel ja sellesse ei kaasata vabakutselisi ajakirjanikke, vaid nad palgatakse, aga siiski on see samm edasi toimetuse poolel tasustamise süsteemi kohandamisest vastavalt töötaja võimalustele ja vajadustele.

Ettevõtluse seisukohalt on kõige olulisem see, et partnerorganisatsioon näeks vabakutselist ajakirjanikku kui koostööpartnerit, mitte kui alluvat, sest sellest võib olulisel määral oleneda vabakutselise ja partnerettevõtete vaheline suhtlus, kokkulepped ja arveldamine, mis kõik on minu hinnangul aluseks vabakutselise ajakirjaniku töö planeerimisel ja töövõtete kasutamisel.

1.4. Autonoomia

Autonoomiat saab defineerida suhtes indiviidiga: milline on indiviidi vabadus riigist, teiste kontrollist ja ja võimu teostamisest (Sjøvaag 2013:155). Kõrge professionaalse autonoomia korral põhinevad ajakirjaniku otsused professionaalsetest teadmistest, normidest ja eetikast ning otsuseid võetakse vastu lähtuvalt avalikkuse huvist (Skovsgaard 2013:345).

Ajakirjaniku professionaalset autonoomiat võib vähendada avalikkuseni jõudmise osas sõltuvus oma partnerettevõttest ning vähene professionaalsete teadmiste pagas (Skovsgaard 2013:347).

Skovsgaard uuris üsna põhjalikult seda, mis mõjutab ajakirjaniku tunnetust oma professionaalse autonoomia osas, ning leidis (2013:355), et kui ajakirjaniku ja partnerettevõtte orienteerituses avalikkuse teenimisele ja kasumile orienteerituse vahel on suur erinevus, tunneb ajakirjanik madalamat professionaalset autonoomiat.

See väljendub kõige tavalisemalt teemade valikus, kus partnerettevõtte võib soovida pehmemaid või lausa kõmulisemaid teemasid, või on partnerettevõttel oma kindel nägemus näiteks sõnakasutusest või väljenditest – nii neutraalsetest kui ka laetud väljenditest –, mida on loo puhul võimalik rakendada. See saab olla vabakutselise ajakirjaniku jaoks probleem vaid ajakirjandusliku koostööpartneri korral, kuna kommertspartnerile tööd tehes ei pruugi olla sees avalikkuse teenimise faktorit.

Teisena avastas Skovsgaard, et mida rohkem tunnevad ajakirjanikud aja- ja tähtjasurvet oma igapäevasele tööle, seda rohkem nad kohanduvad oma ülemuste (või koostööpartnerite) järgi. Seega vähendavad need aspektid ajakirjaniku valikuvabadust (Skovsgaard 2013:355). Aja- ja tähtaegade surve on mõnes mõttes paratamatu töö juures, kus ajakirjaniku töö on tagada meediatoode ja ettevõtte töö on seda tasustada, aga selline surve võib madalam olla pikemaajaliste projektide ja suurema perioodilisusega väljaannete puhul. Niisiis saab vabakutseline ajakirjanik koostööpartnerit valides ise mingil määral otsustada, milline võiks ajasurve olla, et ta ei tunneks ennast professionaalselt piiratuna.

Näiteks Skovsgaard leidis, et võrreldes päevalehtedesse kirjutavate ajakirjanikega on televisiooni lugusid tegevate ajakirjanike konfliktus oma ülemustega suurem, kus rohkem tuleb ülemuste soovidega kohanduda ning iseseisvat valikuvõimalust on vähem (Skovsgaard 2013:356).

Pahatihti on vabakutselistel ajakirjanikel keeruline kaitsta oma professionaalset iseseisvust, sest neil puuduvad organisatsiooniline seotus ja ka tugi, mis muudab neid meediaorganisatsioonide meelevaldas haavatavaks. (Das 2005, viidatud Das 2007:146-147) Seega puudub neil ülevaade, milline on toimetuste üldine tasustamisnorm, kui palju teenivad teised vabakutselised või ka toimetuse ajakirjanikud, mis on oluline enda hinna määramisel ja selle üle toimetusega arutamisel.

Kõik Das'i intervjueeritud vabakutselised ajakirjanikud peavad ennast professionaalideks ning enamik neist usub, et nad peavad olema professionaalsemad kui toimetuse ajakirjanikud, kuna neil puudub meediaorganisatsioonide tugi. (Das 2007:148-149) Professionaalsuse sellist külge ma oma uurimuses nii põhjalikult ei käsitlenud, küll aga on selge eelmise peatüki põhjal, et vabakutseline ajakirjanik peab olema oluliselt iseseisvam kui toimetuse ajakirjanik, ning talle tulevad kasuks isiklikud suhted toimetustega või isegi toimetuses töötamise kogemus.

Das'i informandid ütlesid, et vabakutselised ajakirjanikud peavad olema kõrgelt kvalifitseeritud, et püsida konkurents. Lisaks põhilistele ajakirjanduslikele oskustele peeti oluliseks ka suhtlusvõrgustiku loomise ja turundusalaseid oskusi (Das 2007:153). Seega ei halda professionaalne vabakutseline ajakirjanik ainult reporteritöö võtteid ja ei tööta ainult oma materjali sisuga, vaid ta peab töötama ka endaga – pidevalt suhteid juurde looma (mitte ainult allikatega), jälgima toimetuse asemel ise, et avaldatud materjal oleks avalikkusele nähtav ja kergesti ligipääsetav ning olema teadlik enda kuvandist ning sellest, millist kuvandit ta soovib saavutada.

Das'i uurimuse põhjal (2007:156) leiab enamus vabakutselistest ajakirjanikest, et nad on vabad töökohaga seotud normidest: nad ei pidanud mõtlema formaalsete sidemete ja töökohaga seotud protseduuride peale. Küll aga ei pääse vabakutselised ajakirjanikud toimetusega suhtlemisest ja vastavalt vabakutselisuse professionaalsusele võib tekkida seal oht tööalase autonoomia vähenemiseks.

Suurem osa vabakutselistest ajakirjanikest soovis püsivat tööd meediatööstuses, samas väike osa vabakutselistest leidis, et see poleks nii paindlik ega sõltumatu. Mõne vabakutselise jaoks oli Das'i uurimuses eriti oluline see, et vabakutselised ajakirjanikud said endale sobiva töötempo valida – seda eriti juhul, kui neil oli elus ka muid kohustusi, näiteks laste kasvatamine (Das 2007:156).

Enamus vabakutselisi leidis, et suurema iseseisvusega kaasneb ka suurem ja järjepidev finantsiline ebakindlus (Das 2007:156). See võib endas hõlmata mitut erinevat aspekti: tööülesannete juurdevool on ebahühtlane, vabakutselisel ajakirjanikul on vähe võimalusi enda töötasu suuruse osas kaasa rääkida või tekitab ebakindlust tagatise puudumine ootamatudes olukordades (haigestumine, planeerimata väljaminek, õnnetus jms).

Hunter uuris, milline on vabakutseliste ajakirjanike objektiivsus ja autonoomsus ühisrahastajate (*crowdfunding*) suhtes. Tema uuringus osalenud ajakirjanikud ütlesid, et nende rahastajad ei oma kontrolli nende toodetavale ajakirjanduslikule sisule, ning leidsid, et üldine norm on annetuste tegijal mitte oma tingimusi ajakirjanikule seada (Hunter 2015:279). Samas tunnevad ajakirjanikud oma rahastajate suhtes kohustust teha lubatud tööd hästi (Hunter 2015:280).

See võib küll näidata madalamat professionaalset autonoomiat, kuid mitte ilmingimata ebaobjektiivsust, sest teatud lojaalsus oma tööandjale on olemas ka toimetuses töötades, ning samamoodi ootab toimetuse ajakirjanikult ka teatud kvaliteeditaset.

Vabakutselised ajakirjanikud peavad ennast Das'i põhjal (2007:158) üsna professionaalseteks, hoolimata nõustumisest mängureeglitega, mille panevad paika uudistetoimetajad ning mis võivad ohustada vabakutseliste iseseisvust. Seetõttu leidis Das, et vabakutseliste professionaalsuse tase on madal, avalikkuse huvide teenimise suurest püüdlusest hoolimata. (Das 2007:158)

Mina soovin oma tööga uurida, kas vabakutseliseks olemine annab ajakirjanikule suurema autonoomia ning kui jah, siis mille osas.

Teletöölised (*teleworkers*)

Teletöö või ka kaugtöö (*remote working*) on infotehnoloogiavahendite (telefon, arvuti jms) kasutamine töölahetusel viibides ehk kontorist eemal olles, kus „töö viiakse töötajateni, mitte töötajad tööni“ (Nilles, 1998:1, viidatud Hill, Ferris & Märtinson 2003 kaudu). Tõin selle mõiste sisse, et natukene paremini mõista peamiselt kodust või mõnest muust asukohast peale ainult töö tarbeks mõeldud kontori töötavate vabakutseliste ajakirjanike töövõtteid.

Nimetatud autorid uurisid kolme sorti töötajaid: virtuaalses kontoris töötajaid, kodukontoris töötajaid ja traditsioonilises kontoris töötajaid, et välja selgitada nende töömotivatsioon ja

keskkonnast tulenevad tööd mõjutavad tegurid. Virtuaalses kontoris töötajatele tagatakse kaasaskantavad vahendid oma töö tegemiseks ning neil üldiselt puudub töökohas oma laud või kontor – nad töötasid erinevatest asukohtadest (Hill *et al* 2003:228-229). Selleks võib olla raamatukogu, kohvik või vähesel määral ka oma kodu.

Kodukontoris töötajate põhiline töökoht on nende oma kodu – seda juhatuse nõusolekul. Siiski võisid nad osaleda tööl mõnel koosolekul kas töökoha peakontori või mõne allüksuse ruumides (Hill *et al* 2003:229), kuhu neile ilmselt selleks ajaks tagati ka ajutine tööpost.

Traditsioonilised kontoritöötajad omasid oma tööandja või mõne selle allüksuse ruumides isiklikku tööruumi kas laua või suisa kabineti näol. Suurema osa oma tööajast veetsid nad selles tööruumis, kuigi kõikidel sellistel töötajatel oli õigus vahetevahel töötada kontorist eemal (Hill *et al* 2003:229).

93% kodukontoris töötajatest, et selline n-ö teletöö mõjus nende produktiivsusele hästi, samas kui vaid 74% virtuaalse kontori töötajatest oli nendega samal arvamusel (Hill *et al* 2003:228). Seda ilmselt mõjutab, et virtuaalkontori töötajal võib keerulisem olla leida töö tegemiseks privaatset kohta või ei mõju pidev asukohavahetus nii hästi kui pidevalt kodus töötamine.

Kuigi virtuaalses kontoris töötajad olid traditsioonilistest kontoritöötajatest positiivsemalt meelestatud töömotivatsiooni ja karjäärivõimaluste osas, on neil raskem tasakaalustada tööd ja eraelu (Hill *et al* 2003:229). Enda töös uuringi, millised strateegiad on kodust töötavad ajakirjanikud välja mõelnud töö- ja eraelu vahel balansseerimiseks.

2. Meetod

Kasutan uuringus kvalitatiivse sisuanalüüsi üht vormi, semistruktureeritud intervjuud ja sellest arendatud kirjalikku vormi kokku 10 vabakutselise ajakirjanikuga. Põhiküsimuste järjekord intervjuude tegemise ajal võis varieeruda olenevalt vabakutselise ajakirjaniku antud infost – punktidest rangelt kinni pidamise asemel oli olulisem vestluse loomulikkus ja järjepidevus, tänu millele oli võimalik põhiküsimusi sügavamalt ja laiemalt lahata. Sellisel moel viisin läbi kuus intervjuud, millest üks toimus näost-näkku suheldes, neli toimusid Skype'i ja üks telefoni teel.

Semistruktureeritud intervjuust arendatud kirjalikku vormi, mis sarnane oma olemuselt pigem laiendatud küsimustikuga (kuigi Creswell peab ka e-mailide vahetamist intervjuuks (2009:179)), kasutasin ülejäänud nelja uuringus osaleja puhul. Nemad soovisid ise vastata kirjalikult, intervjuu küsimusi ja vastuseid e-maili teel edasi-tagasi saates ning valimi piiratuse tõttu lubasin selle. Selle tõttu polnud mul intervjuu kulgu vastavalt informandi saadud infole intervjuu jooksul suunata, tekkis lihtsamini vääriti mõistmist küsimuste osas ning vastused jäid suures osas semistruktureeritud intervjuukava raamidesse. Kuigi vahetasin mõne uuringus osalejaga mitmeid e-maile täpsustavate küsimustega, ei saanud ma kirjalike intervjuude puhul nii süvitsi minevaid vastuseid nagu suuliste intervjuude puhul, kus on võimalik intervjuueeritava suunamine vajalikule teemale ning tema antud info peegeldamine ja tõlgendamine. Siiski juhtus nii, et neljast kirjalikust intervjuust sain kahest väga palju materjali analüüsi teostamiseks ning neid võib lugeda info sisukuse ja olulisuse põhjal kindlasti viie parima intervjuu hulka. Tulevikus aga soovin sarnasel kujul intervjuusid läbi viia ainult suulisel teel, et kasutatava analüüsimaterjali kontsentratsioon oleks suurem.

Kvalitatiivset sisuanalüüsi kasutatakse üldiselt selleks, et saada uuritavast tekstist terviklik ülevaade ja näha teksti autori mõtetes „terviklikku mustrit või struktuuri“. (Kalmus, Linno & Masso, 2015) Nende autorite põhjal on arvulised tulemused tagaplaanil ning keskendutakse koodide ja kategooriate leidmisele ja omavahel seostamisele, mis võtavad kokku teksti looja põhilised seisukohad ja uurimisküsimuste seisukohast olulised tähendused. (Kalmus *et al*, 2015)

Pean uurimustöö läbiviimiseks semistruktureeritud intervjuud parimaks meetodiks, kuna – nagu eelnevaltki mainitud – Eesti vabakutselisi ajakirjanikke on seni uuritud väga vähe (et mitte öelda

„üldse mitte“): me ei tea, kuidas nad ennast ära elatavad, kellega nad koostööd teevad, kas nad on kuidagi grupeerunud jne. Seetõttu oli oluline, et uurimisküsimused oleksid võimalikult lahtised, nõõ baasküsimused, millest saadud infot saaks tulevikus juba rohkem süvitsi minnes ära kasutada.

Kvalitatiivse sisuanalüüsi tugevad küljed on analüüsi tundlikkus ja täpsus, kus tähelepanu saab pöörata ka harva esinevatele või unikaalsetele nähtustele (Kalmus *et al*, 2015). Teksti „sisurikkust ega nüansse ei taandata numbrilistele koodidele, ei lihtsustata ega moonutata uuritavat nähtust ega liiguta sellest liiga kaugele. (Kalmus *et al*, 2015) Ka mina keskendusin analüüsis sellele, et märgata ka teemasid või probleeme, mis jäetakse ütle mata, ning mõista lisaks lausete sisule ka nende taga olevaid mõtteid.

Creswelli (2009:179) järgi kasutatakse andmete kogumise meetodina intervjuud, kui uuringus osalejaid ei saa otseselt jälgida ja uuringus osalejad annavad infot möödunud sündmuste kohta. Samuti tema sõnul on intervjuu üks suuri plusse see, et uurijal on küsitlemise üle suurem kontroll. Suuremat kontrolli tajusin intervjuusid läbi tehes ka mina: mõne uuringus osaleja puhul tuli lahata ühte küsimust palju rohkematest tahkudest - näiteks juhul, kui intervjuueeritaval oli teema kohta väga palju öelda, või vastupidi, ta ei soovinud temast väga rääkida. Samas tuleb tõdeda, et kui intervjuueeritaval on uurijast parem enesekehtestusvõime, võib juhtuda, et uurija ka kaotab kontrolli kergemini kui näiteks küsimustiku või mõne muu meetodi üle. Tunnetasin seda ühe intervjuu puhul, kus intervjuueeritava mõtted läksid vahel kaugele uitama, kuid minul kui uurijal oli uuringus osaleja monoloogi raske sekkuda.

Kvalitatiivse sisuanalüüsi nõrkus on see, et selline analüüs ei võimalda erinevaid tekste päris täpsetel alustel võrrelda, ning kuna on keeruline analüüsida korruga suuri valimeid, on keeruline ka tulemusi üldistada. (Kalmus *et al*, 2015) Teine nõrk külg kvalitatiivsel sisuanalüüsil on see, et uurija võib materjali hakata koguma valikuliselt, et kinnitada uurijale meelepäraseid hüpoteese – seda on väga keeruline kontrollida ning see võib toimuda ka uurijale endale mitteteadlikult. (Kalmus *et al*, 2015)

Nõustun, et need ohud on olemas. Võrreldavuse koha pealt ütleb Flick (2007:64), et väga järjepideval viisil läbi viidud intervjuusid võib olla lihtsam võrrelda, kuid parimad intervjuud näitavad just uurija paindlikkust kohandada oma küsimusi vastavalt intervjuueeritava jutule ning

oskust juhtida intervjuud. Seega väljendub intervjuu kvaliteet järjepidevuse ja paindlikkuse vahekorras, kus lõplikku ja ainuõiget ei pruugigi olla (Flick 2007:64-65).

Creswell tõi välja intervjuu nõrkade külgedena (2009:179) selle, et saadud informatsioon jõuab uurijani läbi intervjuueeritava silmade, filtreeritud. Samuti nimetas ta miinustena, et info jagamine toimub määratud kohas, mitte uuringus osaleja loomulikus miljöös; uurija kohalolu võib uuritava vastuseid mõjutada; ning kõik inimesed ei suuda ennast võrdsel tasemel väljendada.

Enda uuringus tunnetasin nimetatud nõrkadest külgedest enim Creswelli kahte viimast punkti. Intervjuude pikkus varieerus 45 minutist kuni peaaegu kahe tunnini. Lühemad intervjuud olid kas kontsentreeritumad, väga küsimuste vastamisele orienteeritud, või siis just natukene üldisemad, kuna oli aru saada, et intervjuueeritaval läheb natukene rohkem aega, et avaneda ja vaba tundega vastata.

Mind ei häirinud teised Creswelli punktid, kuna neli intervjuud tegelikult toimusid Skype'i või telefoni teel, seega intervjuueeritaval endal oli vaba võimalus valida endale mugavaim asukoht, kus küsimustele vastata - enamasti tundus, et seda tehti oma kodust. Ma ei nõustu Creswelli punktiga, et on halb, kui info jõuab uurijani n-õ läbi filtri. Kuna ma uurisingi igat vabakutselist ajakirjanikku kui indiviidi ja tema isiklike arusaamu koostööst, ära elamisest, probleemidest ja röömudest, siis selle jagamine saabki toimuda ainult intervjuueeritava isiklikust vaatepunktist. Hiljem on võimalik Mirjam Nutovi materjale kõrvutades (vt järgmine lõik) näha täringu teisi külgi, kui oma mõtteid avaldavad toimetajad.

Intervjuukava (vt Lisa 1) lõin koostöös teise magistrandi, Mirjam Nutoviga, kes uuris vabakutseliste ajakirjanike toimetusepoolset vastuvõttu. Sarnase uurimisprobleemi tõttu oli oluline, et meie intervjuukavad oleksid kõrvutatavad ja võrreldavad, teemaplokid enam-vähem samas järjestuses ja sarnase nurga all – nii on meil võimalik enda tulemuste esitamisel üksteisega jagada oma empiirilist materjali.

Intervjuukavas lähtusin sellest, et vastatud saaksid alusküsimused, mida on keeruline muudest allikatest tuletada: kuidas defineerida vabakutselist ajakirjanikku; kellega teeb koostööd vabakutseline ajakirjanik; milline see koostöö välja näeb; kuidas toimub avaldamine; kuidas

tasustatakse; kuidas loob vabakutseline ajakirjanik uusi koostöösuhteid; milliseid žanre ja teemasid ta eelistab; kuidas ta ennast ära elatab ja milline on tema tugivõrgustik.

Transkribeerisin intervjuud ning kasutades tekstianalüüsi, koostas Exceli tabeli erinevate teemapealkirjadega, mis hakkasid intervjuudest välja kooruma ja silma paistma. Need teemapealkirjad koondasin vastavalt sisule ja vajadusele kitsamate nimetuste alla, mida esitlen tulemuste peatükis (vt 3. Tulemused).

Flicki põhjal (2007:101-102) saab võrdlus toimuda kolmel tasandil: kategooria sees (erinevate intervjuude põhjal kategooriate koostamine); juhtumi sees (mida ütleb üks intervjuueeritav erinevate teemade kohta ning kui järjepidevad on ütlused kategooriate üleselt) ning juhtumite vahel (kuidas erinevad või sarnanevad intervjuueeritavate vastused ühes teemas või kategoorias või terves intervjuus). Minu jaoks olid kõige olulisemad võrdlused kategooriate või teemade sees ning ka juhtumite vahel: millise tausta ja ekspertiisiga vabakutselised ajakirjanikud on sarnased, millised erinevad.

Pärast intervjuude teostamist ja transkribeerimist olin mitmete uuringus osalejatega ühenduses veel meilitsi, kus paaril korral küsisin täpsustust mõne teema kohta või kui kogusin infot valimi peatükis (2.1 Valim) esitletava profiili näitava tabeli osas.

2.1 Valim

Valim moodustus jällegi koostöös Mirjam Nutovi uuringuga, kus tema palus erinevatel ajakirjandustoimetustel nimetada teada olevaid vabakutselisi ajakirjanikke. Toimetused nimetasid kokku 16 vabakutselist ajakirjanikku, kellega nad on koostööd teinud või kellega teevad seda jätkuvalt.

Moodustasin valimi koostöös toimetustega esiteks sellepärast, et oleks taaskord võimalik tulemusi kõrvutada Mirjam Nutovi intervjuueeritud toimetuste liikmete antud infoga, ning teiseks sellepärast, et valimisse kuuluksid võimalikult aktiivselt ja suurel määral toimetustega koostööd tegevad ajakirjanikud.

Valimi miinuspoolena võib välja tuua selle, et välja võisid jääda väga aktiivsed vabakutselised ajakirjanikud, kes teevad koostööd teiste toimetustega, või kes nimetavad küll end vabakutseliseks

ajakirjanikuks, kuid ei tee koostööd ühegi ajakirjandusliku toimetuse, vaid on tegevad pigem muud sorti äriettevõtte väliskommunikatsioonis. Veel jäid tähelepanu alt välja vabakutselised ajakirjanikud, kes võivad avaldada ebaorrapärasemalt erinevates väljaannetes, ja tegelikult ka vabakutselised tele- (ja raadio)ajakirjanikud.

Soovisin kaasata valimisse neist nii paljud, kui võimalik, kuid keeruline oli internetist leida kõikide kontaktandmeid – üsna kurioosne märk, mis näitab ka juba ära, et pigem võtavad vabakutselised ajakirjanikud ise toimetustega ühendust kui vastupidi. Ei õnnestunud leida nelja vabakutselise kontaktandmeid, üks vabakutseline keeldus uuringus osalemast, üks vabakutseline soovis kirjalikult vastata, kuid ei teinud seda piisaval tasemel, vaid vastas küsimustele osaliselt, lihtlausestega ning andis oma kirjavahetuses mõista, et tal ei ole rohkemaks aega. See jättis lõplikku valimisse 10 vabakutselist ajakirjanikku, kellest ühega õnnestus teha silmast-silma intervjuu, ühega telefoniintervjuu, neljaga Skype'i intervjuu ning neli soovisid vastata kirjalikult.

Saatsin üheksale vabakutselisele ajakirjanikule, kelle kontaktandmed õnnestus internetist leida, e-kirja, kus tutvustasin uuringu eesmärki, pakkusin intervjuu kestuseks 30-60 minutit ja nimetasin toimumiskohana kas Tartu linna või Skype'i vahendust. Otsustasin kohe alguses, et ma ei hakka ise uuringus osalejate juurde sõitma, kuna sobivate aegade leidmine oli keeruline - seda tõestasid ka mitmed hilisemad intervjuuaegade muutmised, Skype-intervjuust loobumised ja selle asemel kirjalikult vastamised jms. Üheksast vabakutselisest ajakirjanikust, kellega leppisime meilitsi kokku intervjuu, sai kasutada seitsme inimese materjale, kuna nagu eelpool öeldud - ühe vabakutselise kirjalikud vastused jäid oma sisukuselt alla soovitu.

Lisaks e-maili teel suhtlemisele leppisin kaks intervjuud kokku, pöördudes vabakutselise ajakirjaniku poole Facebookis. Seda põhjusel, et mul ei õnnestunud leida neist ühe kontaktandmeid, teine soovis ise Facebooki kaudu suhtlemist. Facebooki kaudu suhtlesin algselt ka ühe vabakutselise ajakirjanikuga, kes ei soovinud uuringus osaleda.

Tabel 1. Vabakutselise ajakirjanike profiilid.

Nimi	Sugu	Vanus	Haridus	Vabakutselisuse staaž	Tähtsamad koostööpartnerid
-------------	-------------	--------------	----------------	------------------------------	-----------------------------------

Ajakirjanik A	N	39	TTÜ ärikorraldus (kraad kaitsmata)	5 aastat	Pere&Kodu, Beebi, 9 Kuud, Tervis Pluss, Postimees, Äripäev
Liis Kängsepp	N	33	Ajakirjanduse bakalaureus (4-aastane), rahvusvaheliste suhete magister (kaitsmata)	4 aastat	Wall Street Journal, Äripäev, Lux Express, Eurokratt, Research in Estonia
Ajakirjanik B	N	45	Slaavi ja vene filoloog; hiljem ajakirjanduse magister	8 aastat	TV3, ühe omavalitsuse leht, üldhariduskool (meediaõpetus)
Ajakirjanik C	N	34	Eesti filoloogia bakalaureus (4-aastane)	5 aastat	Pere&Kodu
Margus Mikomägi	M	59	Lavakunsti haridus	8 aastat	Postimees, Maaleht, Sirp, Teater.Muusika.Kino.
Getter Orusalu	N	26	Sotsioloogia bakalaureus, ajakirjanduse ja meediakommunikatsiooni magister (kaitsmata)	10 aastat	Anne&Stiil, Eesti Naine, Naisteleht, Tervisetark, SEB, Elion, EDU Akadeemia, Toit&Trend
Aive Herja	N	33	Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni bakalaureus, inglise keele ja kirjanduse bakalaureus	7 aastat	Pere&Kodu, Anne&Stiil

Elina Allas	N	33	Eesti keele bakalaureus, ajakirjanduse magister (kaitsmata)	5 aastat	Eesti Naine, Lõunaleht
Elo Odres	N	45	Ajakirjanduse magister	4 aastat	Anne&Stiil, Pere&Kodu
Anu Viita-Neuhaus	N	38	Audiovisuaalkunsti bakalaureus	8 aastat	Kuulutaja, Eesti Naine

Täpsuse mõttes tuleb lisada, et praeguseks on Margus Mikomägi alustanud Maalehes poole kohaga palgalist tööd ning on poole kohaga vabakutseline ajakirjanik. Ja veelgi, hilisemal suhtlemisel selgus, et Anu Viita-Neuhaus on lõpetanud (vähemalt mõneks ajaks) vabakutselise karjääri ja asunud tööle toimetajana Virumaa Teatajas. Seda põhjusel, et kogu perega vahetati elukohta ning Virumaa Teataja tegi Viita-Neuhausile sobiva pakkumise. Kuna aga minuga suhtlemise ja küsimustele vastamisel oli Viita-Neuhaus veel vabakutseline, jätan ma tema antud info oma töösse sisse.

Nagu näha, siis vanuse ja soo poolest on valim üsna homogeenne: pigem tegid vabakutselisi ajakirjanikke nimetanud toimetustega koostööd naised ning keskmine vanus jääb pigem varakeskele kanti. Mõneti seletab seda ka küsitlud toimetuste enda suunitlus: kuna kõige rohkem vabakutselisi ajakirjanikke nimetas ajakiri Pere&Kodu (ning ka Anne&Stiil), kelle sihtrühm ongi ilmselt pigem 30+ lastega naised, siis on väljaannete juurde koondunud ka vastavate huvidega vabakutselised ajakirjanikud.

TV3 nimetas algselt tegelikult ka kaks meest, kuid ühe kontaktandmeid ei õnnestunud mul leida, ning teine keeldus uuringus osalemast, seega nad jäid lõplikult valimist välja.

Samuti on valim üsna homogeenne oma haridustaseme ja haridusvaldkonna poolest, kus seitse vabakutselist ajakirjanikku on kas lõpetanud või omandavad meediaalast haridust ning neljal vabakutselisel on filoloogiaharidus, kusjuures mõndadel neist on mõlemad. Eristuvad kaks

ajakirjanikku, kellel on korraga kaks sama taseme kõrgemat haridust, ning neile kõigile lisanduvad veel kaks ajakirjanikku, kellel puudub kõrgem haridus.

Pean üsna heterogeenseks viimast kategooriat, kus on ära toodud suuremad koostööpartnerid. Esiteks on üsna erinev koostööpartnerite arv ja tegelikult ka valdkond: on nimetatud nii kohalikke lehti, nädalalehti, televisiooni, organisatsioonide väliskommunikatsiooniüksuseid kui ka ajakirju. Oleksin lootnud suuremat erisust selle osas, kas vabakutseline ajakirjanik on tegev trükimeedias, televisioonis, raadios või internetis, kuid enda prakikakogemustest nii trükimeedias kui ka raadios tean öelda, kui erinevad on honoraride suurused ja üldse žanride valik, mida on võimalik kasutada.

3. Tulemused

Jagasin tulemused kolme suurde alapeatükki, mis hõlmavad endas vabakutselise ajakirjaniku definitsiooni, koostööd partnerettevõtetega ning vabakutselise ajakirjaniku ettevõtlusega seotud aspekte. Vabakutselise ajakirjaniku definitsioon on koostöö uurimisel oluline, kuna selle põhjal on võimalik määratleda läbikäimise intensiivsust partnerettevõtetega ning ajakirjaniku tööpõhimõtteid, kogemust ja väärtusi, mis kõik on aluseks edukate koostöösuhete loomisel.

Koostöö uurimine partnerettevõtetega on uurimuse peamine eesmärk ja fookus. Kuna enamusel minu uuringus osalenud vabakutselistest ajakirjanikest on peamine koostööpartner ajakirja või ajalehe toimetus, jäävad siinkohal teist liiki ettevõtted tagaplaanile.

Kolmandas osas tulemustest uurin täpsemalt vabakutselise ajakirjaniku enda töötamisviise ning mil määral on võimalik vabakutselisi ajakirjanikke uurida kui ettevõtjaid. Kuna suurem osa vabakutselistest suhtleb oma koostööpartneritega olles ise justkui traditsioonilise toimetuse liikme rollis ning suuresti on sellist suhtumist vabakutseliste antud info põhjal näha ka toimetajatel, on selle teema uurimine koostöö seisukohalt oluline.

3.1 Definitsioon

Põhilise tunnusena tõid uuringus osalejad välja selle, et nende silmis on vabakutseline ajakirjanik nii iseenda kui ka oma aja peremees ning kirjutab mitmele erinevale ettevõttele, omamata n-ö kodutoimetust. Seega nende hinnangul vabakutseline ajakirjanik ei allu ühelegi toimetusele, seega on väline kontroll väga nõrk, aga enesekontroll peab olema üsna tugev, et püsida ajagraafikus ning suuta teha tööd nii kvaliteetselt, et selle järele püsiks kogu aeg nõudlus. Reaalsus võib mõnel juhul olla natukene teine, kuna mitmed vabakutselised rääkisid toimetusega koostööst seda, et koos toimetajaga pannakse paika lugude fookus või värske vaatenurk. Samuti sõltub toimetusest loo avaldamise aeg – kas samal nädalal, kuul või lükatakse edasi –, millest sõltub see, mis ajal saab vabakutseline kätte oma töötasu.

Vabakutselisel ajakirjanikul peab seega lisaks tavapärasele kirjutamis- ja intervjuerimisoskusele olema veel omadusi, mis toimetuse ajakirjaniku puhul pole nii vajalikud.

Ma saan aina rohkem aru, et tegelikult see tõesti ei sobi kõikidele inimestele, sa pead olema suhteliselt selline iseseisev üksus, et sa saaksid vabakutselisena töötada. Sest sa pead suutma üle olla sellest, et suhteliselt suure osa oma päevast sa oled ikka tegelikult üksinda. (Liis Kängsepp)

Seega võivad vabakutseliste tööruutiinid nõuda sama või isegi rangemat aja- ja enesejuhtimist, distsipliini, professionaalseid töövõtteid jms, sest vastasel juhul ei tule töö eest tasu ning ebaprofessionaalne kommunikatsioon allikatega või kesine töötulemus võib viia auditooriumi kadumise või koostöösuhte lõppemiseni. Lisaks iseseisvusele leidis Liis Kängsepp, et edukad vabakutselised ajakirjanikud peavad haldama suurt teemadevaldkonda, et neil oleks võimalikult lai tööpõld ning koostööpartnerite vajadustele oleks võimalik järjepidevalt vastu tulla.

Arvan, et nad peavad olema inimesed, kelle mängumaa peaks olema nagu üsna lai ehk siis näiteks mina suudan kirjutada lugusid majandusest, aga suudan vajadusel kirjutada ka kultuurist või kirjutada kinost. See teemade ring, mida sa pead olema suuteline katma, mis sind huvitab või mis sulle huvi pakub, see peab olema üsna lai. (Liis Kängsepp)

Kõnekas eristus on see, et „teemade ring, mida suudad katta“ ja „teemade ring, mis sind huvitab“, võiksid kehtida samaaegselt: vabakutselisel ajakirjanikul pole mitte ainult võimekus, vaid ka huvi. Seega ei räägita vabakutselise ajakirjaniku defineerimisel ainult sellest, milliseid omadusi tal on vaja, vaid mida ta peaks tegema, et ta oleks õnnelik ja ennast erialaselt rahuldav vabakutseline ajakirjanik. Et kui ta on kolm aastat spordiuudiseid teinud, aga tegelikult sporditeemad teda ei köida, siis ei ole tegu eduka vabakutselise ajakirjanikuga.

Ühe teemana tõid mitmed uuringus osalejad välja selle, et vabakutseline ajakirjanik peaks olema varem toimetuses töötanud, et teha vabakutselisena tööd, mis vastaks toimetuse vajadustele ja kvaliteedinõudmistele.

Ehk siis, ma arvan, et on oluline, et vabakutselisel ajakirjanikul või üldse ajakirjanikul oleks mingisugune arusaamine sellest, kuidas kogu see tööprotsess toimub, ma pean selle all silmas ka seda, et mis toimub sinu looga pärast seda, kui sina oled vajutanud "Send"-nuppu ja saatnud selle toimetajale. (Liis Kängsepp)

Elina Allas tõi juttu sisse „kodanikuajakirjaniku“ mõiste, mida ta eristab vabakutselistest ajakirjanikest, kes on kas ajakirjandust õppinud või saanud töö selgeks toimetuses praktilise töö käigus.

Kodanikuajakirjanik on tavaline inimene, kes teeb ajakirjanduslikku kaastööd näiteks mõnele portaalile või kodanikuajakirjanduslikule kanalile. Teda ei saa käsitleda professionaalina. Tegu on pigem ühiskondlikult aktiivse inimesena, kes panustab ühiskonda ajakirjanduslikus vormis. Vabakutseline ajakirjanik on minu arvates ikkagi professionaalne ajakirjanik, kes valdab kogu ajakirjanduseks vajaminevat arsenalit, kuid kes töötab ilma lepinguta ja iseseisvalt. (Elina Allas)

Allas teeb eristuse väljaande, hariduse ja/või oskuste põhjal, mida peaks vabakutseline ajakirjanik valdama. See näitab veelgi rohkem arusaamade erinevust vabakutseliste ja toimetuse ajakirjanike vahel, kus esimesed ootavad vabakutselistelt professionaalset, võib-olla toimetuse ajakirjanikest lausa kõrgemat taset, samas kui teised on pigem seisukohal, et vabakutseline on oma töö valinud, kuna ta toimetuse tööks pole sobilik (vt 3.3.3 Väärarusaamad vabakutselistest ajakirjanikest).

Elo Odres piiras vabakutselise ajakirjaniku definitsiooni sellega, et vabakutseline ei tohi muust ajast olla ühegi teise toimetuse palgal. Ehk vabakutselisus peaks olema ajakirjaniku ainus äraelatamise allikas. See on kõige lähedasem suhtumine vabakutselisse ajakirjandusse kui ettevõtluse vormi, kus vabakutseline ajakirjanik on iseendale tööandja ja väikeettevõtja – see on amet, mitte hobi. Reaalsus on natukene teine – paljud vabakutselised on väikse koormusega seonduvas valdkonnas palgal ning nad peavad ennast vabakutseliseks ja seda teevad ka toimetajad, kellele nad oma töid teevad. Siiski nii mõnigi neist on maininud, et plaanivad tulevikus suurendada vabakutselise töö osakaalu ning vähendada või lõpetada palgalise tööga.

Üks uuringus osalenud vabakutseline ajakirjanik, Liis Kängsepp, teeb tööd rahvusvahelise väljaande Wall Street Journaliga, millel tal on koostööleping, kus on kokku lepitud, millistel tingimustel toimub nendevaheline koostöö. Inglise keeles on sellise vabakutselise ajakirjaniku jaoks väljend „*stringer*“, millele eesti keeles pole sobivat vastet. Seda on vaja, kuna oluline on eristada vabakutselisi ajakirjanikke kui ettevõtjaid ning vabakutselisi ajakirjanikke kui hobikirjutajaid – seda eriti toimetajate jaoks, kes ei tee uuringus osalenud vabakutseliste ajakirjanike sõnul seda vahet ning kogu koostöö ja tasustamine toimub samadel põhimõtetel, kuigi kahe erineva vabakutselise motivatsioon ja töökorraldus, äkki isegi kvaliteet võivad kategooriliselt erineda.

Ühe vastena võiks kaaluda „lepingulist vabakutselist ajakirjanikku“, kellega koostööd tehes ei oma toimetus ainult kirjutamisest või salvestamisest tulenevat „meediatoodet“, vaid kasu on suurem.

Lepingulisel vabakutselisel võib olla rohkem spetsialiseerunud ühele valdkonnale, mille probleeme ta jagab, suudab lisaks kajastamisele ka analüüsida ning nii-öelda laenab väljaandele oma auditooriumit, kes on kursis tema kvaliteediga ning on talle lojaalsed.

3.2 Vabakutselise ajakirjaniku ja toimetuse vaheline koostöö

Koostöö hõlmab endas väga mitmeid erinevaid tööosaid: kuidas alustatakse koostööd ettevõttega, milline näeb välja protsess teema pakkumisest kuni loo avaldamiseni, millisel moel toimub tagasisidestamine, mil määral tekib kollektiivitunne jms. Ühe väga suure osana koostööst näen kõike, mis on seotud rahaga: läbirääkimised tasu osas, hinnaskaala, maksmise põhimõtted ja ära elatamise võimalused. Seda põhjusel, et tasudest sõltub kõige rohkem, milliste ettevõtetega soovib vabakutseline ajakirjanik (või millistega tal on võimalus) koostööd teha.

3.2.1 Koostöö alustamine

Uurisin, mis asjaolud on kõige olulisemad koostöö alustamisel: mil viisil võtab vabakutseline ajakirjanik potentsiaalse koostööpartneriga ühendust (või vastupidi); millised tegurid on olulised, et toimetus või ettevõtte võtaks ise vabakutselisega ühendust ning mille alusel valivad vabakutselised ajakirjanikud koostööpartnereid.

Kontakti võtmisel on kaks viisi: kas vabakutseline ajakirjanik võtab toimetusega ise ühendust või vastupidi.

*Ega üldiselt minu arust see vabakutselisuus nagu suures osas ongi, et.. et sa pead nagu julgema või tahtma ennast ise pakkuda, sest ega keegi, noh ma ei tea selles suhtes, et vabakutselised tavaliselt ei ole nii suured staarid, mingid Madis Jürgenid, et keegi seisaks suures järjekorras su ukse taga. Kes sind ikka väga teab ja tunneb, et need ajakirjad, kus sa oled töötanud põhikohaga, need tunnevad, aga.. aga üldiselt ikkagi pead ise pakkuma, kui sa oled hea kirjutaja, siis võetakse tänuga vastu ja ongi kõik.
(Ajakirjanik C)*

Selles osas on uuringus osalenud vabakutselised ajakirjanikud üsna erineval meelel, et kas ja kuidas potentsiaalsed koostööpartnerid saavad vabakutselist ajakirjanikku tundma. Ilmselt mõjutab ka seda koostööpartnerite rohkus ehk siis lihtsam on teistele silma jääda, kui kirjutad viite erineva suunitlusega väljaandesse, kui siis, kui kirjutada ühte-kahte.

Liis Kängsepp rääkis oma intervjuus olukordadest, kui ta on ise soovinud potentsiaalse koostööpartneriga ühendust võtta, kuigi ka temaga on mitmed koostööpartnerid ise kontakti otsinud, näiteks Wall Street Journal. Nii ta eeldab, et pigem teatakse tema nime ka juhul, kui ta ise on koostööpakkumise tegija.

Ajakirjanik B-ga on kõik praegused koostööpartnerid ise ühendust võtnud. Siin ilmselt mängib rolli, et tegu on piirkondliku ajakirjanikuga, kes avaldab üle-eestilisse telekanalisse oma maakonna uudiseid. Seega on ta oma maakonna siseselt tuntud nimi ja võib-olla on tal ka kõrgem prestiiž, mis on head ajendid, et koostööpartnerid võtaksid ise vabakutselise ajakirjanikuga ühendust.

Esmase kontakti järel on kaks võimalust: kas vabakutseline hakkab ise järjepidevalt lugusid pakkuma või hakkab toimetus ise seda tegema.

Ajakirjanik A ei paku ise teemasid välja, vaid talle pakutakse. Küll aga näitab ta igal suhtlusel üles huvi koostöö jätkumise vastu.

Et noh, tegelikult alati, kui ma teen kellegagi esimest korda mingit asja, siis alati me lõpetame selle jutu nagu sellega, et... et.. ma jätan neile võimaluse, et alati, kui neil on vaja mingit kirjutamise abi, siis palun küsige ja ma olen nõus aitama, kui mul vähegi aega ja võimalust on. (Ajakirjanik A)

Sellele, et toimetus või ettevõtte võtaks ise vabakutselise ajakirjanikuga ühendust, aitavad kaasa vabakutselise seni tehtud tööd, isiklikud tutvused toimetuses või toimetuste enda soovitusel teistele.

Ja ma arvan, et üks selline.. noh, kas nüüd visiitkaart, on ju ka minu töö. See sama omavalitsuse leht, eks ju, mida ma siis teen ja.. ja millega peale või mille pärast on ka mõned teised omavalitsused mulle pakkunud, et kas sa tahaksid ka meile näiteks teha, et võib-olla see ongi siis selline.. noh, kaudne või.. otsene suhtlemine ju ka. (Ajakirjanik B)

Seni tehtud tööde põhjal koostöö pakkumine on ilmselt kolmest viisist üks võimsamaid, kuna näitab töö ulatust ja mõju.

Omast arust ei tee end otseselt nähtavaks ja uusi suhteid justkui ka sihikindlalt ei loo. Ometigi need tekivad. Ja räägitakse, et mind on ka suhteliselt palju näha, vaatamata sellele, et ma tegelikult vähe kirjutatan. (Aive Herja)

Teine ajend, kuidas toimetuse võtab ajakirjanikuga ise ühendust, on tuttavate kaudu – näiteks on vabakutseline ajakirjanik varem koos mõne toimetaja või toimetuse ajakirjanikuga koos töötanud. Ajakirjanik A käis sellega seoses välja huvitava mõtte intervjuuosas, kus tegelikult rääkisime üldsegi erialasest tugivõrgustikust:

Kusjuures tegelikult ma arvan kusjuures, et see [vabakutselisi ajakirjanikke ühendav] liit oleks toimetustele väga hea või nendele, kes meie teenuseid tahavad, sest et seal oleks siis.. oleks kohe teada punt ajakirjanikke, kelle käest võib küsida, et kuule, kas sa saad mind aidata. See oleks tegelt väga abiks. Sest praegu on niimoodi, et otsitakse kuskilt oma tuttavate tuttavate kaudu ja noh, hea on, kui sa leiad nagu hea kirjutaja. Ja eks ole neid ka, kelle kohta räägitakse pahasid lugusid. (Ajakirjanik A)

Sellest võib järeldada, et vahel ka toimetajad ise ei ole rahul valikuga vabakutselistest ajakirjanikest, keda neil on õnnestunud leida. Ilmselt siinkohal ongi tähtis see, kui laiale üldsusele on tunda esiteks vabakutselise ajakirjaniku nimi ja teiseks just see fakt, et ta on vabakutseline ja milline on tema tööülesannete amplituud.

Kolmas ajend vabakutselise ajakirjanikuga ühenduse võtmiseks on soovitude kaudu: näiteks on ühel toimetajal hea kogemus vabakutselise ajakirjanikuga ja teab, et teine toimetaja otsib sellist koostööpartnerit, siis ta saab oma sõna edasi öelda.

Tihti peale ongi nii, et hea sõna levib ja kui ühega on hea koostöö, siis ta oskab juba edasi soovitada või kui tuleb juba mingi järgmine projekt, siis ta juba samamoodi.. teeb mulle ettepaneku selles osaleda ja.. nii-öelda kirjutamisega kaasa lüüa. (Getter Orusalu)

Koostööpartnerite valiku osas olid enamused vabakutselisi ajakirjanikke samal meelel. Neid valitakse väljaande suunitluse ja tasu järgi.

Sobib nende [väljaannete] suunitlus [, seetõttu valisin nad koostööpartneriks]. Teiseks on oluline, et need suurde kirjastusse kuuluvad ajakirjad maksavad rohkem, kui üksiküritajad (nt Mari, Psühholoogia Sinule, Mood on jäänud minu valikust kõrvale liiga väikeste tasude tõttu). (Elo Odres)

Toimetusega suhtlemine

Kuna just eriti maakonnatoimetustes võib olla keeruline ajakirjanduslikku materjali kokku saada, tundis Elina Allas, et vabakutseliste ajakirjanike panus on üha enam soovitud.

Paljud uuringus osalejad ütlesid, et nad ei taha toimetuses töötada, kuna see on liiga rutiinne, nad ei saa oma aega piisavalt planeerida ja vahel tuleb kirjutada ebahuvitavatest teemadest või teha koostööd enda jaoks ebasümpaatsete inimestega.

Siiski teevad vabakutselised ajakirjanikud toimetustega koostööd ja puutuvad seega mingil määral kokku toimetuse töökultuuri ja toimetaja isiksusega. Ühe probleemina tõi Mikomägi välja selle, et kui kõik loo koostamiseks tehtud kulutused kokku arvestada, on reaalne kasum üsna väike: päeva- või nädalalehed ei maksa kinni teatri- või rongipileteid ning ta ei saa n-ö lähetuse tarbeks päevaraha, mis kuulub palgalise töötaja eeliste hulka.

Hans H. Luik ei anna mulle raha selleks, et ma sõidaks kuskile Peterburi, tal ei ole lihtsalt seda vaja. Ta ütleb, et keegi teine kirjutab ikka ja kui ei kirjuta, ei ole ka katki midagi, sest see lugu ei müü. (Margus Mikomägi)

Nii tulebki vähemalt kultuurivaldkonnas anda järele toimetaja nõudmistele, sest Mikomägi tunnetab, et päevalehtede jaoks ei ole need lood nii olulised, et nad oleksid nõus nende tegemisse lisaressurssi andma. Ilmselt oleks parem teha koostööd kultuuriajakirjadega, kuid need ilmuvad harvem ja neid on vähem, mis kitsendaks oluliselt koostööpartnerite hulka.

Üks teine uuringus osalenud vabakutseline ajakirjanik tõi toimetuse kriitikana välja, et väljaannete omanikud leiavad, et vabakutseliste baasil on odavam sisu toota. Ta kirjeldas tuttava vabakutselise ajakirjaniku kogemust, kes panustas väga regulaarselt ühe väljaande sisuloomesse oma piirkonnast, kuid see toimetuse ei olnud teda nõus tööle võtma. Mis siis, et toimetuse kasutas ainult seda vabakutselist ajakirjanikku piirkonnauudiste kajastamiseks.

Seega on selle uuringus osaleja sõnul vabakutselisel ajakirjanikul ennast kergem „müüa“ Tallinnast eemal, sest et sinna koondunud toimetustes on kohapeal töötavatel inimestel endal kulukas ja aeganõudev kaugemasse piirkonda välja sõita. Vabakutselisi kasutades oleks aga toimetusel lihtsam kajastada üle-eestilisi uudiseid.

Ehk siis vabakutseline ajakirjanik näeb, et ta on toimetusele oluline ja ilma temata oleks raske numbrit koostada, kuid talle ei soovita maksta toimetuse ajakirjanikuga võrdväärset – või veelgi paremat – hinda, võib olla suure frustratsiooni allikas, eriti juhul, kui vabakutselisel ajakirjanikul pole palju koostööpartnereid. Kui vabakutseline näeb, et ta on väljaande jaoks asendamatu, võiks ta proovida lugude hinda tõsta, kuni tunneb, et ta saab oma töö eest õiglast tasu.

Vabakutseliste ajakirjanike suhtlus uudistetoimetustega, kus materjali avaldatakse igapäevaselt või iganädalaselt, on tihedam kui näiteks mõnele ajakirjale või muule ettevõttele tööd tehes. Ajakirjanik B rääkis, et kuigi oma intervjuudes küsib ta seda, mida ise õigeks peab, arutab ta päevatoimetajaga vahel üle, et mida ja kuidas teha:

Mõnikord me räägime, et kuidas me seda teeme, et mis nurga alt näiteks. Et eriti siis, kui see on mingisugune võib-olla selline teema, mis on juba hästi palju mujal olnud, ka kajastatud, siis me mõtleme, et mis võiks selline värske vaatenurk selle asja juures olla. Või.. või nad ütlevad: "Aga küsi seda ka." (Ajakirjanik B)

Mõned vabakutselised ajakirjanikud konsulteerivad toimetajaga siis, kui on keerulisem või pikem teema.

Mitmed vabakutselised mainisid, et kuna kord kuus ilmuvate ajakirjade puhul on toimetamise aeg pikem, seetõttu ei pruugi toimetaja ise olla üldse loo loomisprotsessi juures, vaid näeb alles esimest versiooni, millele esitab soovi korral täiendus- või parandusettepanekud.

Anu Viita-Neuhaus ütles, et tema suhtleb toimetajaga diskussiooni mõttes.

Mitte palju, nagu ennist ütlesin, mulle meeldib (tegev)toimetajale saata teemade pakkumist, arutada kangelaste üle, kuulata tema mõtteid, arvamusi. Tekitada sedakaudu sünergia. (Anu Viita-Neuhaus)

Nii ei ole suhtlemise soov ainult toimetajapoolne, kes võiks loo arengujärku või fookust soovida kontrollida – suhtlus aitab just keerulisemate teemade puhul ka vabakutselise ajakirjaniku enda peas erinevaid mõttelõngasid korrastada ning saada tagasisidet, kas ka toimetuse nõustub tema valitud suunaga.

Kaastöö tegemine

Kaastöö tegemise esimene etapp on kontakti võtmine: nagu kirjeldasin eelmises alapeatükis, siis mõned vabakutselised ajakirjanikud võtavad toimetusega ise ühendust ja pakuvad oma teemat, mõnede pakub toimetusele ise – see võib ka mõlemat pidi toimuda.

Enne järgmise numbri teemade paikapanekut toimetaja mõnikord küsib, kas on pakkuda endal mõni teema. Teine variant on, et toimetaja saadab ise teema. Seepeale ütled, kas oled nõus seda teemat käsile võtma või mitte. Mina olen enamasti nõus. (Elina Allas)

Seejärel lepitakse kokku, kui pikk on lugu ning milline on selle tähtaeg. Mõned vabakutselised ajakirjanikud arutavad selles faasis ka toimetaja erisoovide üle, eriti juhul, kui toimetaja ise on teema välja pakkunud.

/.../ja siis mõnikord.. peatoimetaja ütleb omalt poolt, et mind huvitab eriti, et selles loos oleksid need ja need aspektid kajastatud, või siis kui tema seda ei ütle, ütlen mina ise, et ma näen, et selles loos võiksid olla kajastatud need ja need aspektid. (Ajakirjanik C)

Enamasti vabakutselised ajakirjanikud ei aruta tasu üle enne kirjutama hakkamist, kui tegu on tuttava toimetajaga ning hinnavahemikud on juba enam-vähem teada. Kui on aga tegu uuema koostööpartneri või teistsugusema tööülesandega, arutatakse ka tasu üle enne loo tegema hakkamist.

Või noh, hinda üldiselt ma tean, mis nad maksavad juba – kellega ma teen. Et iga loo hinna üle me ei kauple, eks, et see on enam-vähem paigas. (Ajakirjanik A)

Seejärel toimub töötamine: vabakutseline ajakirjanik räägib allikatega, kirjutab või filmib ja teeb selle loo valmis. Enamus vabakutselistest ajakirjanikest ei jaga seda tööprotsessi osa toimetajaga, vaid pigem näevad toimetajad lõppversiooni, millele nad saavad vajadusel teha parandusettepanekud. Aive Herja oli ainuke, kes ütles, et enne toimetajale saatmist saadab ta teksti allikatele üle vaatamiseks, kas kõik klabib loos ning kas nad on sellega rahul. Üldjuhul aga vabakutselised ajakirjanikud teevad töö valmis ja saadavad selle toimetajale.

Ja siis ma hakkan tööle, siis on minu töö allikatega suhelda, lugu valmis kirjutada ja toimetajale saata, ideaaljuhul selleks kuupäevaks, milleks me kokku leppisime. Enamasti õnnestub ikka ka. (Liis Kängsepp)

Tähtajaks oma töö valmis saamist pidasid oluliseks kõik vabakutselised ajakirjanikud, kuna see on üks professionaalsuse märke ja sellega tekib toimetaja ja vabakutselise ajakirjaniku vahel usaldus.

Kui on vaja midagi loos muuta, annab toimetaja sellest teada. Vabakutselised ajakirjanikud teevad siis töös parandusi ja täiendusi vastavalt toimetaja kommentaaridele. Selles faasis saadetakse ajakirjade puhul toimetajale allikate kontaktandmed, et fotograaf saaks nendega ühendust võtta ja leppida kokku aja pildistamiseks. Teine võimalus on see, et fotograaf käis ajakirjanikuga kaasas intervjuu ajal. Seejärel ajakirjade puhul saadab toimetus ajakirjanikule loost koos esialgse küljendusega PDF-versiooni, mida jagavad enamus vabakutselisi ajakirjanikke oma allikatega.

Enamus vabakutselisi ajakirjanikke küsib tasu kohta pärast seda, kui lugu on saanud valmis. Vahel mõned vabakutselised ajakirjanikud kauplevad toimetajaga hinna üle, aga üldjuhul ollakse valmis arvele kirjutama see number, mille pakub toimetaja.

/.../ siis nad mingil hetkel saadavad mulle PDF-i koos nii-öelda algversiooniga, et siis ma panen pildiallkirjad, saadan neile ja siis kui lugu läheb ilmumisse, siis ma tavaliselt palun, et nad saadaksid mulle selle loo ka.. või selle ajakirja ka paneks posti ja siis nii-öelda konsulteerime, et mis selle honorar.. mis see honorari suurus võiks olla ja siis ma teen arve. (Getter Orusalu)

Toimetus tasub arve siis, kui lugu on avaldatud. Mõnel juhul – jälle eriti ajakirjade puhul – jagab toimetus vabakutselise ajakirjanikuga lugejatelt laekunud kommentaare loole.

3.2.2 Koostööpartnerite ja lugude valik

Valdavalt pakuvad toimetused vabakutselistele ajakirjanikele ise teemasid, millest võiks ühel hetkel loo teha. Seda just eriti ajakirjade puhul ja vabakutseliste ajakirjanike puhul, kes on vastavale koostööpartnerile ka varem tööd teinud – nad on tuttavad ning on välja kujunenud juba teatud tööruutiin.

Mitmed vabakutselised ajakirjanikud teevad koostööd toimetustega, kus nad on varem olnud palgalised töötajad, seega juba enne vabakutselise koostöövormi algust olid nad toimetajatega tuttavad. Seega võivad ka koostööd saada alguse toimetaja poolt, mitte alati vabakutselise ajakirjaniku enda pakkumisel.

Ehk siis kui Eestis selline lugude pakkumine on võib-olla natuke mitteformaalsem, ma olen olnud ikkagi üle kümne aasta ajakirjanik ja suhelnud toimetajatega, ma tunnen paljusid neid isiklikult. Ehk siis me oleme kas, Äripäevas koos töötanud või mingis muudes asjades kokku puutunud või koos ülikoolis käinud või niisama suhelnud. (Liis Kängsepp)

Isiklikud tutvused ja see, et toimetaja oleks võimeline vabakutselise ajakirjaniku nime ja näo kokku viima, on olulised ka meeskonnatunde tekkimisel. Ajakirjade puhul võib toimetusepoolsete teemade pakkumisega olla seotud ka tõik, et numbri kokkupanekus osaleb väike seltskond põhikohaga töötajaid, ning kuna pigem pole teemad seotud päevakajalisusega, soovivad toimetajad anda ise sisendi, mis sobiks kogu numbriga ning ka reklaamiga.

Aive Herja rääkis (vahendades teistelt kuulnud), et teemade ja koostöö osas võivad vabakutselistel ajakirjanikel olla üsna erinevad kogemused – olgu põhjuseks suhtlemisoskus, varasem kogemus või kirjutamisoskus.

Oma tutvusringkonnastki tean inimesi, kes näevad kurja vaeva, et oma kirjutisi mingitesse väljaannetesse saada või teevad seda poolmuidu. Mulle on see probleem siiski võõras. Ma ei jõua nii palju kirjutada, kui mul uusi ideid ja pakkumisi peale tuleb. (Aive Herja)

Oskamatus toimetusega head kontakti luua või tasu osas konsensuslikult kokkuleppele jõuda, võib rikkuda ka üldist vabakutseliste ajakirjanike turgu, kus toimetused on harjunud vabakutselisi pigem madalalt tasustama või on nende teenuste osas umbuslikud.

Üks põhjus, miks toimetus võib ise vabakutselisele ajakirjanikule tööd pakkuda, on see, kui vabakutseline on oma senise tegevusega silma jäänud ning toimetus leiab, et just teda saaks rakendada ka enda töös.

Liis Kängsepp on kolm aastat teinud koostööd Wall Street Journaliga, kust tuli koostööpakkumine justnimelt toimetuse poolt, mitte ei võtnud Kängsepp ise ühendust. Kängsepp lisas, et kuigi Wall Street Journali juht sai tema kontakti tavaliselt inimeselt, oli põhjus pigem see, et toimetus ei otsinud täiskohaga inimest, vaid spetsiifilisema profiiliga inimest ning Kängsepp ise oli siis juba tegelenud raamatuprojektide ja muude pikaajaliste töödega – seetõttu sobis Wall Street Journalile Kängsepa profiil. Seda üldistust, kas toimetused otsivadki spetsiifilise profiiliga inimest, kui pöörduvad ise vabakutselise ajakirjaniku poole, praeguste tulemuste põhjal veel teha ei saa – seda tuleks täiendavalt uurida.

Intervjueeritud vabakutselised ajakirjanikud valivad ise koostööpartnereid näiteks tutvuste või valdkonna põhjal. Veel nimetas üks uuringus osalenu, Elina Allas, koostööpartneri valikul olulise osana piirkonda ja toimetajate professionaalsust. Piirkond on oluline faktor just maakondlike väljaannete puhul, näiteks maakonnalehed.

On ka mitmeid põhjuseid, miks vabakutselised ajakirjanikud on ise koostööst keeldunud – kas üksikute loopakkumiste või lausa ettevõtte enda puhul. Sellest võib oletada, et pigem määrab koostöö ärihuvi ja professionaalne suhtlemine kui tellimustöö täitmine – seda ilmselt rohkem vabakutseliste ajakirjanike puhul, kelle jaoks selline ettevõtlus ongi soovitud äraelatamise allikas, mitte ei kirjuta nad hobikorras, ajaviiteks või et kuna muu võimalus puudub.

Tihti peale tullakse ja küsitakse, pakutakse midagi, mida ma kangesti tahaksin teha, aga kahjuks aega ei ole. Ja mõnikord olen ka ära öelnud sellepärast, et... et see tasu, mis pakutakse, on olnud liiga väike. (Liis Kängsepp)

Teine oluline põhjus tööst loobumiseks on ajapuudus. Mitmed vabakutselised ajakirjanikud on oma töö nädalate või isegi kuude lõikes ette planeerinud ning on vähem aega jooksvalt tehtud pakkumistega tegeleda.

Seega valivad vabakutselised ajakirjanikud koostööpartnereid üsna palju just isikliku kogemuse ja suhete alusel, tööst keeldumise peamine põhjus on aga töökorralduslikku külge puudutavad aspektid nagu ressursi-, eelkõige ajanappus või liiga madal tasu.

3.2.3 Tööalased kokkulepped

Üldjuhul ei ole vabakutselistel ajakirjanikel toimetustega lepinguid – siduvate lepingute puudumist peeti ka üheks peamiseks vabakutselise ajakirjaniku tunnuseks. Mõned lepingulised koostöövormid on siiski olemas.

Näiteks ajakirjanik B ütles, et TV3-ga on tal koostööleping. See tähendab, et neil on lepinguga määratud koostöösuhe ja töötasu loo eest, kuid töömaht võib igas kuus varieeruda, olenevalt sellest, mis maakonnas parajasti toimub. Ajakirjanik B on kõikide oma koostööpartneritega lepingud, näiteks omavalitsusega, millele ta teeb lehte, on tal tähtajaline töö ettevõtte leping.

Lepingud, kus on töötasu määratletud, tunduvad olevat kõige jäigemad – lugu ei saa olla vähem ega rohkem, kui lepingus on kirjas (ka juhul, kui seal on erinevat tasustatud erineva mahuga lood), muidu on töötasu ülekohtune. Seetõttu on oluline, et erinevate lepingutega vabakutselised ajakirjanikud vaataksid teatud aja tagant tasu üle, kas see käib ajaga kaasas, ning teeksid vastavalt vajadusele selles korrektureid.

Ka Anu Viita-Neuhaus ütles, et temal on ajakirjaga Eesti Naine ja ajalehega Kuulutaja autorilepingud. Margus Mikomägi ütles, et riigi doteeritud väljaannetega nagu Sirp või Teater.Muusika.Kino. tehakse ühekordne töövõtuleping iga kokku lepitud töö kohta, kus on määratud, millise loo ajakirjanik kirjutab, ning kui palju toimekus selle eest maksab.

Liis Kängsepp teeb koostööd rahvusvahelise väljaande Wall Street Journaliga, kelle vahel on leping, mis ilmselt oma sisult sarnaneb kõige rohkem Ajakirjanik B kirjeldatud koostöölepingule.

Meil on selline koostöövorm, mida inglise keeles kutsutakse „stringer“. Stringer on selline vabakutseline ajakirjanik, kellel on mingit sorti stabiilsem leping või stabiilsem kokkulepe mingi väljaandega. Ehk siis me oleme Wall Street Journaliga omavahel kokku leppinud, mis tingimustel ja mis alustel me omavahel koostööd teeme. (Liis Kängsepp)

Eestis puudub hea vaste „stringer’ile“, mis tegelikult võiks olemas olla – nii oleks võimalik eristada vabakutselisi ajakirjanikke, kes mõtlevad ja käituvad nagu ettevõtjad, ja neid, kes kirjutavad lihtsalt oma rõõmuks.

Järgmine variant on see, et vabakutselise ajakirjaniku ja toimetaja vahel puuduvad lepingud, küll on aga kokkulepped näiteks selle osas, mitu lugu igas kuus sellelt ajakirjanikult ilmub. Enamasti on sellisel juhul tegemist kas maakonnalehtede või žanri poolest näiteks kolumniga, kus on oluline teatav järjepidevus.

Kõige vabam ja levinum koostöövorm on see, et vabakutseline ajakirjanik ja toimetaja on ühisel arvamusel, et koostöö võiks jätkuda ning toimetaja on teadlik, et vabakutseline on valmis temaga koostööd tegema. Sellisel juhul lepitakse tööga seotud asjaolud nagu sisu, pikkus ja tasu kokku iga töö puhul eraldi.

Et mul ei ole mingit lepingut, et ma lihtsalt teen ja saan selle eest raha ja ongi kõik. Et mind nagu selles suhtes leping, et.. see on kõik siuke usaldusel baseeruv asi, et.. et kõik käib nagu usalduse ja suusõnaliste lubaduste baasil. (Ajakirjanik C)

3.2.4 Tasustamine

Ajakirjandustoimetustega tasu arutamine võib olla vabakutselise ajakirjaniku jaoks paras tükk tööd, sest vabakutselistel ajakirjanikel on vaja ära elamiseks teatud palka, kuid toimetustel on enamasti mitmeid kaastööde tegijaid, kelle vahel tuleb honorarifond laial jagada.

Ehk siis esmasel kohtumisel võiks vabakutseline ajakirjanik mõelda rohkem sellele, millist tasu tal on vaja ära elamiseks, mitte millised võivad olla toimetuse võimalused.

See, kas kokkulepped tasu osas tehakse iga loo puhul eraldi või eeldab vabakutseline ajakirjanik, et kui lugu on sarnane, on ka tasu sama, oleneb toimetuse ja vabakutselise ajakirjaniku vahelistest suhetest – kui tihti koostööd tehakse või kui kaua see on kestnud – ja ilmselt natuke ka toimetuse töökorraldusest ja vabakutselise harjumusest.

Enamasti on niimoodi, et hinnad on kujunenud juba mingi aja peale. Et ega ma iga loo pärast ei kauple. Ja noh, ma teen nagu ka seda, et alati, kui keegi on, kellega ma varem ei ole teinud, siis ma ei hakka üldse midagi enne pingutama, kui me oleme ikka hinnas kokku leppinud, et kui see hind ei sobi, siis see ei sobi. Lihtsalt mul on oma piir, millest allapoole ma minna ei saa, sest siis on see mulle ainult tööõõm ja kahju. Et võtangi nagu üsna jäigalt niimoodi. (Ajakirjanik A)

Ehk siis koostöö alguse eelduseks on Ajakirjanik A jaoks piisav töötasu, kuid kui erinevate lugude puhul on piirid juba teada, siis pikemat arutlust selle üle ei toimu. Ka Elo Odres rääks sarnasest süsteemist, kuid valgustas natukene täpsemalt, milliste üksuste eest ta ootab erinevat tasu.

Toimetus pakub teema ja tähemärkide arvu. Mina küsin, mis tasu on (nüüd juba toimetaja ütleb lugu tellides, et teema selline, tähemärke orienteeruvalt nii palju ja tasu selline. Mul on nii, et üheväärsete lugude eest on ka tasu ühesugune. Nt 8000 tm ühe allikaga loo tasu on xxx eurot, kaanelugu on xxx eurot ja kolme allikaga 12000 tm lugu on xxx eurot). Kui alustasime koostööd, siis ka kauplesime vahel. Nüüdseks on eri lugude hinnad paigas. Kui on mingi eriolukord, nt vaja augutäiteks kaks päeva enne trükkiminekut midagi kirjutada, siis on ka eritasud. (Elo Odres)

Mingi piirini on võimalik kokkuleppeid teha, kuid mõned vabakutselised ajakirjanikud on leppinud, et ajakirjanduses ongi väiksemad tasud kui näiteks kommertstekstide koostamisel.

Üldiselt mingeid müstilisi summasid ei saa Eesti ajakirjanduses keegi küsida, ma ei tea, võib-olla Madis Jürgen saab, et.. Aga.. Aga noh, natuke ikka saab öelda, et mis summat sa tahad ja.. Ja ma ei tea, võib-olla ma olen küsinud liiga vähe, võib-olla ma olen küsinud mõistlikult. Et mina nii palju, kui ma olen küsinud, nii palju ma olen saanud. (Ajakirjanik C)

Tasu suurus oleneb otseloomulikult ka väljaandest: rohkem maksavad suure tiraažiga väljaanded, mis on osa suuremast konsernist. Väikesed nišiväljaanded on väiksema eelarvega ja ei pruugi professionaalset vabakutselist ajakirjanikku suuta kinni maksta.

Veel üks probleem on see, et toimetustel, kes pole harjunud tegema vabakutseliste ajakirjanikega koostööd, erinev arusaam sellest, milline väärtus täpsemalt on vabakutselisel ajakirjanikul.

Toimetustel on mõnikord keeruline aru saada sellest, et tegelikult see töö, mis sa tellid väljast sisse, peaks olema kallim kui see töö, mis sa saad maja seest. Ehk siis vabakutselise ajakirjaniku lugu toimetuse jaoks peaks olema kõrgema hinnaga kui see lugu, mille kirjutab ajakirjanik, kes on neil iga päev palgal. (Liis Kängsepp)

Selles väljendub ilmselt kõige selgemalt arusaamade, et vabakutseline ajakirjanik on odav tööjõud, ja et vabakutseline ajakirjanik on ettevõtja, vastandlikkus.

Rahast enamasti ei räägi. Paar korda olen ühendust võtnud peatoimetajatega, kui olen tundnud, et honorar pole piisav. Üldjuhul on siis nad ka selgitanud selle põhjusi, mis on mind rahuldanud. Toimetajad ehk lugude otsesed tellijad raha üle nagunii otsustada ei saa. (Elina Allas)

Siit tuleb välja tasu üle arutamise üks murekohti: kui vabakutseline ajakirjanik ei saa tasu üle arutada otseselt inimesega, kes tasud määrab, on tal raske enda seisukohtade eest võidelda. Kui suhtlus käib toimetajaga, kes vahendab peatoimetajale vabakutselise ajakirjaniku soove, sõltub vabakutselise töötasu suurus sellest, kui hästi suudab toimetaja tema seisukohti kaitsta või kui palju on tal selleks aega ja indu.

Samas kõik vabakutselised ajakirjanikud ei kirjuta selleks, et ära elada, vaid see on kas hobi või soovivad nad ennast lihtsalt pildil hoida, potentsiaalsetele tööpakkujatele ja ka lugejatele nähtaval. See võib rikkuda vabakutseliste ajakirjanike turgu, ajades madalamaks keskmise töötasu, mida toimetajad on harjunud maksma, aga see jätab ka rohkem ruumi honorarifondi, mida saavad ära kasutada vabakutselised ajakirjanikud, kellel on väga tugevad tasustamise põhimõtted, mis on seotud ettevõtte pidamise ja enda ära elamisega.

Siin on oluline näitaja see, et tasude vahemik, mis võib loo puhul kõikuda, ei ole väga suur. Ilmselt kui vabakutseline ajakirjanik teaks, et läbirääkimise teel tal oleks võimalik honorari tõsta rohkem kui mõnekümned eurod, siis ta seda ka teeks.

Pea kõik uuringus osalenud vabakutselised ajakirjanikud omavad ettevõtet, mille alt nad väljastavad koostööpartneritele arveid. Mõnel juhul lastakse ka välja maksta honorari, mille eest maksud maksab väljaanne ise.

Elo Odres ütles, et kui väljastab arve, on sellel olev summa enne töö algust toimetusega kokku lepitud, et vältida ootamatuid üllatusi.

Getter Orusalu esitab kommunikatsioonibüroo kaudu saadud koostööpartneritele arveid kord kuus, kus on loo kohta fikseeritud tasu. Hinna üle arutatakse uuesti pigem siis, kui kommunikatsioonibüroo pakub Orusalule uut klienti, kellele hakata kirjutama – nii võib erinevate klientide puhul olla erinev tasu, kuigi nad kõik on samast allikas, kommunikatsioonibüroo kaudu

Orusalule edastatud. Suurt rolli mängib ka see, et Orusalu kommunikatsioonibüroo kontaktisikust on saanud sõbranna.

Tasustamise seos avaldamisega

Avaldamine on tähtis osa toimetaja ja vabakutselise ajakirjaniku kommunikatsioonist, sest kõik vabakutselised ütlesid oma intervjuudes, et neile ei laeku töötasu enne, kui lugu on ilmunud. Seejuures on üks võimalus, et loo avaldamine ja seega ka tasu võib edasi lükkuda – päevalehtede puhul näiteks päeva, aga kuukirjade puhul terve kuu. Seetõttu ei hakkagi vabakutselised ajakirjanikud looga pihta enne, kui on kokku lepitud kas konkreetne loo avaldamise aeg või saadud lihtsalt kinnitus, et teema sobib ja ajakirjanik võib selle kallal tööle asuda. Väga üksikudel juhtudel võib ette tulla, et lugu on valmis, kuid seda ei avaldata.

Meenub vaid üks juhtum, kui mu töö avaldamata on jäänud. Minu ja ajakirja toimetaja nägemus loost osutusid lihtsalt liiga erinevaks. Tehtud töö eest sain väga sümboolse tasu. Loomulikult tegi see juhtum mu ettevaatlikuks, kuid kirjutasin neile ka edaspidi. See, et vahel möödarääkimised tekivad, on paratamatu. Lapsik oleks seepärast kott nurka visata. (Aive Herja)

Halvemal juhul ei julge vabakutseline ajakirjanik enam loo avaldamata jätnud koostööpartnerile tööd teha, paremal juhul saadakse erimeelsustest üle ja jätkatakse koostööd. Ilmselt Aive Herja kirjeldatud juhtumis võis koostöö jätkamise kasuks otsustada ka sümboolse tasu maksmine – see on toimetuste puhul pigem erakorraline käitumine ning näitab selgelt, et eksimus ei olnud ainult vabakutselise ajakirjaniku enda poolne.

3.2.5 Turg ja töötasu suurus

Üldiselt ei ole uuringus osalenud vabakutselised päris hästi kursis, kui palju teenivad teised vabakutselised ajakirjanikud. Need, kes on ise pikemalt toimetuses töötanud, on kursis üldise ajakirjanike palgatasemega ja proovivad samasse suunda enda sissetuleku rihtida, või on mõelnud enda jaoks välja elamisväärse palga, olenemata sellest, mida toimetuses makstakse, ja planeerivad oma töid nii, et soovitud palk ka laekuks igakuiselt.

See, kui vabakutseline ajakirjanik ei ole kursis, millised on töötasu võimalused, ning ta pole ka päris kindel, milline on ta väärtus, võib ta pigem leppida toimetuse pakutud tasuga, mis võib olla väiksem kui siis, kui ta oskaks tausta teades sellel teemal läbi rääkida.

Kängsepp ise kirjeldas intervjuus üsna põhjalikult, kuidas ta jõudis selle tasuni, mida ta küsib lugude eest.

Ühesõnaga, ma arvasin välja, vaatasin, et kui palju oleks mõistlik sissetulek. Arvasin vist esialgu niimoodi, et netos, et miks võiks olla sissetulek. Kui olin selle neto numbri enda jaoks paika pannud, siis ma panin sinna juurde kõik igasugused maksud, mis Eestis tuleb tasuda maksuametile ja riigile. Siis panin sinna veel juurde mingid sellised kulud a la arvuti ja kontor ja telefon ja mingid sellised asjad, sest et telefon ja arvuti on minu töövahendid, seega üldiselt need peaks minu eelarvetes sees olema. Siis ma korrutasin selle numbri 12-ga ehk kui palju on aastas kuid, ja siis ma jagasin selle 11-ga. Siis ma sain ühe summa, mille ma umbes jagasin siis 20-ga, sellepärast, et kuus on umbes 20 tööpäeva, ja siis ma sain umbkaudu selle summa, mis peaks olema päevas minu käive, selleks, et ma saaksin elada nii nagu ma tahan elada. Üldiselt kui ma teen kokkuleppeid inimestega või erinevate organisatsioonidega, siis ma lähtungi sellest, et ma vaatan, kui palju mingisuguse asja tegemiseks kuluks aega ja siis lähtuvalt sellest, et kuna ma tean, mis minu päev võiks maksta, siis umbes selle järgi ma siis arvutangi. (Liis Kängsepp)

Nii et Kängsepp ei võta arvesse seda summat, mida toimetus tavaliselt pakub, vaid lähtub summast, mida tal läheb ära elamiseks ja ettevõtluseks vaja. See näitab oluliselt ettevõtte juhi kesksemat suhtumist kui hobikorras kirjutajate puhul. Endale sobiva töötasu arvutamisel kasutavad vabakutselised ajakirjanikud erinevaid meetodeid.

Näiteks Ajakirjanik A on endale välja mõelnud miinimumtasu, alla mille ta pole nõus koostööd alustama.

Põhimõtteliselt ma olen nagu võtnud endale hinnapiiriks selle, et ma alla 100 euro ma ei tee mitte midagi. Sellepärast, et on vaja makse maksta ja kui sealt võtta veel nagu 56% maha, siis siis ütleme nii, et ei ole väga nagu.. tore palk. (Ajakirjanik A)

Margus Mikomägi on pikka aega teinud koostööd erinevate maakonnalehtede ja Maalehega, kelle võimalusi ta üldjoontes teab. Seega ei lase ta hinnas alla, kui teab, et võimalus on rohkemaks.

Aga noh, et kui loo honorar on 40€ ja sellega ma ei lepi, siis noh, nad 60 saavad ka maksta. Noh, võib-olla saavad 80 ka, aga rohkem ka ei saa. (Margus Mikomägi)

Samuti on Ajakirjanik C ligikaudne summa juba teada, kuna ta hetkel teeb koostööd ühe ajakirjaga, siis ei ole loo eest tasu kõikumine väga suur, kui tegu pole keerulisema või teistsuguse looga. Aive Herja enamasti laseb toimetustel ise tasu määrata, kuna teeb seda tööd pigem emotsionaalse rahulduse saamiseks, mitte ära elamiseks.

Enamasti lasen toimetustel nende vabal valikul mu tööle tasu määrata, tehes sellest omakorda omad järeldused – kellele tasub edaspidi kirjutada, kellele mitte. Suuremate, keerulisemate ja magusamate lugude puhul olen viimasel ajal aga üha enam ise oma tööle hinna määranud. (Aive Herja)

Ka Elina Allas ei aruta samuti oma kahe koostööpartneri puhul enne loo kirjutamist tasu läbi – nagu ühest eelnevast tsitaadist tema poolt võib välja lugeda, siis ta on küsinud hoopis põhjendusi pärast loo ilmumise kohta, kui honorar on tema meelest jäänud liiga väikeseks.

Näiteks ajakirjas on iga kord erinevad summad - tasu sõltub omakorda ajakirja toimetusele ette antud summast, mis tuleb neil honorarideks jaotada. Lõunalehe puhul pidavat peatoimetaja sõnul mingi loogika olema, kuid milline see on, pole ma aru saanud. (Elina Allas)

Elo Odres seab esikohale oma pere ja hobid, mille kõrvalt ta võtab vastu endale sobivaid tööpakkumisi, kui ta parajasti jõuab teha. Samas hinna osas ta ei tee allahindlust ning hind tuleb alati teemaks enne loo kirjutama hakkamist.

Praegu saavadki ajakirjanikud vist üldjoontes keskmist palka. Vabakutselisena ma teenin umbes miinimumi. Vahe on u 400 e. Selle me tasandame ära nende hüvedega, mis tekivad minu kodusolemisest ja enamast vabast ajast. Töölkäimine tähendab ka kulutusi. Kusagil kesklinna ajakirjatoimetuses oleks püsikulu auto kütus, parkimine, lõunasöök ja pidevalt vahetuv moekas garderoob. (Elo Odres)

Odres leiab, et Eestis on ajakirjanike palgad nii väikesed, et pole suurt vahet, kas olla vabakutseline või palgaline ajakirjanik. Seega peab Odres oma vaba aega väärtuslikumaks, kui suudaks tasustada keskmine ajakirjandustoimetus, kus ta võiks olla täiskohaga töötaja. Elo Odrese intervjuu oli tasustamise koha pealt eriti huvitav, kuna ta on ka ise töötanud ajakirjas toimetajana ning suutis pakkuda väga põhjalikku pilku tasustamisele nii vabakutselise ajakirjaniku kui ka toimetaja seisukohalt.

Olen ääri-veeri uurides aru saanud, et ma olen üks väheseid, kes enne tööle asumist tasu kohta küsib, tasu üle läbi räägib ja suisa tööst loobub, kui tasu ei sobi. Paljud kirjutavad

loo valmis ja siis jäävad alandlikult ootama, mis summa kuu lõpus arvele potsatab. Ka siis, kui see summa ei rahulda, ei protesteerita kõva häälega, vaid lihtsalt rohkem enam ei kirjutata. Põhjust ütlemata. (Elo Odres)

Sellest lähtuvalt tuleb tasu suuruse mõjutamisele juurde veel üks tasand. Kui varasemalt olen kirjutanud, et tasud on väiksed, kui vabakutseline ajakirjanik ei tea oma väärtust või ei oska hinna osas läbi rääkida taustinfo puudumisel, siis eelnevast järeldub, et tegelikult ei pruugi ka toimetajad teada, mis on vabakutselise ajakirjaniku jaoks väärikas summa, sest mingi osa vabakutselistest ajakirjanikest ei anna tasu osas tagasisidet. See on negatiivne ka toimetusele, sest vaikiva rahulolematusega koostöö lõpetanud vabakutseline ajakirjanik võib jätta toimetajale mulje, et niimoodi ongi kombeks: kirjutajad vahetuvad, mõned üksikud jäävad püsima, aga pidev koostöö otsimine on osa toimetaja elust. See toimub selle asemel, et luua pikaajalisi koostöösuhteid, kus vabakutseline on rahul oma sissetulekuga ja toimetaja saab keskenduda lehe kokkupanekule, mitte kirjutajate õngitsemisele.

Sellest, kuidas kaasautorid ei küsi – vähemalt mõndade väljaannete puhul – tasu, on Elo Odresel endal toimetajana töötades kogemus olemas.

Olin ise mõne aasta eest ühe ajakirja toimetaja ja maksin kolm aastat kaastöötajatele honorare. Ma kohe ootasin, millal keegi rohkem küsib. Seda ei juhtunud. Ausõna, mitte ükski kaastöötaja ei kaubelnud kolme aasta jooksul tasu pärast! (Elo Odres)

Eks natukene oleneb ka väljaande profiilist, millised olid need kaastöölised, kes oma lugusid pakkusid, näiteks, kui tegu oli peamiselt tudengitega, siis nemad olid ilmselt pigem õnnelikud, et said oma nime avaldatud ja natukene taskuraha lisaks. Sellist suhtumist aga ei tohiks endale lubada professionaalsed vabakutselised ajakirjanikud, kes läbi selle ameti teenivad endale sissetulekut, mitte hobi korras taskuraha.

3.2.6 Palk ja äraelamine

Eristasid palga ja äraelamise tasustamisest, kuna palk on seotud konkreetsete numbritega, äraelamine üldisema majandusolukorraga ning tasustamine toimetuse põhimõtete ja vabakutselise ajakirjaniku põhimõtete ühildamisega.

Palk on üks peamisi faktoreid, miks vabakutselised ajakirjanikud mõne ettevõttega koostööd otsustavad alustada või jätkata.

Palk

Nendel vabakutselistel ajakirjanikel, kes olid nõus sissetulekust rääkima, jääb see keskmiselt samale tasemele – küll on mõne vabakutselise puhul hinnaskaala laiem, mis võib tulla sellest, et tehakse erineva mahuga lugusid.

Ajakirjanik A oli nõus rääkima hinnapiirist, alla mida ta lugusid ei tee, ja see on 100 eurot. Margus Mikomägi aga ütles, et tema 40-eurose honorariga ei lepi, sest ta teab, et toimetus saab maksta ka 60 või koguni 80 eurot. Kuna Mikomägi kirjutab ka ajalehtedesse, siis seal võivadki olla honorarid väiksemas hinnavahepiirkonnas, sest sellised väljaanded omavad enamasti täiskoosseisulist toimetust ja suhtuvad minu hinnangul vabakutselistesse ajakirjanikesse pigem hüve kui vajadusena. Mina ise olen saanud terve külje suuruse loo eest maakonnalehes 50 eurot, tõsi küll – olles tudeng, läbirääkimisi pidamata.

Ajakirjadesse kirjutajad saavad suuremat tasu – Nii Ajakirjanik C kui ka Getter Orusalu esitasid peaaegu identsed numbrid.

Ma arvan, et 60-200 ja see 200 on ikka ülim lagi selles suhtes, et kui 200 kätte saad, siis see on ikka väga-väga pikk ja väga-väga põhjalik lugu. Ja see on pigem nagu harv. Pigem on nad ikka 60-70, kuni nagu 120-130, ma arvan umbes. (Ajakirjanik C)

Arvestades, et Eesti keskmine netosissetulek on umbes 800 eurot, peaks sellise palga saamiseks vabakutseline kindlustama, et tema lugusid avaldatakse igakuiselt vähemalt viies või kuues väljaandes. See tähendab, et vabakutseline peab oluliselt rohkemate toimetustega olema pidevalt suhtluses kui palgaline ajakirjanik.

Usun, et koosseisuline töötaja saab kindlasti suurema tasu – tal on ka suurem vastutus ja rohkem tööd. Tasu on nii väike, et ennast ära elatada poleks sellega võimalik. Ajakirja loo pealt saab veidi üle 100€ - Eesti Naine pidavat maksma suurimat honorari. (Elina Allas)

Suurem vastutus tähendab seda, et toimetuse ajakirjanikul on kohustus olla igal tööpäeval tööl ja olla võimalikult produktiivne, mis on ka minu hinnangul õige järeldus. Siiski on ajakirjades palgal peamiselt toimetajad ja sisu ei saaks nad kokku ilma vabakutseliste ajakirjaniketeta.

Erinevus vabakutseliste ajakirjanike honoraride suuruses – kuigi paljud neist kirjutavad sarnastes väljaannetes – võib tähendada mitut asja. Näiteks, et mõned vabakutselised ei kirjutagi väga

pikkasid lugusid või pole nad oma hinna üle kaubelnud. Elina Allas ütles oma intervjuus, et tema hindadest tavaliselt enne kirjutama hakkamist ei räägi. Elo Odres määras endale hinnaks 10€/h ning lugudele kuluva aja põhjal arvutab enda jaoks vajaliku tasu.

Olen arvestanud, et kui ma teeks kuus kaks suurt lugu (näiteks kaas ja numbri keskne problemlugu), kaks keskmiselt pikka lugu ja ühe lühema loo, saaksin arvele 850 e kandis. NB! Seda arvet saates ehk ma maksan ise kõik maksud. Toimetusele on see seega kogukulu. (Elo Odres)

Nagu näha, siis on vabakutseline ajakirjanik endale seadnud üsna kõrge tunnihinna, kuid ka sellega intensiivselt töötades poleks tal võimalik ainult ajakirjadesse kirjutades saada keskmist netopalka. Seetõttu mitmed vabakutselised ajakirjanikud töötavad kuskil osalise koormusega või teevad koostööd ka kommertspartneritega ning järjest rohkemad plaanivad seda teha tulevikus.

Äraelamine

Enamus uuringus osalenud vabakutselisi ajakirjanikke ütles, et ainult ajakirjanduslikku tööd tehes nad ei elaks ära. Mõndasid toetab elukaaslane või abikaasa, mõni on väiksema koormusega tööl mõnes ettevõttes või arvestabki, et vabama ajaga saab paremini pühenduda endale ja perele.

Ajakirjanik A oli üks nendest, kes ütles, et kuigi alati saaks paremini elada, elatab ta ennast ära, sest „see on minu töö“. Tema on poole kohaga tööl ühes väljaandes, aga tal on ka üsna palju koostööpartnereid, kellega mitmetega on kokkuleppeid kirjutamise osas: näiteks kord kuus kolumni kirjutada või kaks korda kuus uudist maakonnalehte.

Noh, ma olen üritanud sättida seda asja sinnapoole, et ma saaksin enam-vähem keskmist normaalset ajakirjaniku palka. Sama, mis toimetustes on. Muidugi, see varieerub - iga kuu see võib-olla ei ole niimoodi. (Ajakirjanik A)

Liis Kängsepp teeb arvestatavas mahus koostööd ettevõtete väliskommunikatsiooni osakondadega ning peab ennast väikeettevõtjaks, kes ei tegeleks ettevõtlusega, kui see talle tulu ei tooks.

Jah, ma olen iseenda tööandja ja ma maksan endale ise palka, ma ei vaja seda, et keegi teine saaks mulle veel palka maksta. (Liis Kängsepp)

Alla poolte uuringus osalenud vabakutselistest ajakirjanikest ütles, et nad elatavad ennast saadud tulust ära ning Liis Kängsepp tundub neist olevat ainuke, kes teeb seda ainult ettevõtlustulude eest. Samas mitmed vabakutselised ajakirjanikud ütlesid, et nad ei elataks end üksi elades ära, aga pere

toel annab väikse koormusega töötamine neile hüvesid, mis täiskohaga kellast kellani töötades puuduksid.

Kui aus olla, siis honorarid on minu jaoks nii marginaalsed, et ma sageli isegi ei vaata, kas ja kui palju mulle makstakse. Mitte et raha mulle oluline poleks. Lihtsalt kui ma teeks seda tööd raha pärast, oleks ma sellega juba ammu lõpparve teinud. (Aive Herja)

Kaks vabakutselist ajakirjanikku ütlesid, et nad ei ela oma tulust ära. Elina Allas ütles, et teda ei rahulda vabakutselise elu, kuna talle ei sobi kodus töötamine ja ta soovib suuremat sissetulekut. Toimetuses ei tööta ta seetõttu, et sobivas kohas pole kohta vabanenud. Seni töötab ta väiksema koormusega kommunikatsioonivallas.

Vabakutselise ajakirjanikuna teenitavast tulust [ei elata ära] kindlasti mitte. Võin julgelt väita, et vahepeal oli mul peal juba vaesusväsimus, kuid see vähenes pärast seda, kui sain kõrvale poole kohaga ametliku lepinguga kommunikatsiooni koordinaatori töökoha. See töö on rohkem selleks, et saada mingi taskuraha ja et hoida end ajakirjanikuna pildil kuni parema pakkumise saamiseni. (Elina Allas)

Ka Margus Mikomägi pole oma sissetulekuga rahul, aga toimetuses ei tööta ta põhimõtte pärast.

See on kõõgilauatagune harrastajate kultuur. Et õhtul pärast tööd tehakse niisugust kultuuri. Õhtul pärast tööd kirjutatakse raamatuid, õhtul pärast tööd olen ajakirjanik, õhtul pärast tööd olen, noh.. ma ei tea, sportlane, räppar olen õhtul pärast tööd. Millegagi ma pean teenima, eks, selle raha, et maksta kinni oma.. kiindumus. (Margus Mikomägi)

Kui vabakutselisi ajakirjanikke võetaks oma ala professionaalide ja väikeettevõtjatena, oleks neil toimetustega lihtsam koostööd teha, kuna oleks vähem suhtumist nagu vabakutseline saaks raha toimetuse armust. Teisalt on probleem kogu valdkonna madalad palgad ka toimetuste ajakirjanike seas. Olen arvamusel, et ühegi peatoimetaja käsi ei oleks nõus kirjutama suuremat palka välja vabakutselisele ajakirjanikule kui palgalisele ajakirjanikule.

Siin on jällegi hea näide sellest, kuidas toimetused ei arvesta, kui palju lisakulusid tuleb vabakutselistel ajakirjanikel loo saamiseks teha. Halvemal juhul katabki kogu honorar loo tegemiseks kulunud raha:

Kuidas sa praegu tunned, kas sa elatad ennast ära?

Ei. Ajakirjanduslikust tööst kultuuriajakirjanikuna, ei. Maksan peale.

Kuidas see käib?

Ma elan Raplas. Toon näite, eilne etendus "Eesti ajalugu" Vabalavas.. minu sõit.. kõige odavam, rongiga Raplast Tallinna maksab edasi-tagasi 8€, üks kohv maksab 2€, tähendab, ma jõin kaks kohvi, see on 8 ja eurot ja kaks kohvi on.. see on 12 eurot, pilet maksab 17 eurot. See on 12 pluss 17 on.. kui palju? 27, no ütleme 30 eurot, miinimum.

Ja seda toimetust ei maksa kinni?

Ei maksa, jah. See on minu raha. Ja see on nüüd kõige odavam. (Margus Mikomägi)

3.2.7 Autonomia võrreldes toimetuse ajakirjanikuga

Kuigi autonoomia on üks osa väärtustest, tuli selle märksõna kohta nii palju materjali, et otsustasin selle eraldi alapeatükina esitada, mis omakorda jaguneb veel kaheks: isiklikuks autonoomiaks ja vabaduseks teemade osas.

Isiklik autonoomia

Uuringus osalenud vabakutselised ajakirjanikud hindavad kõrgelt oma isiklikku autonoomiat ehk õigust planeerida elu oma äranägemise järgi. Anu Viita-Neuhaus mainis suurt loomingulist vabadust, Ajakirjanik A tõi näiteks välja, et vabakutselisena ta ei pea kellast kellani kontoris viibima, vaid võib isiklike asjadega hakata tegelema siis, kui selleks on sobiv aeg.

Et see on pluss, et ma teen oma tööd siis, kui ma ise tahan, ja kui mul see lugu saab valmis, siis ma ei pea enam nagu passima kuskil ja umbes tundma ennast halvasti, et ma lähen varem töölt ära, sellepärast, et mul on lugu valmis. (Ajakirjanik A)

Liis Kängsepp ütles, et tema jaoks on võimalus planeerida oma aega olulisem, kui olla kursis teiste ajakirjanike sissetulekuga.

Aga minu jaoks on palju olulisem see, et ma olen iseenda aja peremees, ehk ma võin alustada tööd kell 7 hommikul, aga võin alustada ka kell 12 päeval, mida ma teen väga harva, aga tuleb ette. Ma võin minna keset päeva kinno, kui ma tahan, kui mul on selleks aega, ja ma ei pea kellelegi aru andma. See on minu jaoks palju suurem väärtus, kui see teadmine, et kes kui palju palka saab. (Liis Kängsepp)

Ajakirjanik B mainis vabadusena ära võimaluse valida, kellega koostööd teha, mida ta tundis, et ajalehetoimetuses jäi liiga väheks.

Aga ka see, et võimalus siis valida, et kellega sa koostööd teed, et kui sa kuskil konkreetselt toimetuses töötad, näiteks ka Põhjarannikus ja nii, siis ma pidin küsima.. näiteks, kas ma võin minna sinna või teha seda. /.../ Ma otsustan ise, kas ma tahan seda

teha, kas see sobib mulle, kas mul on aega, kas ma oskan. Ja ma ei pea nagu kellegagi rohkem, kellegi käest rohkem küsima, sest noh, neid inimesi, kellega mul koostöölepingud praegu on, need teavad, et ma teen ka muid asju. Et selles mõttes ei ole nagu mingeid ettekirjutisi või raame. /.../ Just selline oma aja ja oma töö, oma elu ise nagu planeerimine on mulle väga sobiv. (Ajakirjanik B)

Ajakirjanik B peab seega oluliseks enda otsustusvabadust, mida tal polnud võimalik rakendada toimetuses töötades, vaid alles vabakutseliseks ajakirjanikuks hakates.

Liis Kängsepp ütles, et vabakutselise ajakirjanikuna on on tal võimalik töötada ükskõik, kus.

Mul on rohkem vabadust, mul on vabadust otsustada, kus ja millal ma tahan tööd teha, näiteks eelmise aasta, 2014 kevadel ma olin Brüsselis kolm kuud, sest ma olen rohkem hakanud tegelema ka igasuguste Euroopa Liiduga seonduvate teemadega, nii et ma tahtsin paremini aru saada, mismoodi Brüssel toimib. Tõstsin oma kontori lihtsalt kolmeks kuuks Brüsselisse. (Liis Kängsepp)

Siin juba rääkiski Kängsepp kolmest erinevast aspektist: võimalusest valida huvitavaid teemasid (Euroopa Liit); töökeskkonda, mis arendaks end huvitaval teemal; aega, mis on enda harimiseks kõige sobivam. See ei pruugi üldse tähendada, et kõik teised teemad jäävad katki, vaid vastupidi – ka teistesse valdkondadesse oleks võimalik sellisel juhul panustada, tuues kõrvale Brüsseli või koguni Belgia tasand.

Getter Orusalu rääkis, et kiirematel aegadel tõstab ta enda töö hinda, et vähendada selle mahtu. See on suur erinevus toimetuse ajakirjaniku ja vabakutselise vahel – määrata iseenda ajale väärtus. Toimetuse ajakirjanik ei saa määrata enda jaoks õiglast hinda, kui peab nädalavahetusel n-ö uudiste valves olema.

Praegult ongi, et näiteks, et mul on samamoodi kaks kuud on magistr töö esitamiseni aega, et siis ma nii-öelda selle copy-teemaga samamoodi olen nagu. Ma olen nagu hinda tõstnud, et sellega.. kuna ma olen üsna halb "ei"-ütlev, siis ma olen ka siis hinda tõstnud ja.. Ja noh, tegelikult õppinud ka realselt noh, ära ütleva asju. Või noh, ütleva, et mul on kiire ja ma ei suuda praegu tagada sellist head ja siukest kiiret tööd, et siis.. siis ma nagu ütlen pigem ära. See on see võlu, et keegi ei sunni mind. (Getter Orusalu)

Teine võimalus on tööst loobuda ning ainukene, keda see mõjutab, on vabakutseline ajakirjanik ise – see on midagi, millega toimetused peavad arvestama. Toimetuse ajakirjaniku puhul saab arvestada vastupidisega: et ta on saadaval, sest see on tema töö.

Tööst loobumise vabadus ning enda tingimuste seadmise vabadus tuli välja ka muudes valdkondades – näiteks saab vabakutseline ajakirjanik otsustada, millises faasis lugu ta toimetusega jagab.

Ma väga harva annan poolikut lugu näidata toimetustele. Et ma neid mustandeid tavaliselt ei näita, et nad.. jah. Ma ikkagi, tavaliselt on niimoodi olnud, et ma teen nagu selle loo valmis ja siis ma saadan neile. Et siukest nagu poolikuid asju ja neid ei.. tavaliselt ei näita. (Getter Orusalu)

See tähendab, et vabakutselisel ajakirjanikul on võimalus küsida nõu või juhiseid ainult selle osa tööst kohta, mille ta ise on välja valinud, et võiks toimetusega jagada.

Mõned uuringus osalejad rääkisid, et vabakutseline olla nende põhimõtteline otsus ja seega ka isiklik vabadus.

Tänases... rahakeskses.. ajakirjanduses, kus ei ole mingisugust ajakirjandusvabadust, vaid.. tähtis ei ole see, milliste ideaalide nimel lehte tehakse, vaid tähtis on see, et see leht müüks, et seal oleks lugu, mis müüb. Et leheomanik saaks kasumit... et leheomanikud saaksid kasumit või klikke. Et.. et saada reklaami müüa.. siis selleks, et säilitada oma väärikus, ei pea ma töötama ükskõik, millises Eesti ajakirjandusväljaandes. ja selle otsuse ma olen teinud. Et mulle on pakutud tööd ja pakutakse veel tööd, aga ma lihtsalt ei ole vastu võtnud. (Margus Mikomägi)

Seega ei soovi Mikomägi olla sõltuvussuhetes toimetustega (vähemalt n-ö nõrgema poolena), kes tema põhimõtteid ei jaga või vähemalt kus ei saa neid rakendada. Niimoodi tegi ta valiku hakata vabakutseliseks ajakirjanikuks (tuleb küll tõdeda, et praeguseks töötab ta poole kohaga Maalehes). Liis Kängsepp rääkis samuti vabakutselise karjäärist kui põhimõttelisest valikust.

Selles mõttes, et sa küsid, et kui ma tahaks ühel ilusal päeval teha midagi muud, mitte seda, mida ma praegu teen, siis ma arvan, et ma ei näe, miks see peaks olema probleem, ma ei näe, et mul ei ole teisi võimalusi. Ma ei tea, kuidas teiste vabakutseliste ajakirjanikega on, aga mina näen konkreetselt, et see, et ma töötan nii, nagu ma töötan, ja et ma elan sellist elu, nagu ma elan, on olnud minu oma väga konkreetne valik. (Liis Kängsepp)

Need kaks tsitaati näitavad selgelt, et need uuringus osalejad on vabakutseliseks ajakirjanikuks hakanud omal vabal otsustusel, mitte seetõttu, et nad ei saaks toimetuses – või üldse mujal – tööd. Väga hea näite tõi sellest ka üks teine uuringus osalenud vabakutseline ajakirjanik, kes küll on

öelnud, et võimalusel oleks ta mõne toimetuse töötaja, kuid oma eelmisest töökohast lahkus ta sellele vaatamata põhimõtte pärast:

Töötasin varem ühes maakonnalehes. Ligi neli aastat tagasi proovisid kaks lehe omanikku vahetada välja ebapädevat peatoimetajat ja ajutiselt pandi ametisse uus lootusrikas peatoimetaja. Kui vana peatoimetaja siiski ametisse end tagasi vangerdas, otsustasid kõik sisulised töötajad lahkuda. Minu jaoks oli põhimõtte küsimus mitte töötada sellises ajalehes, kus on igas mõttes ebameeldiv ja ebaprofessionaalne peatoimetaja. Samal ajal olin ka lapsepuhkusel, mistõttu tegin nagunii mõningaid kaastöid kodust. Kui laps sai suuremaks, siis oligi selleks ajaks kujunenud välja vabakutselise elustiil, rõhk sõnal vaba. Hakkasin pärast lahkumist oma lugusid kohe pakkuma Lõunalehele, kes need ka kohe vastu võttis (kunagi varem töötasin selles lehes neli kuud, mistõttu sealsed inimesed tundsid mind nagunii). Ühtlasi mõneti juhuslikult sattusin ka Eesti Naisele kaastööd tegema.

Niisiis peavad mitmed uuringus osalenud vabakutselised ajakirjanikud oma praeguse elukorralduse suurimaks vabaduseks vabadust toimetuses töötamisega kaasnevatest eripäradest ja kohustustest.

Viimase teemapunktina toon välja ka selle, kuidas isiklikku autonoomiat võivad piirama hakata sagedased käitumismustrid ideede pakkumisel ja lugude avaldamisel.

Uku Uusberg seal mängib - minu lemmikmees, eks. Kõik teavad, minu lemmikmees. Ja kui ma nüüd kirjutaks, et Uku Uusberg hoidis selle tüki koos, et ta võttis seda tükki vedada ja andis sellele tükile mõtte, siis enamus tavalugejaid loeks: "Nojaa, jälle see Mikomägi kiidab oma lemmikut, oma poissi, see ei saa nii olla." (Margus Mikomägi)

Ilmselt on see suurem probleem konfliktsemates valdkondades nagu kultuur, poliitika, arvustuste avaldamine jms. Aga siiski võib ajakirjanikul tekkida tunne, et ta ei saa oma lugu esitada nii nagu sooviks, kuna see võib paista ebaobjektiivsena. Ka Mikomägi ütleb, et jälgib Uusbergi „natuke suurema heatahtlikkusega“ ehk ta näeb, et see konflikt on olemas – samas ta annab mõista, et leheveergudel üritab ta sellest üle olla. Negatiivse arvustuse kirjutamiseni see siiski ei jõua (üldjuhul on mul jäänud mulje, et Mikomägi ei kirjutagi väga negatiivseid arvustisi kellestki, sest neile kõigile kehtib “kui miski ei meeldi, siis ei kirjuta ka” põhimõte).

Vabadus teemade osas

Eristasin vabaduse teemade osas isiklikust autonoomiast, kuna siin peatükis soovin keskenduda juba täpsemalt sellele tööhikule (artiklile, videolõigule), mille koostab vabakutseline ajakirjanik ning mida tasustab toimetuse või mõni muu organisatsioon.

Ajakirjanik A rääkis, et kuigi enamasti pakuvad talle toimetused ise teemat, millest kirjutada, saab ta selle sisu ikkagi oma soovide järgi üles ehitada.

Ei, nad annavad selle loo teema ju ette. Et neil on vaja lugu sellest, kuidas õpetada last lugema näiteks. Aga see, kelle mina sinna allikateks võtan, kellega ma räägin ja milline see loo ülesehitus on – see on ikkagi ju minu otsustada. Aga ma lihtsalt tean, millist lugu nad enam-vähem ootavad. Noh et nad tahavad, et seal oleks üks nunnu pere ja siis mingisugune spetsialist ja nii. (Ajakirjanik A)

Kuigi Ajakirjanik A valib oma soovide järgi loosse allikad, teab ta toimetuse ootusi artikli osas ning järgib neid. Vabaduse teema sisulise poole osas tagab Ajakirjanik A sõnul tema pikaajaline kogemus ja lai tutvusringkond.

Mustrit selle osas, kas pigem pakuvad vabakutselised ajakirjanikud ise teemasid või teevad seda toimetused, päris selgelt ei joonistunud välja. See protsess toimub emba-kumba pidi: uuringus osales nii vabakutselisi ajakirjanikke, kes valisid pakutavate teemade seast välja need, mida nad soovisid teha, kui ka vabakutselisi ajakirjanikke, kes enamjaolt pakkusid toimetusele ise välja oma ideesid. Võib arutleda selle üle, kas teistel on suurem vabadus teemade osas kui esimestel, kuid samas määrab juba suurel määral ära ettevõtte või toimetuse enda suunitlus, milliseid teemasid seal üldsegi on võimalik realiseerida. Ja vabakutselised ajakirjanikud valivad nagunii oma koostööpartnerid ise.

Et praegu mul on selle vabakutselise ajakirjanikuks olemise puhul hästi meeldinud just see, et ma saan kirjutada nii paljudel erinevatel teemadel ja mul justkui nagu nii-öelda.. taevas on piiriks. (Getter Orusalu)

Getter Orusalu oli üks nendest vabakutselistest ajakirjanikest, kes pakkus suurema osa teemadest ise. Ta tõi vabadusena välja selle, et on võimalik kirjutada niivõrd erinevatel teemadel erineva nurga alt ning võimalused on piiratud. Sellest võib välja lugeda, et ta naudib ise teemade välja mõtlemist ja pakkumist.

Päris sageli pakuvad ise teemasid tegelikult, mis on minu jaoks hästi üllatav. Et ma olen ikkagi harjunud, et varem, kui ma põhikohaga töötan.. olen töötanud ajalehes või

ajakirjades, et siis.. seal nagu keegi ei ütle sulle mingeid teemasid ette, seal su põhitöö ongi pigem nagu nende teemade välja nuputamine. Et selles suhtes nemad annavad nagu väga sageli teemasid ette. (Ajakirjanik C)

Siit võib välja lugeda, et vabakutseline ajakirjanik on meeldivald üllatunud, et põhiaur tööst ei lähe enam teemade välja mõtlemise peale, vaid neid pakub toimetuse ise. Tänu väiksemale koormusele on vabakutselisel ajakirjanikul suurem vabadustunne, aga madalam autonoomia – kui ta ise ei paku teemasid, jääbki kogu kirjutatud toimetuse pakutu piiresse.

Ka juhul, kui toimetuse pakub ise teemasid, võib vabakutseline tunda, et ta ei saa toimetuselst piisavalt nõu.

Vahel oleks vaja, et mõni annaks nõus, aga üldiselt ei kiputa, ju siis ma jätan nii kurja mulje, et ju ma ei võta vastu kellegi nõu, et võtan küll ja toimetajat ma ka armastan, kui mind toimetatakse arukalt. (Margus Mikomägi)

Koostööle ei mõju hästi, kui toimetaja ei näe vajadust nõuannete pakkumiseks või teema läbiarutamiseks. See võib tulla nii ajapuudusest kui ka eeldusest, et vabakutseline ajakirjanik saab ja (!) tahab ise teemat edasiarendada oma soovide järgi. Kõige halvemal juhul ei aruta toimetaja vabakutselise ajakirjanikuga teemat läbi, kui ta ei julge seda teha – näiteks juhul, kui ajakirjanikul on toimetajanahutaja maine, mida võib Mikomägi tsitaadist välja lugeda („toimetajat ma ka armastan, **kui** mind toimetatakse arukalt.“) Ehk siis on vabakutselisel ajakirjanikul väga selgelt välja kujunenud arusaam, kuidas tohib toimetaja sekkuda ja kuidas mitte – kui toimetajale pole see selge, ei pruugi ta soovida selle vabakutselisega lähedalt koostööd teha.

Nii loen vabaduseks teemade osas ka seda, kui täpselt on võimalik vabakutselisel ajakirjanikel oma tööühiku osas nõudmisi seada. Näiteks Mikomägi pigem avaldab oma loo hiljem, kui kärbib seda reklaami tõttu.

Ja no lihtsalt Postimehes ma olen öelnud, et.. et mingi reklaam ei lõhu minu lugu, no ei lähe reklaami pärast minu lugu lühemaks. Sest et ma kirjutan inimestest, kes on laval, kes on kunstnikud, kes on selle tööga tegelejad, noh, mitu kuud oma elust. Raisonud sellele, et mulle seda mängida ja kogu publikule, siis ükski reklaam ei lõika ära minu loost, noh, kolme lauset, sest et iga lause on tähtis. (Margus Mikomägi)

Mikomägi on nõus kunsti nimel ohverdama selle, et kirjatükk jõuab lugejateni natukene hiljem, aga terviklikul kujul, ja Postimees on selle ka võimaldanud. Mikomägi rääkis, et Postimehes on

tal väga hea klapp sealse toimetajaga, kellel on aega lugude üle arutada ja toimetada nii, et Mikomägi jääks tulemusega rahule. Seega on suurem vabadus oma tingimusi esitada, kui koostöö on juba mõnda aega kestnud ja see on mõlemale osapoolle meeldiv.

Mida väiksema nišiga „meediatoodet“ (Kängsepp) soovib vabakutselise ajakirjaniku koostööpartner, seda piiratum on sellele teemale lähenemine. Näiteks ei pruugi klient soovida ajakirjanduslikus mõttes objektiivset materjali, vaid materjali, mis räägiks soovitud meediatoote kasuks.

Selge on see, kui sinu koostööpartner on ettevõtte X, mis tegeleb asjaga Y, tellib mingisugustel põhjustel sinu käest ajakirjandusliku materjali, on see tegelikult meediatoode. Põhimõtteliselt, kui nad tellivad sinu käest mingisuguse teksti, et siis on ilmselge, et sa ei saa kirjutada sinna teksti, et see toode Y on täielik jama. (Liis Kängsepp)

Teema osas seega puudub vabadus, samas võib vabakutseline ajakirjanik otsustada tööst loobuda, kui ta tunneb, et tootest Y soovitud viisil kirjutamine pole kooskõlas tema vaadetega. Keeruliseks teeb olukorra see, kui töösse on kaasatud rohkem inimesi peale vabakutselise ajakirjaniku (nagu näites oli selleks teine vabakutseline), kellel kõigil pole ühene arusaam sellest, milline on oodatud lõpptulemus.

3.2.8 Meeskonnatunne

Ühe suurema puudusena vabakutselise töö juures toodi välja seltskonna puudumist, mille tõttu ei saa päeva jooksul juhtunud sündmusi kellegagi jagada, muresid kurta või ennast välja elada. Uurisin, mil määral nad tunnevad ennast osana toimetuste või organisatsioonide meeskonnast.

Kuna palju suhtlust toimub vabakutselise töös Skype'i või telefoni teel, ei pruugi kõik koostööpartnerid olla omavahel isegi näost-näkku kohtunud. Seetõttu on toimetaja neile vähem iniviid ja rohkem hääl või kirjastiil.

Ajakirjanik B rääkis, et ta ei tunne ennast eriti osana TV3 toimetusest, aga oma kolmest koostööpartnerist tunneb ta seda enim kooliga, kus ta annab meediatunde.

Mõned ajakirjad kutsuvad vabakutselisi ajakirjanikke ettevõtte üritustele või üritavad suhteid muud moodi hoida. See ei pruugi tekitada kollektiivitunnet, aga ilmselt kindlustab toimetusele, et vabakutseline on vastuvõtlik pakutavate lugude osas.

Kuigi isegi nagu selles suhtes sinna Pere ja Kodu jõulupeole mind kutsuti, mis oli hästi kena, aga ma ei saanud lapse pärast minna sinna. /.../ Noh, saadavad sulle ajakirja koju isegi siis, kui sa vahepeal ei ole ühte numbrisse kirjutanud.. et tegelikult nad on hästi kenasti /.../ käitunud. (Ajakirjanik C)

Ka Elina Allas ütles, et kuna Lõunaleht kutsub teda alati lehe sünnipäevale, jõulupeole ja teeb ka lastele jõulupakid, tunneb ta mingil määral end osana sellest meeskonnast. Samas ei pruugigi vabakutseline ajakirjanik soovida olla osa meeskonnast.

Otseselt nagu osana meeskonnast ma ennast ei tunne ja tegelikult ma väga ei igatse ka selle järgi. Et minu eesmärk on ikkagi teha oma lugu või oma lood hästi ära ja... ja nii ongi. (Ajakirjanik A)

See näitab, et seltskondlikust töötegemisest võib olla olulisem oma töö lihtsalt hästi tegemine ning sotsiaalsed vajadused saab rahuldada ka muude kanalite kaudu.

3.2.9 Tagasiside

Tagasiside saamine pärast loo avaldamist võib olukorras, kus ajakirjanik ei viibi igapäevaselt toimetuses ja võib olla toimetaja jaoks vaid nimi telefoni kontaktilistis, olla keeruline ülesanne, kuna ajakirjanduslike väljaannete põhimure on pidevas uudistsüklis viibimise tõttu paari uuringus osalenud vabakutselise ajakirjaniku sõnul ajanappus. Enamus vabakutselistest ajakirjanikest aga ise tunnistab, et tagasiside on väga oodatud ja vahel nad küsivad seda ise, kui tunnevad vajadust selle järele. Vajadusel oodatakse toimetuselt loo tegemise ajal sisulist tagasisidet pikkuse, fookuse, allikate osas, aga pärast loo ilmumist tundub, et tagasiside võiks pigem olla seotud toimetusepoolse kinnitusega, et vabakutseline tegi head tööd.

Toimetaja ja vabakutselise ajakirjaniku suhtluse järsk lõpp pärast loo valmimist ei mõju ühe vabakutselise ajakirjaniku sõnul innustavalt. Nii et kuigi ajakirjanik võib korraga teha tööd mitmele koostööpartnerile, on talle oluline, et tema töö kvaliteeti kinnitataks ja antaks märku, et sellega ollakse rahul.

Oletan, et tagasiside saamine pärast avaldamist on just keeruline päevalehtede korral. Näiteks Aive Herja tõi kuukirjade eelisena välja selle, et on aega rohkem enne avaldamist tööga tegeleda ning ajakirjaniku ja toimetaja vahelisele konsensusele jõuda.

Nii mõnigi vabakutseline ajakirjanik aga leidis, et tagasiside puudumine ja tellimustööde jätkumine ongi omaette tagasiside ja rääkima tullakse pigem siis, kui looga on mõni probleem.

Eestis mulle üldiselt tundub, et kui keegi sinu töö kohta midagi halvasti ei ütle, et siis on ilmselt kõik hästi. Ehk loomulikult mõnikord tulevad lood tagasi täpsustavate küsimustega, aga see on täiesti normaalne ja see on osa toimetamise protsessist. (Liis Kängsepp)

Vahel annavad toimetused tagasisidet, kui head sõnad on tulnud lugejatelt – või uurivad vabakutselised ajakirjanikud sotsiaalmeedia kaudu ise, kas keegi on nende loo kohta midagi öelnud. Lugejate tunnustus on neile oluline.

Elo Odres ütles, et sirvib pärast avaldamist ajakirjade Facebooki lehekülgi, kas mõni lugeja on maininud tema lugu numbri huvitavamate hulgas. Ilmselt lihtsam on saada tarbijate tagasisidet ajakirjade puhul, kus see on tihtilugu seotud lugejamänguga. Päevalehtede kommentaariumites öeldakse tavaliselt üsna vähe kirjutaja kohta ning rohkem loos osalejate kohta ning organisatsiooni väliskommunikatsiooni tööd tehes ilmselt lõpptarbija tagasiside ei jõuagi vabakutselise ajakirjanikuni.

Ühe tagasisidevormina nimetati ka loos osalejate tagasisidet. Ajakirjade puhul on erinevate perekondade või inimeste kajastamine tavaline nähtus, kus suur rõhk on sellel, et loos osaleja ise oleks rahul, mida tema kohta on kirjutatud.

Nad küll loevad oma osa loost läbi, kui see on valmis, kuid võivad kuu aja pärast, hoopis ümber mõelda, isegi leida, et teised kangelased, kes nendega ühes loos, pole n-ö nende inimesed või foto polegi nii ideaalne, nagu nad lootsid või on nad nõrдинud, et neid ei pildistatud koos abikaasa, laste või koeraga. (Anu Viita-Neuhaus)

Kui ühel ajakirjanikul tekib suur osa rahulolematuid allikaid, võib tulevastesse lugudesse allikate leidmine olla raskendatud.

Teine võimalus saada tagasisidet on inimestelt, kes pole asjaga seotud – sõbrad või lähedased. Margus Mikomägi rääkis, et tal on suur usaldus oma ajakirjanikust elukaaslase vastu, kellelt ta häda korral küsib tagasisidet.

*Ta ütleb mulle, et vot siin sa oled hõre või siin sa oled liiga tihe või et.. või et, no kui ma olen hädas, siis näiteks ka kärpimisega, sest lood peab mingisugusesse vormi sättima.
(Margus Mikomägi)*

Seega on vabakutselised ajakirjanikud pigem avatud tagasisidele ja soovivad oma tehtud tööde üle arutada. Lisaks toimetajapoolsele tagasisidele on oluline ka lugeja ning vähesel määral lähedaste tagasiside.

3.3 Vabakutseline ajakirjanik kui ettevõtja

Peaaegu kõigil uuringus osalenud vabakutselistel ajakirjanikel on oma ettevõtte, mille alt nad väljastavad arveid. Ettevõtlus ei ole aga ainult raamatupidamine, vaid hõlmab endas ka strateegilist juhtimist. Seega uurisin lisaks vabakutseliste ajakirjanike töökorraldusega seotud aspektidele ka nende nägemust vabakutselisest tööst kui ettevõtlusest.

3.3.1 Vastutus

Vabakutselise ajakirjaniku töös saab vastutust jagada kolmeks osaks: vastutus koostööpartnerite ees, vastutus loos osalejate ees ning vastutus enese ees. Enese eest vastutamise alla loen kõik alates tehnika eest hoolitsemise kuni piisava kuupalga teenimiseni välja.

Igasuguse valikuvabadusega kasvab eksponentsiaalselt ka vastutus. Nii et kui see, kellele, kuidas, kus, millal, millest ja miks või mis raha eest kirjutan mind ei rahulda, ei ole mul – erinevalt mõne toimetuse koosseisulisest töölisest –, peale iseenda tegelikult kedagi süüdistada. (Aive Herja)

Seega mõjutavad vabakutselist ajakirjanikku suures osas tema enda isiklikud otsused oma koostööpartnerite, töökorralduse, hinna, teemade jms osas. Ta peab ise kõik need aspektid edukalt toimima panema, mitte ei saa loota suunavale ülemusele. Nii ütles ka Ajakirjanik A:

Sest et tegelikult kuskil tööl olles palgatöolisena, siis ütleme nii, et ega vastutust seal eriti ei ole, seal lihtsalt. Sa tead, et on kindel palgapäev, kui sulle laekub see ja see raha ja

tegelikult muu asi on suhteliselt ükskõik. Et ülemus vasutab su asjade eest, aga siin ma vastutan ise. (Ajakirjanik A)

Ajakirjanik A tõi ka välja, et ta peab vastutama oma ettevõtte seaduspärasuse, käibe ja oma vara eest:

Miinused on need ka, et sa vastutad ise kõige selle värgi eest, et kui mul läheb... kukub arvuti laua pealt maha ja läheb katki, siis ma pean ise ostma endale uue arvuti, et.. jah, kui keegi mulle ei maksa arveid ära, siis ma pean ise nägema vaeve selleks, et see raha kätte saada. Ma pean siin vaatama, et ettevõttel oleks maksud õigel ajal makstud, et maksuamet ei tuleks kallale, et noh, sellised asjad. (Ajakirjanik A)

Nii ei vastuta vabakutseline ajakirjanik ainult selle eest, et töö saaks tehtud õigeaegselt ja kvaliteetselt. See võib olla vabakutselise ajakirjaniku töös suur stressiallikas, eriti, kui omaette õppimist vajab kõik ettevõtlusega seonduv. Vabakutseline ajakirjanik vastutab lisaks enda sissetulekule ka firmaga seonduvate kulude katmiseks – näiteks juhul, kui laua pealt maha kukunud arvuti on firma rahadega ostetud, võiks parimal juhul ka parandusega seotud kulud katta ettevõtte, mitte vabakutseline ajakirjanik omast taskust. Nii on vabakutselisel ajakirjanikul korruga täita mitu erinevat rolli – ettevõtte juht ja ajakirjanik.

Koostööpartneritega seotud vastutustunde alla kuulub lisaks töö kvaliteetssele ja õigeaegsele esitamisele ka pädeva info andmine – olgu see näiteks mõne intervjuueeritava tausta kohta või siis teise vabakutselise ajakirjaniku või kaastöölise kohta.

Aeg-ajalt helistatakse, küsitakse mingeid niisuguseid asju, et noh, kuule, kuidas.. Terevisiooni pool. Et noh, ma tahan külaliseks kutsuda vat seda ja seda näitlejat, kuidas Margus, temaga peaks käituma, kuidas suhelda, mis inimene ta on, kuidas läheneda, noh, mingeid neid asju. Loomulikult ma siis räägin. Et kaudselt jah, et täna öeldakse kaubamärk, võib-olla vanasti öeldi edevus. Noh nii edev ma olen ka. Samas see on jälle mingi vastutus ka, et kui ma.. kui ma ikka ütlen jah, siis ma vastutan selle eest, mis ma teen, ja ma ei taha teha halvasti. Ma teen.. ma ei taha kõige paremini ka teha, ma ei taha parem olla kui teised, aga ma tahan endast parem olla, ma tahan anda endast parema.. selle parema, mida ma täna suudan. (Margus Mikomägi)

Ehk siis need tegevused, millega vabakutseline ajakirjanik silma paistab – kultuuriuudiste kirjutamine, majandusanalüüside avaldamine, kliendilehtede koostamine vms –, tagavad teatud aja pärast vabakutselise ajakirjanikule vastava valdkonna spetsialisti staatuse, milles inimesed peavad teda pädevaks. Kui ajakirjandusmaastikul ongi mõnel alal kokku näiteks 2-3 spetsialisti, kelle

poole pöörduvad nõu küsima teised ajakirjanikud, on sellel vabakutselisel ajakirjanikul oluliselt suurem vastutus kui ainult koostööpartnerite ees – see on kogu valdkonna ees, mida ta esindab.

Aive Herja rääkis vastutusest vastutusest enda lugudes osalejate ees, kus soovib vältida seda, et loos osalejad ei jää lõpptulemusega rahule.

See on tegelikult ka üks peamisi põhjusi, miks kuukirju nädalajakirjadele või päevalehtedele eelistan. Näen kujundatud ja küljendatud lugu alati enne, kui see trükki läheb ning seda on aega ka oma oma ajakirjanduslike objektidega jagada. Seega on ka võimalus kellelegi oma looga otseseid kannatusi põhjustada, minimaalne. (Aive Herja)

Seega pole ajakirja puhul määrav ainult tekst, vaid ka näiteks see, milliseid pilte on kasutatud ning milline näeb lugu ajakirjas tervikuna välja. Niimoodi talitatakse küll rohkem ajakirjade puhul, tean omast kogemusest, et päevalehes konfliktse uudise korral teksti subjektiivsete allikate vahel edasitagasi saates objektiivsuse tagamiseks viidab lihtsalt aega ja ei täida oma objektiivsuse eesmärki. Ajakirjade puhul on aga palju persooni- ja olemuslugusid, kus kutsutakse rääkima tavalised inimesed meie ümbert. Mida suuremat kriitikat saab neilt vabakutseline ajakirjanik, seda keerulisemaks võib muutuda järgmise loo jaoks allikate leidmine ning lõpuks ka vastava väljaandega koostöö tegemine.

3.3.2 Ajajuhtimine ja töö planeerimine

See, kuidas uuringus osalenud vabakutselised ajakirjanikud oma aega planeerivad, on üsna erinev: tööd tehakse nii kellast kellani, jupiti kui ka teiste toimetustega paralleelselt. Tundub, et enim mõjutab seda töö hulk ja natuke ka iseloom – uudisteid tehes tuleb sündmuste korral olla valmis ka päevaplaani muutusteks.

Aga enamasti sa pead ikkagi kuidagi ju selleks, et sa saaksid... normaalselt tööd teha, sa kuidagi pead tiksuma ülejäänud maailmaga samas rütmis. Intervjuusid sa ei saa kell kaheksa õhtul teha, välja arvatud siis, kui sa oled niimoodi kokku leppinud inimesega. Aga üldiselt inimesed ikkagi töösajadele vastavad telefonis päeval kella üheksa ja kella viie vahel. (Liis Kängsepp)

Seega ei ole kõik tööaja planeerimist mõjutavad tegurid vabakutselise ajakirjaniku poolsed, vaid mingis osas tuleb arvestada väliseid tegureid ka – nagu iga töö puhul, mis hõlmab endas inimestega – klientide ja allikatega – suhtlemist.

Siiski tuleb ette, et kodused kohustused ja pere määrab teise osa vabakutselise ajakirjaniku tööüritmist.

Suhteliselt keeruline [on jaotada aega töö ja eraelu vahel], tihti teen lugusid nädalavahetusel, õhtuti, isegi öösel. Mul on küllalt väikesed lapsed, ehk ka seetõttu on kirjutamise aeg piiratud. (Anu Viita-Neuhaus)

Kodust tööd tegevate ajakirjanike tööüritmi mõjutab paratamatult pere, eriti, kui sinna hulka kuuluvad väikesed lapsed. Kõik uuringus osalenud vabakutselised ajakirjanikud teevad tööd peamiselt kodust, harvem kohvikus või mujal avalikus ruumis, aga ainult tööülesannete täitmiseks mõeldud kontorit pole kellelgi. Kodus olles ei pruugi töö tegemise aega piirata ainult pere, vaid ka muud elamisega seotud kohustused, olmemured.

Lisaks on keskkonna mõttes kodus küll väga mugav kirjutada, kuid samas on väga lihtne seal ka tööst eemale hajuda. Koduperenaise lõputute toimetuste nimekiri tiksuhub ju pidevalt kuklas. Rääkimata sellest, mis juhtub siis, kui veel lapsed koolist-lasteaiast koju laekuvad... Kui vanasti kirjutasin ka öötundide arvelt, siis praegu ei tule see enam kõne alla. (Aive Herja)

Niisiis tundub temal olevat esikohal perega veedetud aeg ja tööaeg on sellega selgelt piiritletud, mitte vastupidi.

Uurisid ka täpsemalt, milline näeb välja vabakutselise ajakirjaniku argipäev ehk kuidas saab töö tehtud. Selleks on samuti mitu lähenemist olenevalt koostööpartnerite arvust ja tööviisist (kas allikatega suheldakse meilitsi, telefonitsi või näost näkku jms).

Ütleme, et on ainult paar etappi töös nagu, kus mul on vaja nagu rohkem süveneda, aga mõnikord hästi paljud asjad ma teen hästi niimoodi ära, et.. näiteks, kui mul on vaja allikale saata ports küsimusi mingil teemal, siis ma teen.. istun teleka ees ja räägin samal ajal võib-olla mehega juttu ja siis kirjutatan neid küsimusi ja saadan ära. (Ajakirjanik C)

Ajakirjanik C seega ei hoia lahus töö- ja pereajaga, vaid teeb täpselt nii, kuidas hetkeolukorras on vajalikum. Kuna see vabakutseline ajakirjanik on lapsepuhkusel ning teeb hetkel koostööd ainult ühe ajakirjaga, on tal ilmselt kergem kohustuste vahel laveerida, kui siis, kui ta töötaks täiskoormusega.

Ajakirjanik B üks koostööpartner on „Seitsmesed uudised“, seega tema päevaplaan sõltub ka sellest, mida ta on otsustanud valitud päeval uudistes kajastada.

Selles mõttes, eks ma ikkagi hommikul, eks ju, kui teised lähevad kooli ja tööle, istun arvuti taha, kui mul on põhjust, eks. Ja teen oma tööasju ja.. ja muidugi jah, see võib-olla tõesti, et see sama TV-uudised, et kui õhtul on mingi asi, siis tuleb sinna minna, ma ei saa seda teha päeval kell 12 ära, aga see käib ju kõik niikuinii.. see oleks ka toimetuses, eks ju. Kui sa oleksid päris toimetuses ja sul on vaja mingile üritusele õhtul minna, siis sa ju lähed. (Ajakirjanik B)

Üldiselt proovib ta aga oma aega planeerida nii, et kui lapsed on kodus, saab ta nendega tegeleda ehk pigem sättida tööaega sellele ajale, kui ta viibib kodus ilma pereta.

Liis Kängsepp üritab tööaega hakkida nii, et ta ei tegeleks päeva jooksul ainult tööga ja leida hetki, kus ei pea teiselt mõtlema.

Väga tihti, mis inimestega juhtub, kui nad üksinda tööd teevad, siis ongi nii, et nad teevadki ainult tööd, et nad ei tee mitte midagi muud. Aga kui ma hommikul hakkam tööd tegema, siis ma ei tee kella kuueni õhtul välja, et ikkagi vahepeal ma teen mingisuguseid asju, mis ei ole seotud tööga. Noh, a la käin õues või saan kellegagi kokku, käin lõunal, kuigi mõnikord need lõuna asjad on ka tööga seotud. Mõnikord, ma ei tea, koristan, pesen pesu, teen selliseid olme asju. Ma üritan ikkagi niimoodi, et kui ma õhtul lõpetan, et siis, kui ma lähen välja, et ma lähen sellest töötsoonist välja, et ma ei mõtle väga töö peale ja üritan mitte väga palju oma tööst ka rääkida. (Liis Kängsepp)

Mõnes mõttes vastandub sellele Margus Mikomägi seisukoht, kes leiab, et töö ja muu elu on üks ja neid ei tohiks lahutada. Tõsi küll – tundub, et ta mõtleb pigem töö üle filosoofiliselt arutlemist, mitte niivõrd päevasündmustest ülevaate andmist.

Et mis eraelu – see, kuidas viina viskad ja anekdoote räägid või? Et noh, nüüd on puhkus, nüüd räägime anekdoote, nüüd teeme labast nalja, nüüd on niuke tilu-lilu. Mu meelest labane. Et noh, siis minegi tehasesse tööle ja lase käia. Intellektuaalsus, targemaks saamine, need asjad on elus tähtsad. (Margus Mikomägi)

Mikomägi vastandab üsna tugevalt omavahel pealiskaudsusega siduva meelelahutuse ja tööalaste mõtetega seotud filosoofilisemad arutelud, samas arvestamata, et nende kahe äärmuse vahel võib olla üsna lai spekter erinevaid võimalusi, kuidas säilitada intellektuaalsus, aga tulla rohkem töistest mõtetest väljapoole. Näiteks üldisemad arutelud poliitikast, kultuurist, spordist kaugemal ajakirjandusest ja enda töötegemistest.

Viisid töö- ja eraelu kombineerimiseks

Soovin natukene lähemalt lahata seda, millised süsteemid on vabakutselised ajakirjanikud enda jaoks välja töötanud töö efektiivsemaks tegemiseks.

Et ma ei maga poole lõunani, ma noh, kuskil kell 9 ma olen ikka juba töö kallal. Ja siis minu eesmärk on teha minu need tööasjad, mis ma olen planeerinud igaks päevaks teha - ma teen nagu plaani igaks päevaks, et mida ma pean tingimata tegema. Ja mul on ülesanne teha see... ma ise utsitan ennast tagant, et ma teeks need võimalikult kiiresti ära, et. Mida kiiremini ma need ära teen, seda rohkem ma saan vaba aega, see on üks väga suur motivaator tegelikult. (Ajakirjanik A)

Ajakirjanik A on üsna paikaloksunud töömetoodika: kindlate päevaülesannete seadmine ning vaba aja range piiratlemine aega, kus ei hinga ükski päevane töökohustus enam kuklasse. Ilmselt suure hulga töökohustuste korral on ajaplaneerimine vältimatu.

Getter Orusalu rääkis, et töö- ja eraelu lahutamine on vältimatu ning ta on saanud ka perelt kommentaare, et miks ta hommikul vara või õhtul hilja töötab.

Noh.. ma ei tea, oleneb vist kuidagi perioodist, vahepeal on tõesti see, et ma pean tegema kõik asjad ära, aga vahepeal ma ikka üritan näiteks.. õhtuti ei võta enam arvutit kätte või.. Näiteks ma kirjutati mingi artikli kähku valmis, kui mees magab, et ma ärkan mingi 5-6 kandis ülesse ja siis mul on paar tundi aega enne, kui mees ärkab, et siis ma jõuan selle ajaga nagu, mõned artiklid valmis teha. (Getter Orusalu)

Nii et kirjutamise osa, kus tal ei tule koostööpartnerite või loos osalejatega suhelda, üritab Orusalu ära teha oma isiklikul ajal. Kahjuks jäi uuringus küsimata, kas selline ajakasutus on tingitud sellest, et üldistel töötundidel (9-18) toimub nii palju suhtlemist ja asjaajamist, et kirjutada ei jõua; tema ise eelistab varast kellaaega töötamiseks; või on teiste tavapärane tööaeg temal mõeldud just perega olemiseks.

Töö planeerimine

Selleks, et vabakutseline ajakirjanik saaks mingilgi määral arvestada, milline tulu talle vastavas kalendrikuus pangakontole laekub, võiks ta tegeleda töö planeerimisega. Kuigi oma uuringus puudutasin seda teemat nõrgalt, rääkisid mõned ajakirjanikud põgusalt, mismoodi nad planeerivad oma tööd.

Selliseid perioode nelja aasta jooksul, kus ma ei tea ette vähemalt poolteist kuud oma tööplaani või sellist jämedat tööplaani, sellist aega ei ole nelja aasta jooksul olnud. (Liis Kängsepp)

Uudisajakirjandusega harjunud toimetuse ajakirjanikule võib tunduda 1,5 kuud oma töid ette planeerida üsna pikk aeg. Ilmselt on see üks aspekt, mis eristab palgatöötajat ja väikeettevõtjat, kes peab mõtlema kaugemale kui järgmine palgapäev. Ning kui avaldada oma tööd väljaannetes või sihtgrupi ees, mis ei ilmu/lähe eetrisse igapäevaselt, võib ka tasu tehtud töö eest jõuda kohale pikema kui kuuajase intervalliga.

Noh, mina kirjutan ajakirjadesse, et need tehakse ju hästi pikalt ette. Mis tähendab siis seda, et.. nüüd on nagu, kui asju saab jooksma, kui sa oled juba mitu kuud kaastööd teinud, siis võib-olla niimoodi, et iga kuu ilmub võib-olla üks kuni kolm-neli lugu. Aga samas jällegi.. alguses, noh ongi see, et alguses nagu, et kuna need tegevused [arusaamatu sõna] nii pikad, et ajakirja tehakse kaks kuud ette, et.. et siis alguses on nagu vaikus. (Ajakirjanik C)

See näitab, et vabakutselise töös oleks kõige mõttekam olla väga järjepidev, eriti just ajakirjadesse kirjutamise puhul, kus ühe loo edasi lükkumine võib palka mõjutada halvemal juhul näiteks 100€. Lisaks toimetusepoolsetele viivitustele võib viivitusi tulla ka vabakutselise ajakirjaniku poolt, olgu selleks pakilised tööotsad või pereliikme äkiline haigestumine. Ajakirjanik B mainis ka juhust, kus sündmuseid ühes piirkonnas on mitu ning eetrisse mahub neist vaid üks – nii võib aga juba tehtud töö tasustamata jääda.

Mõnikord isegi tekitab mingi uue uudise või teed mingi uue uudise, toodad uue uudise peale ja lööd siis sellega ühe nõrgema uudise, võib-olla mitte nõrgema, aga võib-olla mitte niivõrd päevakajalise uudise sealt.. oma teise uudisega nagu pingpongi palli eest ära ja siis see lihtsalt kukub sellest saatest välja, on järgmine kord, või kui ta on siis juba selleks ajaks vanaks jäänud, siis ta jääb välja, aga... üldiselt on ikkagi vähemasti TV3-ga see niimoodi, et ma teen asju, mis ma olen nendega kokku leppinud, ehk et ma küsin enne, kas nad seda tahavad, ja kui ma olen saanud selle nõusoleku, siis ma teen. (Ajakirjanik B)

3.3.3 Väärarusaamad vabakutselistest ajakirjanikest

Kuigi müütide teema ei olnud otseselt minu uurimuse üks osa, lahkkan seda lühidalt, kuna intervjuude põhjal tuli välja, et vabakutselised ajakirjanikud puutuvad oma töös ja elus kokku

arvamustega, mida nad ei pea oma töö kohta õigeks. Intervjuude põhjal tundub, et väärarusaamu võivad omada ka toimetuse ajakirjanikud ja toimetajad. Näiteks Elo Odres ütles, et ta on kokku puutunud arvamusega nagu ajakirjanikud oleksid vabakutselised juhuse tahtel ning nagu selle ametiga poleks võimalik ära elada.

Kahjuks suhtumine vabakutselistesse tundub olevat selline, et need on need (parajasti) töötud ajakirjanikud, kes on nõus kirjutama ükskõik kui väikese raha eest.. Loodan, et leidub peale minu veel neid, kes on vabatahtlikult vabakutselised, mitte töötud ajakirjanikud. Kes on ettevõtjad, müüvad oma teenust ja on selle üle uhked. (Elo Odres)

Kui toimetus pole harjunud vabakutseliste ajakirjanikega koostööd tegema, võib selline eelarvamus madala tasu kohta vabakutselise ja toimetaja vahelise koostöö üsna keeruliseks teha, kuna tasustamise üle arutades ei pruugita lihtsasti kokkuleppele jõuda ning kui jõutakse, on kannataja pigem vabakutseline ajakirjanik kui toimetus.

Samuti võib keeruline mõista olla üldisemale hulgal inimestest, kellega vabakutseline ajakirjanik puutub kokku töö- ja igapäevaelus.

Ma olen pörkunud tihtipeale sellise suhtumisega, et vabakutselisena ei ole võimalik... ära elada või et see ei ole nagu päris töö. Ma pean tunnistama, et ma ei jaga seda arvamust, ma ei ole sellega nõus. Ma arvan, et minu elu vabakutselisena ei ole halb. Muidugi võib-olla ma räägiksin teist juttu, kui mul oleks suur pangalaen ja lapsed näiteks, siis võib-olla ma teeksin midagi muud, ma ei oska seda öelda niimoodi. (Liis Kängsepp)

Siin möönab ka Kängsepp ise, et ta pole kindel, kas oleks endaga samal arvamusel juhul, kui ta oleks suur pangalaen ja lapsed.

Ajakirjanik A rääkis arusaamast, nagu vabakutseline ajakirjanik ei peaks pingutama.

Vabakutselise töö, seda tihtipeale kujutatakse ette nagu lust ja lillepidu: et sa lihtsalt magad kodus ja vahel käid räägid mõne toreda inimesega juttu ja siis kirjutad loo ja siis saad hästi palju raha. See tegelikult ei ole niimoodi, et see on väga suur töö. Ma teen palju rohkem tööd, kui ma kuskil toimetuses olles tegin. (Ajakirjanik A)

Ajakirjanik A vastandab selles võrdluses toimetuse ajakirjaniku ja vabakutselise ajakirjaniku töö tegemise hulka. Ilmselt ka tema kirjeldatud väärarusaam põhines toimetuse ajakirjaniku ja vabakutselise ajakirjaniku vastandamisel: kuna vabakutseline ajakirjanik saab teha, mida ta heaks arvab, on ta elu lihtsam kui toimetuse ajakirjanikul. Ilmselt kipuvad nii arvama mitte toimetuse ajakirjanikud, kes võivad olla pigem üleolevad vabakutselise suhtes, vaid teiste erialade inimesed,

kelle töö iseloom on üsna hierarhiline ja rutiinne ning nad sooviksid rohkem sellist vabadust nagu pakub neile vabakutselise inimese – mitte ainult ajakirjaniku – illusioon.

Sellega põrkuvat arusaama kirjeldas Liis Kängsepp, kes on kohanud suhtumist nagu vabakutseline ajakirjanik oleks ilma tööüritmita logard.

Et inimene on vabakutseline sellepärast, et tal ei ole mitte midagi muud teha, tal ei ole kindlasti väga palju tööd, talle makstakse halvasti ja tema tööstiil on selline, et ta magab kaua hommikuti, ja siis tõllerdab pidžamaas ringi kuni õhtuni, ja siis õhtul kell kaheksa avastab, et tal on kõik asjad tegemata, ja siis teeb kella kolmeni öösel hüsteeriliselt tööd. Ma ei tea, kuidas teised vabakutselised ajakirjanikud tööd teevad, aga ma ütlen, et minu tööstiil ei ole päris selline. (Liis Kängsepp)

Arvan, et selline arusaam on pigem toimetuse ajakirjanikel, kes pole vabakutselistega lähedalt kokku puutunud, aga omistavad endale olulised väärtused ka vabakutselistele: et oluline on näiteks stabiilne töökoht, kindel palk, rutiin.

3.3.4 Ettevõtjana mõtlemine

Kõige populaarsem viis, kuidas vabakutselised ajakirjanikud pakuvad oma teenust teistele ettevõtetele, on läbi oma firma. Uuringus osalenud vabakutselistest ajakirjanikest polnud oma ettevõtet kahel inimesel kümnest, kellest üks (Ajakirjanik C) on mõelnud ettevõtte loomise peale, et saaks paremini koostööd teha kommertsväljaannetega.

Vaata, üldiselt see on niimoodi jah, et toimetused eeldavad seda... toimetused on ju äriühingud, ja äriühing ei saa ikkagi ju eraisikult... tal on nagu keeruline osta seal neid teenuseid, et seal on mingisugused maksuteemad ja asjad ja... ja nii, et nad... igan juhul nad eelistavad seda, et... et neile nende tööde eest esitab mingisugune teine äriühing arve. (Ajakirjanik A)

Kui vabakutselised ajakirjanikud defineerivad ennast kui ettevõtjad, siis on nende töös ka olulised natukene teised aspektid, kui niisama hobikorras kirjutajatel. Näiteks see, et nende ettevõtte võiks teenida kasumit ning katta ära kõik vabakutselise ajakirjaniku tööga seotud kulutused ja palga, puhkuseraha.

Loo keskmine hind peab olema kallim, sest vabakutseline ajakirjanik peab mõtlema selle peale, et ta peab maksma sotsmaksu, tulumaksu, muid makse. Ta peab maksma ilmselt käibemaksu. Kõik tegelikult ei maksa, aga suure tõenäosusega ta peab maksma

käibemaksu. Ta peab koguma puhkusefondi, sest kui sa oled palgatöötaja, lähed iga päev hommikul toimetusse tööle, siis sa ei mõtle selle peale, et tegelikult ettevõtte jaoks 28 päeva aastas on seadusega ette nähtud, et sa ei tee mitte midagi ja selle kuu aja palga sa pead teenima ettevõttele selle aja jooksul, mis sa tegelikult reaalselt tööl käid. /.../ Pluss tuleb arvestada sellega, et mul on kontorikulud, mul on arvutit vaja, mul on vaja elektrit ja vett aeg-ajalt ja selliseid asju, mis kontoriga käivad sul kaasas, aga mis, ma arvan, uudistetoimetuses ei kajastu uudistetoimetuse eelarves, vaid kajastub mingil muul real.
(Liis Kängsepp)

See põhjendab väga kenasti ära, miks võib vabakutseliste ajakirjanike – eriti ettevõtjate – teenus tunduda kallim kui toimetuse ajakirjanikel või hobikirjutajatel, aga olen seisukohal, et vabakutselisel ajakirjanikul on väga keeruline seda toimetajale ära seletada.

Seda ilmestab väga hästi Elo Odrese räägitud jutt, kus ütles, et nii nagu käituvad mõned toimetused vabakutseliste ajakirjanikega, ei saaks käituda ühegi teise valdkonna ettevõtjaga ja sellest peavad toimetajad ise ka aru saama.

Just kirjutasin üle hulga aja ühe arvamuseloo. Toimetaja ütles, et ta kuu lõpus vaatab, palju ta saab honorari maksta, et fondi just jälle vähendati. Tegelikult on selline asi ju jama ja muudes ärivaldkondades oleks selline käitumine ennekuulmatu. Et ma võtan näiteks koorma killustikku ja ütlen, et ma kuu lõpus vaatan, palju ma sulle maksan? Või lasen oma aia üle värvida ja ütlen, et ma kuu lõpus vaatan, palju ma teile maksta saan?
(Elo Odres)

See on üks koht, kus võiks vabakutselist ajakirjanikku kaitsta koostööleping toimetusega, kus on erinevate mahtude puhul hinnad kokku lepitud. Kuigi see võib-olla tulevikus võib tulla takistuseks kokkulepitud määradest suurema tasu saamisel, on natukene kindlust vabakutselise elus ka vaja.

Vabakutselisi ajakirjanikke on ettevõtjatena mitut sorti: üks osa on n-ö „hingelt“ ettevõtjad, kes näevad suuremat vabadust iseenda tööandjaks ollas, ning teine osa on inimesed, kes loovad ettevõtte pigem sunnist, et oleks võimalik rohkematega koostööd teha ja ise endale tasusid määrata. Ilmselt ettevõtlusega seotud bürokraatiat kardavad nad natukene kõik.

Tegelt hästi pikalt ma lasin lihtsalt honorari endale maksta, aga no sealt läksid kõik need maksud maha ja noh, siis ikkagi kätte jäi ikkagi nii vähe raha ja.. kõik see, et.. et see on päris siuke väljakutsuv, et tihtipeale ongi, et sa tahaks nagu kirjutada, aga siis selleks, et normaalselt arveid esitada, siis sa pead hakkama ettevõtjaks või juriidiliseks isikuks pead hakkama ja siis sealt omakorda tuleb kaasa mingisugused nii-öelda siuksed.. noh, mitte

ettevõtlusteemad, vaid siuksed... noh, mitte kirjutamise teemad, vaid kirjutamisele täitsa kõrvale siuke. (Getter Orusalu)

Olen ka varem juba kirjutanud sellest konfliktist, kus vabakutselise ajakirjaniku ülesanne on samal ajal olla firmajuht ja töötaja, kellel ei pruugi enam piisata teadmisest, kuidas intervjuud läbi viia või olemuslugu kirjutada. Teadmiseid peab olema rohkem nii oma ettevõttega seotud kohustuste kui ka õiguste kohta.

Kuigi Orusalule ei meeldi ettevõtte bürokraatiaga tegelemine ning piisavalt suurte honoraride korral ta poleks seda loonud, eelistaks Orusalu olla 100% vabakutseline ajakirjanik ja iseenda tööandja.

Ma tegelikult juba vaikselt mõtlen, et ma peaks sellest palgatööst nagu ära.. Selle palgatöö nagu ära lõpetama, et ma nagu ei jaksa enam väga palju. Hakkab juba ära väsima. (Getter Orusalu)

Täiskoormusel vabakutselise ajakirjaniku ja ettevõtjana on suurem vabadus oma töid planeerida ja arengusuunda valida.

Mul on enamasti mõned tööd päris pikalt ette planeeritud. Mis tähendab, et ma tegelikult planeerin suhteliselt täpselt, milline on minu käive. Ehk siis mul vedeleb igal pool selliseid väikseid pabereid, kuhu ma olen teinud arvutused, et mis tööd sisse tulevad, millised tööd on tehtud ja mis summade eest. (Liis Kängsepp)

Liis Kängsepp on üks nendest ettevõtja staatuse eestvedajatest, kes leiab, et vabakutseline ajakirjanik on oma tulevikku planeeriv väikeettevõtja.

Kuna ma tõesti hingelt olen ka ettevõtja ja tegelikult ma näen, et vabakutselised ajakirjanikud ongi ettevõtjad. Ettevõtjana ma mõtlen, et kui see ettevõtte, millega ma tegeleksin, ei rahuldaks minu põhivajadusi, siis ilmselgelt ma tegeleksin mingi muu asjaga. (Liis Kängsepp)

See on ka põhiline argument, millega ettevõtlikud vabakutselised ajakirjanikud võitlevad stereotüübi vastu nagu vabakutseline ajakirjanik oleks „töotu ajakirjanik“ ilma valikuvõimalusteta. Ajakirjanik C ütles, et ettevõtte loomine just aitaks teda vabakutselise ajakirjanikuna, kuna ta saaks paremini oma sissetulekuid kontrollida.

Ei, ma ei ole hetkel [iseendale tööandja], aga ma tegelikult olen hästi palju kaalunud nagu OÜ teha, sellepärast, et.. noh, tegelikult natuke rohkem mingite muude projektide, kommertsprojektide ja kommertsväljaannetega tegelemise peale mõeldes olen ma OÜ-d

kaalunud. Et ma tunnen nagu, et see nagu.. See ei tasu ennast ära eriti nagu lihtsalt vabakutselisena ajakirjadesse kirjutades, et siis ma peaks mingi FIE või OÜ olema hoopis. (Ajakirjanik C)

Lisaks sellele, et mõned vabakutselised ajakirjanikud tunnevad, et neil on ettevõtjana toimetuste ja teiste organisatsioonidega lihtsam asju ajada, on ettevõtte vajalik ravikindlustuse ja muude sotsiaalsete garantiide tagamiseks.

Selle tegime sügisel, jah. Selleks, et haigekassakaart tekiks, või noh, kaart ei ole enam tähtis, aga see haigekassa.. et oleks ravikindlustus ühesõnaga, tekiks ja.. selleks me peame maksma teineteisele miinimumpalka, mida me seni oleme hakkama saanud, et suurem osa asju jah, käib läbi firma ja.. (Margus Mikomägi)

Ei Margus Mikomägile ega Elina Allasele meeldi, et neil on juures ettevõttega seotud kohustused ning Elina Allas soovib oma ettevõtte likvideerida.

Firma peab natuke raha teenima, sest maksan sealt arvuti ja tahvelarvuti järelmaksu ning interneti eest. Tahan siiski lähiajal firma likvideerida, sest mulle ei meeldi esiteks bürokraatia ja teiseks ei meeldi see, et ma ei saa oma teenitud raha normaalselt endale kulutamiseks kätte. Mulle meeldiks töötada ühe kindla tööandja juures, lasta tööandjal maksta ära maksud ja saada ise kätte palk, millega ma võin toimetada täpselt nii nagu soovin. (Elina Allas)

Elina Allas ei pea ennast iseenda tööandjaks, kuna see ei ole tema jaoks enda äraelamise viis.

Sellest ettevõttest ma omale palka ei maksa, vaid seal teenitu läheb kulude katteks. Tegu on vaatenurga küsimusega. Mina ennast iseendale tööandjaks ei pea, kuigi ma usun, et mõni teine jällegi samas olukorras peab. (Elina Allas)

3.3.5 Rollikonflikti tajumine

Madalate honoraride tõttu ajakirjanduses on päris mitmed vabakutselised ajakirjanikud hakanud tegelema – või mõtlevad sellele – ka ettevõtete väliskommunikatsiooni realiseerimisega, mille hulka loen kliendilehete koostamise, kodulehe sisutekstide loomise, pressiteadete või reklaamartiklite kirjutamise jms. Seejuures kasutatakse mõlemal juhul ajakirjanduslikke võtteid: intervjuerimine, info kogumine ja analüüs, kirjutamine jms. On oluline, et ajakirjanikud tajusid sellist rollikonflikti, kus ajakirjandusliku loo puhul tuleb lähtuda objektiivsusest ja avalikkuse huvist, aga reklaamloo puhul kliendi soovist ja eesmärkidest.

Selles mõttes, et ma olen kindel, et osa nendest asjadest, mis ma teen, ei ole võib-olla tõsiselt võetav kõva ajakirjandus. Jah, ma kirjutan majandusteemadel, ma teen selliseid tõsiseid asju, aga ma teen ka pehmeid asju. Ma olen teinud ka näiteks selliseid asju, et ma olen kirjutanud ühele pangale teavitustekste. See ei ole muidugi soft, neil oli vaja spetsiifilist teavitust, mis puudutas mingisugust väga spetsiifilist teemat ja tegelikult võttes see ei ole ajakirjandus. Või et praegu otsin kokku taustainfot ühe teema kohta ühele suhtekorraldusbüroole. Ma enda jaoks ma ei näe eetikaprobleemi nii kaua, kui ma ise ei hakka pakkuma oma nime alt lugusid, mis tegelikult on kuidagi tulnud mingi suhtekorraldusbüroo kaudu. (Liis Kängsepp)

Kängsepp eristab teemasid kahel tasandil: pehmed ja kõvad teemad; ajakirjanduslikud ja mitteajakirjanduslikud teemad. Kõva lugu saab olla ainult ajakirjanduslik, aga pehme lugu kas ajakirjanduslik või mitteajakirjanduslik. Seni, kuni ajakirjanik saab aru, et kuigi töövõtted on samad, aga eesmärk on erinev – vastavalt avalikkuse informeerimine ja reklaam – on võimalik rollikonflikti vältida.

Getter Orusalu ei teinud intervjuu esimeses pooles juttugi reklaamtekstide kirjutamisest, kuna tundus, et ta ei tunneta seda vabakutselise ajakirjaniku töö osana.

Mul see ettevõtte on nagu Kirjutaja OÜ. Ehk siis.. nii-öelda, nojah, kui keegi küsib, et kes ma olen, siis ma ütlen, et noh, nagu nii-öelda copywriter-vabakutseline ajakirjanik ja noh, nii-öelda.. kirjutaja suures pildis. Et ma kirjutangi siis ettevõtte.. noh, minu nagu tööprofiil ongi, et ma olen nagu eraettevõtte.. või noh, siuksed nagu ettevõtte, kes tahavad kodulehete sisusid kas siis uuendada, muuta või täiesti nullist kirjutada. Et nendele ma siis teen kodulehete sisu, siis ka copy-tööd.. mingid siuksed kommertsartiklid, blogipostitused, uudised, pressiteated. Aga samas on siuke vabakutseline ajakirjandus, mille alt ma siis teen.. nii-öelda pärisartikleid erinevatesse ajakirjadesse ja.. organisatsioonidele. (Getter Orusalu)

Orusalu koondab nii ajakirjandusliku töö kui ka kommertstliku töö osad suurema koondnimetuse alla „kirjutaja“. Samas ka siin on kõnekas, et „pärisartiklite“, mida võib mõista ka kui ajakirjanduslike artiklite, alla loeb ta ka mõned organisatsioonidele tehtavad tööd. Näiteks erinevalt sisutekstide loomisest kodulehele, märkis ta kohe intervjuu alguses, et kirjutab läbi kommunikatsioonifirma SEB portaali artikleid. Hiljem ta siiski nentis, et ka SEB-ile tehtavad artiklid pole päris vaba ajakirjandus.

Selline rollide segunemine on ohtlik mitmes mõttes: lisaks sellele, et vabakutseline ajakirjanik võib kaotada autonoomia oma kliendi suhtes või hägunevad ajakirjanduslikud põhimõtted, võib

ajakirjanik segadusse ajada ka lugeja. Kui lugeja on seni ajakirjaniku nimega tuttav ajakirjanduslike väljaannete veergudelt ning kohtub seejärel mõne ettevõtte turunduslikel eesmärkidel loodud portaalil sama nime, võib tal kaduda info osas kriitikameel, pidades turundusteksti sama objektiivseks kui mõnda ajakirjanduslikku materjali.

4. Järeldused ja diskussioon

Vabakutseliste ajakirjanike enesedefinitsioon

Laias laastus jagunevad vabakutselised ajakirjanikud kolmeks: need, kes on täiskohaga vabakutselised ja määratlevad ennast kui ettevõtjad; need, kes on otsustanud olla vabakutselised, et oleks võimalik perega suuremal määral tegeleda; need, kes on otsustanud olla vabakutselised, kuna on kas toimetuse olemuse või mõne konkreetse toimetuse põhimõttelised vastased. Muidugi on piirid hägused ja üks vabakutseline ajakirjanik võib mingil määral kuuluda mitmesse kategooriasse: lastega vabakutselised on juba automaatselt teises kategoorias oma olemuselt, kuigi soovi järgi võivad kuuluda mõne muu liigituse alla.

Vabakutseliste ajakirjanike tööruutiinid eeldavad rangemat aja- ja enesejuhtimist, distsipliini, professionaalseid töövõtteid jms kui toimetuste ajakirjanikel, sest vastasel juhul ei tule töö eest tasu ning ebaprofessionaalne kommunikatsioon allikatega või kesine töötulemus võib viia auditooriumi kadumise või koostöösuhte lõppemiseni. Ka Hannis (2008:79) defineerib vabakutselist ajakirjanikku kui kedagi, kes on iseendale tööandja ning kes müüb oma teenust ajakirjandusväljaannetele

Üks allikatest ütles Edstromi ja Ladendorfi uurimuses, et „peab olema distsiplineeritud, valmis töötama, võib-olla isegi rohkem kohanduma teistega ja andma neile, mida nad tahavad. Ei tohi kunagi olla keskpäraseid päevi nagu palgatööl. Kui oled näiteks haige ja oled võtnud töö, pead ikkagi selle tähtajal esitama.“ (2012:717).

Väike osa uuringus osalejatest leidis, et vabakutselisus peaks olema ajakirjaniku ainus äraelatamise allikas. See on kõige lähedasem suhtumine vabakutselisse ajakirjandusse kui ettevõtluse vormi, kus vabakutseline ajakirjanik on iseendale tööandja ja väikeettevõtja – see on amet, mitte hobi. Reaalsus on natukene teine – paljud vabakutselised on väikse koormusega seonduvas valdkonnas palgal ning nad peavad ennast vabakutseliseks ja seda teevad ka toimetajad, kellele nad oma töid teevad. Siiski nii mõnigi neist on maininud, et plaanivad tulevikus suurendada vabakutselise töö osakaalu ning vähendada või lõpetada palgalise tööga.

Töö tasustamine

Vabakutselised ajakirjanikud lepivad liiga kiiresti toimetuse pakutud tasuga: mitu uuringus osalenud vabakutselist ajakirjanikku ütles, et võib ette tulla, et enne loo tegema hakkamist ei arutata toimetajaga tasu – seda eriti juhul, kui toimetaja on juba tuttav ning varasemalt on tehtud sarnase mahuga töid.

Üldiselt ollakse ka halvasti kursis sellega, mida saavad sarnaste lugude eest teised vabakutselised ajakirjanikud. See võib rikkuda natukene üldisemalt vabakutseliste ajakirjanike turgu, kus hobikirjutajad või enda eest vähe seisvad vabakutselised ajakirjanikud langetavad hinda, mida on toimetus mõne loo eest keskmiselt nõus välja käima. Nii tuleb professionaalsetel vabakutselistel, kes tegutsevad ja mõtlevad kui ettevõtjad, rohkem teha selgitustööd, miks võib nende hind alguses tunduda kallis.

Vabakutselised ajakirjanikud saavad üldiselt tasu siis, kui nende lugu on avaldatud. Kui avaldamine lükkub edasi või jääb üldse ära, võib see üsna suurel määral mõjutada vabakutselise kuist sissetulekut – tasud võivad ajakirjanduses küündida kuni 200 euroni.

Ühe etteheitena töid mõned vabakutselised välja, et nende tööga kaasnevaid kulutusi ei hüvitada: olgu selleks kütus, arved või lähetus kaugemasse sihtpunkti. Näiteks Mikomägi ütles oma intervjuus, et Riiga, Peterburgi, Soome minekuks peaks ta ise oma kulud katma, kuna toimetused ei ole sellest huvitatud – nende puhul võib lugu ka ilmumata jääda. Siinkohal tundub, et vabakutseline ajakirjanik on pigem lähtunud toimetuse ärihuvidest – ja üldiselt vabakutselised mõistavadki toimetuse ärihuvisid paremini –, kuid ta ei ole mõelnud enda kui ettevõtja ärihuvidele.

Näiteks antud näite puhul võiks vabakutseline ajakirjanik mõelda, milline oleks tema Peterburgi saatmise lisandväärtus – kas ta suudaks sealt teha mitmekülgsemat sisu mitmesse kanalisse, kas sellega kaasneks kindel auditoorium, milline oleks võrgustus, või tuleks sealt lihtsalt üks tore teatriarvustus. Viimase puhul on selge, et see ei ole majanduslikult tasuv: Eesti vabakutselised näivad mõistvat ajakirjandusväljaande ärihuve, kuid ei oska enda ärihuve silmas pidades enda toodet piisavalt hästi pakkuda ja eksklusiivseks teha. Hunteri uuringus (2015) lahendas üks vabakutseline ajakirjanik probleemi nii, et korraldas Afganistani välislähetuse jaoks Hooandja sarnases portaalis endale rahakogumise kampaania, mille eest sai tasuta transpordikulud ning ta ei pidanud lähetusega seoses kartma miinusesse jäämist.

Teine põhjus, miks võivad vabakutselised ajakirjanikud vähemalt ajakirjanduslike ettevõtete poolt olla pigem alarahastatud, võib olla see, et ka toimetajad ise ei pruugi teada, mis on vabakutselise ajakirjaniku jaoks väärikas summa, sest mingi osa vabakutselistest ajakirjanikest ei anna tasu osas tagasisidet.

See on negatiivne ka toimetusele, sest vaikiva rahulolematusega koostöö lõpetanud vabakutseline ajakirjanik võib jätta toimetajale mulje, et niimoodi ongi kombeks: kirjutajad vahetuvad, mõned üksikud jäävad püsima, aga pidev koostöö otsimine on osa toimetaja elust. See toimub selle asemel, et luua pikaajalisi koostöösuhteid, kus vabakutseline on rahul oma sissetulekuga ja toimetaja saab keskenduda lehe kokkupanekule, mitte kirjutajate õngitsemisele.

Alla poolte uuringus osalenud vabakutselistest ajakirjanikest ütles, et nad elatavad ennast saadud tulust ära ning Liis Kängsepp tundub neist olevat ainuke, kes teeb seda ainult ettevõtlustulude eest. Samas mitmed vabakutselised ajakirjanikud ütlesid, et nad ei elataks end üksi elades ära, aga pere toel annab väikse koormusega töötamine neile hüvesid, mis täiskohaga kellast kellani töötades puuduksid.

Kui vabakutselisi ajakirjanikke võetaks oma ala professionaalide ja väikeettevõtjatena, oleks neil toimetustega lihtsam koostööd teha, kuna oleks vähem suhtumist nagu vabakutseline saaks raha toimetuse armust. Teisalt on probleem kogu valdkonna madalad palgad ka toimetuste ajakirjanike seas. Olen arvamusel, et ühegi peatoimetaja käsi ei oleks nõus kirjutama suuremat palka välja vabakutselisele ajakirjanikule kui palgalisele ajakirjanikule.

Kommunikatsioon koostööpartneritega

Suhtlemise soov ei ole ainult toimetajapoolne, kes võiks loo arengujärku või fookust soovida kontrollida – suhtlus aitab just keerulisemate teemade puhul ka vabakutselise ajakirjaniku enda peas erinevaid mõttelõngasid korrastada ning saada tagasisidet, kas ka toimetus nõustub tema valitud suunaga. See tõstatab küsimuse, kas vabakutselised suhtlevad toimetajatega fookuse ja teiste loo oluliste osade osas samamoodi nagu tavalise toimetuse palgalised töötajad.

Huvitav oleks teada põhjuseid, millal toimetaja peab ennast loo avaldamata jäämises vastutavaks ja millal mitte. Siin on oluline roll ka vabakutselise ajakirjaniku ja toimetaja vahelistel kokkulepetel – olgu need vabas või lepingulises vormis. Kui vabakutseline ajakirjanik mõtleb kui

ettevõtja, võiks toimetajaga läbi rääkida kohustused ja õigused, näiteks millistel tingimustel peab toimetaja avaldama tellitud loo järgmises numbris ning millistel tingimustel on tal võimalik avaldamist edasi lükata. See aitaks vabakutselistel ajakirjanikel oluliselt paremini planeerida oma sissetulekut.

Üks uuringus osalenud vabakutseline ajakirjanik tõi toimetuse kriitikana välja, et väljaannete omanikud leiavad, et vabakutseliste baasil on odavam sisu toota. Ta kirjeldas tuttava vabakutselise ajakirjaniku kogemust, kes panustas väga regulaarselt ühe väljaande sisuloomesse oma piirkonnast, kuid see toimetus ei olnud teda nõus tööle võtma. Mis siis, et toimetus kasutas ainult seda vabakutselist ajakirjanikku piirkonnauudiste kajastamiseks.

Seega on selle uuringus osaleja sõnul vabakutselisel ajakirjanikul ennast kergem „müüa“ Tallinnast eemal, sest et sinna koondunud toimetustes on kohapeal töötavatel inimestel endal kulukas ja aeganõudev kaugemasse piirkonda välja sõita. Vabakutselisi kasutades oleks aga toimetusel lihtsam kajastada üle-eestilisi uudiseid.

Ka Ladendorf nimetab üheks vabakutselise ajakirjaniku suurimaks eeliseks geograafilist asukohta võimalikult kaugel üleriiklikest toimetusest, kuna nende jaoks on väga kallis saata oma peakontorist töötaja kaugemale, kui vabakutseline ajakirjanik vajaks selleks ainult palka, mitte lähetuskulude hüvitamist (Ladendorf 2012:85).

Kui vabakutseline näeb, et ta on väljaande jaoks asendamatu, võiks ta proovida lugude hinda tõsta, kuni tunneb, et ta saab oma töö eest õiglast tasu.

Intervjueeritud vabakutselised ajakirjanikud valivad ise koostööpartnereid näiteks tutvuste või valdkonna põhjal. Veel nimetas üks uuringus osalenu, Elina Allas, koostööpartneri valikul olulise osana piirkonda ja toimetajate professionaalsust. Piirkond on oluline faktor just maakondlike väljaannete puhul, näiteks maakonnalehed.

Mustrit selle osas, kas pigem pakuvad vabakutselised ajakirjanikud ise teemasid või teevad seda toimetused, päris selgelt ei joonistunud välja. See protsess toimub emba-kumba pidi: uuringus osales nii vabakutselisi ajakirjanikke, kes valisid pakutavate teemade seast välja need, mida nad soovisid teha, kui ka vabakutselisi ajakirjanikke, kes enamjaolt pakkusid toimetusele ise välja oma ideesid. Võib arutleda selle üle, kas teistel on suurem vabadus teemade osas kui esimestel, kuid

samas määrab juba suurel määral ära ettevõtte või toimetuse enda suunitlus, milliseid teemasid seal üldsegi on võimalik realiseerida. Ja vabakutselised ajakirjanikud valivad nagunii oma koostööpartnerid ise.

Vajadusel oodatakse toimetuselt loo tegemise ajal sisulist tagasisidet pikkuse, fookuse, allikate osas, aga pärast loo ilmumist tundub, et tagasiside võiks pigem olla seotud toimetusepoolse kinnitusega, et vabakutseline tegi head tööd.

Toimetaja ja vabakutselise ajakirjaniku suhtluse järsk lõpp pärast loo valmimist ei mõju ühe vabakutselise ajakirjaniku sõnul innustavalt. Nii et kuigi ajakirjanik võib korraga teha tööd mitmele koostööpartnerile, on talle oluline, et tema töö kvaliteeti kinnitataks ja antaks märku, et sellega ollakse rahul.

Oletan, et tagasiside saamine pärast avaldamist on just keeruline päevalehtede korral. Näiteks Aive Herja tõi kuukirjade eelisena välja selle, et on aega rohkem enne avaldamist tööga tegeleda ning ajakirjaniku ja toimetaja vahelisele konsensusele jõuda.

Avaldamine on tähtis osa toimetaja ja vabakutselise ajakirjaniku kommunikatsioonist, sest kõik vabakutselised ütlesid oma intervjuudes, et neile ei laeku töötasu enne, kui lugu on ilmunud. Seejuures on üks võimalus, et loo avaldamine ja seega ka tasu võib edasi lükkuda – päevalehtede puhul näiteks päeva, aga kuukirjade puhul terve kuu. Seetõttu ei hakkagi vabakutselised ajakirjanikud looga pihta enne, kui on kokku lepitud kas konkreetne loo avaldamise aeg või saadud lihtsalt kinnitus, et teema sobib ja ajakirjanik võib selle kallal tööle asuda. Väga üksikudel juhtudel võib ette tulla, et lugu on valmis, kuid seda ei avaldata.

Töö planeerimine

Uudisajakirjandusega harjunud toimetuse ajakirjanikule võib tunduda 1,5 kuud oma töid ette planeerida üsna pikk aeg. Ilmselt on see üks aspekt, mis eristab palgatöötajat ja väikeettevõtjat, kes peab mõtlema kaugemale kui järgmine palgapäev. Ning kui avaldada oma tööd väljaannetes või sihtgrupi ees, mis ei ilmu/lähe eetrisse igapäevaselt, võib ka tasu tehtud töö eest jõuda kohale pikema kui kuuajase intervalliga.

Seega on vabakutselisel ajakirjanikul kõige kasulikum olla väga järjepidev, eriti just ajakirjadesse kirjutamise puhul, kus ühe loo edasi lükkumine võib palka mõjutada halvemal juhul näiteks 100€. Lisaks toimetusepoolsetele viivitustele võib viivitusi tulla ka vabakutselise ajakirjaniku poolt, olgu selleks pakilised tööotsad või pereliikme äkiline haigestumine. Ajakirjanik B mainis ka juhust, kus sündmuseid ühes piirkonnas on mitu ning eetrisse mahub neist vaid üks – nii võib aga juba tehtud töö tasustamata jääda.

Ettevõtlus ja rollikonflikt

Vabakutselistel ajakirjanikel on Eestis väga keeruline põhjendada oma tasu suurust. Seda põhjusel, et kui peatoimetaja on harjunud palka maksma oma toimetuse töötajatele, on see juriidilise isiku ja eraisiku koostöösuhe, kus eraisik on osaline ainult ettevõtte palgafondis. Kui aga räägime vabakutselise ajakirjaniku ja toimetuse kui kahe juriidilise isiku koostöösuhetest, ei tohiks toimetus arvestada faktorina ainult kirjutamise/filmimise teenus – nagu oma toimetuse ajakirjaniku puhul – , vaid ka seda nii-öelda „teenust“, et ettevõtte ei ole taganud vabakutselisele töövahendeid, tema peale ei kulu ettevõtte elektrit ega vett, aga ometi tuleb need kulutused teha, et sellele ettevõttele seda teenust pakkuda. Ja seda ei peaks tegema vabakutseline ajakirjanik oma kuludega, vaid selle peaks „hüvitama“ toimetus. Kuna võib aga arvata, et palga- või honorarifond, mis on mõeldud vabakutseliste ajakirjanike kaasamiseks, on liiga spetsiifilise suunitlusega, siis pole ka väljaande juht minu eeldusel nende kulude peale mõelnud ja neid honorarifondi sisse arvestanud.

Madalate honoraride tõttu ajakirjanduses on päris mitmed vabakutselised ajakirjanikud hakanud tegelema – või mõtlevad sellele – ka ettevõtete väliskommunikatsiooni realiseerimisega, mille hulka loen kliendilehtede koostamise, kodulehe sisutekstide loomise, pressiteadete või reklaamartiklite kirjutamise jms. Seejuures kasutatakse mõlemal juhul ajakirjanduslikke võtteid: intervjuuerimine, info kogumine ja analüüs, kirjutamine jms. On oluline, et ajakirjanikud tajuksid sellist rollikonflikti, kus ajakirjandusliku loo puhul tuleb lähtuda objektiivsusest ja avalikkuse huvist, aga reklaamloo puhul kliendi soovist ja eesmärkidest.

Ladendorfi uuringu põhjal (2012:91) on üldine vabakutseliste ajakirjanike arvamus, et kuigi on oluline hoida lahus informatsioonitöö ja ajakirjanduslik töö, on nendega seotud ülesandeid võimalik paralleelselt teha ilma usaldusväärst kaotamata. Minu uuringust ei tulnud see välja,

kuna rollikonfliktil oli analüüsis väga väike osa, küll aga tuli välja, et mõlemad suhtekorralduslikke töid tegevad vabakutselised ajakirjanikud tunnevad ära, et nad ei esine ainult ühes rollis, vaid mõneti vastandlikes või isegi tõukuvates rollides.

Fröhlichi *et al* (2013:820) leidsid, et ajakirjanike meelest on lisaks uurivale ajakirjandusele ka teisi ajakirjanduslikke vorme ning neid ei kardeta kasutada – selle tulemusena aga nimetab mõni ajakirjanik ennast „jutustajaks“ või „informatsiooniarhitektiks“.

Ka Orusalu koondab nii ajakirjandusliku töö kui ka kommertstliku töö osad suurema koondnimetuse alla „kirjutaja“. Samas ka siin on kõnekas, et „pärisartiklite“, mida võib mõista ka kui ajakirjanduslike artiklite, alla loeb ta ka mõned organisatsioonidele tehtavad tööd. Näiteks erinevalt sisutekstide loomisest kodulehele, märkis ta kohe intervjuu alguses, et kirjutab läbi kommunikatsioonifirma SEB portaali artikleid. Hiljem ta siiski nentis, et ka SEB-ile tehtavad artiklid pole päris vaba ajakirjandus.

Selline rollide segunemine on ohtlik mitmes mõttes: lisaks sellele, et vabakutseline ajakirjanik võib kaotada autonoomia oma kliendi suhtes või hägunevad ajakirjanduslikud põhimõtted, võib ajakirjanik segadusse ajada ka lugeja. Kui lugeja on seni ajakirjaniku nimega tuttav ajakirjanduslike väljaannete veergudelt ning kohtab seejärel mõne ettevõtte turunduslikel eesmärkidel loodud portaalil sama nime, võib tal kaduda info osas kriitikameel, pidades turundusteksti sama objektiivseks kui mõnda ajakirjanduslikku materjali.

Edasise uurimise osas oleks vaja keskenduda täpsemalt just Eesti vabakutseliste ajakirjanike erinevatele rollidele, mis on seotud paralleelselt ajakirjanduses ja suhtekorralduses töötamisega, sest tundub, et kommertsprojektide osakaalu suurendamine oma töös on kasvavas tendentsis.

Teine võimalus oleks edasi minna ettevõtluse poole arendamisega just oma töö ja palga planeerimise osas: kuivõrd vabakutselised ajakirjanikud käituvad ettevõtjatena, millised on nende ettevõtlusalased strateegiad jne. Samuti kuulub siia juurde just toimetuste suhtumine ja meediaettevõtete paindlikkus vabakutselise ajakirjaniku kui ettevõtja palkamise osas.

Kokkuvõte

Selle töö eesmärk oli uurida vabakutselise koostööd partnerettevõtetega. Jätsin oma analüüsis tagaplaanile „toimetuse“ mõiste ja üldistasin kõik vabakutselise ajakirjaniku koostööpartnerid „partnerettevõtete“ alla. Kuigi Eesti vabakutseliste ajakirjanike seas on veel vähe neid, kes tegelevad ka kommertsprojektidega, eeldasin, et nende number on lähiaastatel järsult suurenemas.

Uurimisküsimustele vastuse saamiseks kasutasin semistruktureeritud intervjuu meetodit, mida kasutasin 10 vabakutselise ajakirjaniku intervjuueerimiseks. Nendest üks toimus näost-näku suheldes, üks telefoni teel, neli tükki Skype'i teel ning neli vabakutselist ajakirjanikku soovisid vastata kirjalikult.

Valim moodustus jällegi koostöös Mirjam Nutovi uuringuga, kus tema palus erinevatel ajakirjandustoimetustel nimetada teada olevaid vabakutselisi ajakirjanikke. Toimetused nimetasid kokku 16 vabakutselist ajakirjanikku, kellega nad on koostööd teinud või kellega teevad seda jätkuvalt.

Laias laastus jagunevad vabakutselised ajakirjanikud kolmeks: need, kes on täiskohaga vabakutselised ja määratlevad ennast kui ettevõtjad; need, kes on otsustanud olla vabakutselised, et oleks võimalik perega suuremal määral tegeleda; need, kes on otsustanud olla vabakutselised, kuna on kas toimetuse olemuse või mõne konkreetse toimetuse põhimõttelised vastased. Muidugi on piirid hägused ja üks vabakutseline ajakirjanik võib mingil määral kuuluda mitmesse kategooriasse: lastega vabakutselised on juba automaatselt teises kategoorias oma olemuselt, kuigi soovi järgi võivad kuuluda mõne muu liigituse alla.

Vabakutselised ajakirjanikud lepivad liiga kiiresti toimetuse pakutud tasuga: mitu uuringus osalenud vabakutselist ajakirjanikku ütles, et võib ette tulla, et enne loo tegema hakkamist ei arutata toimetajaga tasu – seda eriti juhul, kui toimetaja on juba tuttav ning varasemalt on tehtud sarnase mahuga töid.

Vabakutselised ajakirjanikud saavad üldiselt tasu siis, kui nende lugu on avaldatud. Kui avaldamine lükkub edasi või jääb üldse ära, võib see üsna suurel määral mõjutada vabakutselise kuist sissetulekut – tasud võivad ajakirjanduses küündida kuni 200 euroni.

Alla poolte uuringus osalenud vabakutselistest ajakirjanikest ütles, et nad elatavad ennast saadud tulust ära ning Liis Kängsepp tundub neist olevat ainuke, kes teeb seda ainult ettevõtlustulude eest. Samas mitmed vabakutselised ajakirjanikud ütlesid, et nad ei elataks end üksi elades ära, aga pere toel annab väikse koormusega töötamine neile hüvesid, mis täiskohaga kellast kellani töötades puuduksid. Mitmed vabakutselised ajakirjanikud töötavad poole kohaga mõnes toimetuses või suhtekorraldusega seotud valdkonnas, et ennast ära elatada.

Tulemuste põhjal järeldan, et suurem osa vabakutselistest ajakirjanikest on oma partnerettevõtetega pigem sõltuvus- kui koostöösuhetes, sest umbes pooltel juhtudel annavad koostööpartnerid (ka ajakirjandustoimetused) ajakirjanikule teemad ette, samuti määravad koostööpartnerid mitmete vabakutseliste puhul (paari erandiga) ise töötasu, millele vabakutselised ajakirjanikud enamasti vastu ei vaidle. Ka avaldamise ja seega ka tasustamise aja määrab pigem partnerettevõtte kui vabakutseline ajakirjanik ise.

Seetõttu ei pruugi vabakutseliste ajakirjanike professionaalne autonoomia olla suurem kui toimetuse ajakirjanikel, kuigi nad ise peavad enda vabadust suuremaks kui toimetuses töötades.

Abstract

Cooperation between Estonian freelance journalists and partner organizations

The aim of this thesis was to study Estonian freelance journalists' practices and cooperation with their partner organizations. Partner organizations incorporate mostly media and PR-companies, but also enterprises that seek PR-services directly from freelancers instead of PR-companies. Although there are not many Estonian freelance journalists who offer PR-service, this study gives reasons to presume that such practice may become more common in the future.

This study is based on semistructured interview method to gather the information from 10 freelance journalists, who were referred by the largest newsrooms and magazines in Estonia. Text analysis method was used to conceptualize the findings. Estonian freelance journalists can be divided roughly into three groups:

1. Full-time freelance journalists who see themselves as entrepreneurs;
2. Freelance journalists who chose this career to balance work and family life;
3. Freelance journalists who chose this career to be free from newsroom routine.

It was found that freelance journalists accept the partner organizations' fee very easily and sometimes without any discussion – especially if the freelance journalist is personally acquainted with the representative of the partner organization or if they have cooperated under similar circumstances before.

Freelance journalists receive their fee after publication. This in turn affects the journalist's ability to plan his/her monthly budget and their overall financial stability. If the publication is delayed or canceled, it may seriously affect journalist's monthly income since the fees may go up to 200 euros a piece.

Some interviewees said that the income from freelance work is enough for them. Others said that their income wasn't enough but they accepted it and compensated their limited income with the

support of their family and extra family time. Some of the freelancers work additionally in a newsroom or in the field of PR to have enough income.

Most of the interviewees depend on their partner organizations instead of working on equal terms with them. About half of the occasions the media companies assign the writing subjects, fee and when the payment will be made rather than having an open discussion with the freelance journalists about these conditions. This shows that in some instances the professional autonomy of freelance journalists is weaker compared to the newsroom journalists. On the other hand freelancers themselves feel that their work gives them greater freedom than working in a newsroom.

Kasutatud kirjandus

- Adler, B. (2012). Piecemeal existence. *Columbia Journalism Review*, lk 21-23
- Creswell, J. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. 3ed. Thousand Oaks: Sage
- Das, J. (2007). Sydney freelance journalists and the notion of professionalism. *Pacific Journalism Review*, 13(1), lk 142-160
- Edstrom, M. & M. Ladendorf. (2012). Freelance Journalists as a Flexible Workforce in Media Industries. *Journalism Practice*, 6(5-6), lk 711-721
- Flick, U. (2007). *Designing Qualitative Research*. 3 ed. London: Sage
- Fröhlich, R., Koch, T. & M. Obermaier. (2013). A qualitative survey on the role conflicts of freelance journalists with secondary employment in the field of PR. *Media, Culture & Society*, 35(7), lk 809-829
- Hannis, G. (2008). New Zealand print freelancers: Who they are, what they earn, where and what they publish. *Pacific Journalism Review*, 14(1), lk 79-92
- Hayes, J. P. (1979). Newspaper-Sponsored Magazines as a Market for Freelancers. *Journalism Quarterly*, 56(3), lk 586-589
- Hill, E. J., Ferris, M. & V. Mårtinson. (2003). Does it matter where you work? A comparison of how three work venues (traditional office, virtual office, and home office) influence aspects of work and personal/family life. *Journal of Vocational Behavior*, 63, lk 220-241
- Hunter, A. (2015). Crowdfunding independent and freelance journalism: Negotiating journalistic norms of autonomy and objectivity. *New Media & Society*, 17(2), lk 272-288
- Kalmus, V.; Linno, M. & A. Masso. (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <https://sisu.ut.ee/samm/kvalitatiivne-sisuanalyys>
- Koch, T. & M. Obermaier. (2013). Blurred lines, German freelance journalists with secondary employment in public relations. *Public Relations Review*, 40, lk 473-482

- Ladendorf, M. (2012). Freelance Journalists' Ethical Boundary Settings in Information Work. *Nordicom Review*, 33(1), lk 83-98
- Leigh, D. (2008). Are Reporters Doomed. *Nieman Reports*, lk 54-55
- Picard, R. G. (2014). Twilight or New Dawn of Journalism? *Journalism Studies*, 15(5) lk 500-510
- Sjøvaag, H. (2013). Journalistic Autonomy: between structure, agency and institution. *Nordicom Review*, 34 (Special Issue), lk 155-166
- Skovsgaard, M. (2013). Watchdogs on a leash? The impact of organisational constraints on journalists' perceived professional autonomy and their relationship with superiors. *Journalism*, 15(3), lk 344-363
- Soengas Pérez, X., Rodríguez Vázquez, A. I. & N. Abuín Vences. (2014). The professional situation of Spanish journalists: the repercussions of the crisis on the media. *Revista Latina de Comunicación Social*, (69), lk 104-124

Lisa 1. Intervjuukava

Teema: definitsioon

1. Kui tihti te pakute toimetustele oma kaastööd?
 - 1.1. Kui tihti teie kaastööd avaldatakse?
2. Kuidas te defineerite vabakutselist ajakirjanikku? *Kes on vabakutseline ajakirjanik?*
 - 2.1. Miks te olete vabakutseline ajakirjanik?
3. Kuidas toimetused tagasisidestavad lugusid nende loomise käigus? Kuidas pärast avaldamist?
 - 3.1. Milline on toimetuste vastuvõtlikkus vabakutseliste ajakirjanike tööde vastuvõtmiseks?
 - 3.2. Kui palju ja mis põhjustel keeldutakse kaastööst?
 - 3.3. Milline on teie hinnangul toimetuste valmisolek ja tahe võtta vastu vabakutselist tööd?

Teema: koostöö

4. Palun kirjeldage samm-sammult, kuidas näeb välja koostöö mõne toimetusega.
 - 4.1. Milliseid lisaülesandeid teile pakutakse?
 - 4.2. Mil määral annab toimetuse ette juhised ja kriteeriumid sisule?
 - 4.3. Kui tihti toimetuse ise teemasid pakub?
 - 4.4. Milliste teemade käsitlemisel te ennast kõige mugavamalt tunnete?
 - 4.5. Milliseid teemasid te pigem ei käsitleks?
 - 4.6. Milliseid žanre teete kõige meelsamini?
 - 4.7. Milliseid žanre teete vastumeelselt/väldite?
5. Milliste toimetustega teete koostööd? Kas mõnega neist on ka lepinguline suhe? *Milline?*
 - 5.1. Miks just need toimetused? *Mille alusel valite toimetused, kellega koostööd teete?*
 - 5.2. Kuidas koostööd alguse saavad?
 - 5.3. Kas tunnete end osana nendest toimetustest?
 - 5.4. Kuidas loote uusi suhteid? *Kuidas teete end nähtavaks?*
6. Kuidas toimub tasustamine? *Kuidas saate töö eest tasu – kas honorari põhiselt või esitate arveid?*
 - 6.1. Kas toimetusel on kindel hinnakiri, mille alusel tasutakse või on hind kokkuleppeline?
 - 6.2. Kuidas jõutakse hinna osas kokkuleppele?
 - 6.3. Milline on see tasu, mida toimetusevälisele autorile antakse? *Kas see tasu on üldjoontes võrdne või erinev toimetuse koosseisus olevate ajakirjanike omaga?*
 - 6.4. Kas elatate end saadud tulust ära?

7. Kas teil on peale ajakirjanduslike kaastööde tegemise mõni muu amet ka? *Kuidas ennast ära elatate?*

7.1. Olete te iseendale tööandja?

Teema: vabakutselise profiil

8. Kas tegelete iseenda kui kaubamärgi turundamisega? *Kuidas?*

9. Milline on teie haridus?

9.1. Kas olete saanud ajakirjandusalast väljaõpet?

9.2. Kas olete käinud erialastel täiendkoolitustel? *Millistel?*

10. Millist tehnikat kasutate?

10.1. Kes selle tehnika tagab/selle eest hoolitseb?

11. Mis on vabakutseliseks ajakirjanikuks olemise plussid? Ja miinused?

12. Millistele teemadele/valdkondadele olete spetsialiseerunud?

12.1. Kui oluliseks peate spetsialiseerumist?

13. Kui oluliseks peate erialast tugivõrgustikku?

13.1. Kellega arutate olulisemaid ajakirjandusalaseid küsimusi? *Mis töö käigus võivad tekkida.*

14. Kuidas jaotate aega töö ja eraelu vahel? *Kui lihtne see on?*

14.1. Kas teil on kodukontor või büroo?

15. Kas tunnete vajadust n.ö vabakutseliste ajakirjanike liidu/assotsiatsiooni vms järele?

15.1. Millist eesmärki see võiks teie meelest kanda? *Millised oleksid sellise liidu ülesanded teie meelest?*

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina _____ Kristi Karro _____

(*autori nimi*)

(sünnikuupäev: _____ 31.01.1991 _____)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
_____ “Eesti vabakutseliste ajakirjanike profiil nende eneserefleksiooni
kaudu“ _____

(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on _____ Marju Himma-Kadakas _____,

(*juhendaja nimi*)

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, _____ 5. mai 2015 _____ (*kuupäev*)